1971 / LAPKRITIS - NOVEMBER / Nr. 10(34) $0.75

Pedagoginis Lit. Institutas
5620 So. Claremont Ave.
Chicago, Ill. 60636.

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

JAUNIMO KONGRESAS

IŠTESĖTINAS ĮSIPAREIGOJIMAS

Dr. J. P. Kazickas, Antrojo pasaulio lietuvių jaunimo kongreso Finansų komiteto pirmininkas, vieną lapkričio vakarą supažindinėjo mūsų laikraščių New Yorke turimųjų atstovų būrelį su savo vadovaujamu komitetu, jo uždaviniu, atliktais pasiruošimais, ir kalbino laikraštininkus bei radijininkus į talką:

— *Reikia, kad visuomenė pajustų Jaunimo kongreso svarbą.*

Iš tikrųjų tame žodyje *pajustų* glūdėjo ir daugiau prasmės. Būtent, reikia, kad visuomenė ne tik pajustų, bet ir pripažintų, ir įsakmiai spręstų, jog jaunimo kongresas ne tik šiaip sau svarbus, o yra vertas ir *extra aukos.* Nes, jei tokio sprendimo nebūtų, ir visuomenė iki 1972 metų pavasario nesumestų jaunimo kongresui apie pusantro šimto tūkstančių dolerių *šalia* visų kitų duoklių viešiesiems tų metų veikimams, tai jokio jaunimo kongreso neturėtumėm.

Prieš penkerius metus Pirmasis PL Jaunimo kongresas tokio pripažinimo palyginti lengvai susilaukė. Pripažinimas buvo įrodytas maždaug devyniomis dešimtimis tūkstančių dolerių. Ar nesusvyruos tas pripažinimas dabar, kai jam pareikšti reikia jau pusantro šimto tūkstančių? Praplėstas turinys ir infliacija patenkinamai paaiškina, kodėl dabar išlaidų sąmata žymiai didesnė, bet 150 ar net 160 tūkstančių suma vistiek žymiai atkakliau palaiko abejonę — ar tikrai kongresas *šitiek vertas?*

Tūlas mažamečių tėvas ar mokytojas pusbalsiu skaičiuoja, — kiek vadovėlių ir skaitinių, kiek mokymo priemonių mūsų mokyklėlėms būtų galima parūpinti už kongresui išleidžiamąją sumą! O juk visa tai būtų irgi mūsų jaunimui. Ir nauda būtų ištisai kartai, ne taip, kaip iš to „poros savaičių kermošiaus"... Kitas vėl svajoja, kiek puikių knygų būtų galima išleisti, kiek kūrybingų mokslo ar meno užsimojimų finansuoti tokiu pinigu!.. Ogi tas kongresas, tas pirmasis, — staiga vieni ir kiti prisimena: — argi neapvylė, argi išėjo toks vertingas, kaip buvo pranašauta ir žadėta?..

Teisybė. Bet vistiek tas pirmasis kongresas pasibaigė nesvyruojančiu dalyvių ir visuomenės nusiteikimu, kad toki — arba pagerinti! — kongresai turėtų būti ir toliau rengiami. Nusivylimai bei nepasitenkinimai paskirais pirmojo kongreso kreivumais ar trūkumais nenustelbė, netgi pastebimai neaptemdė visuotinio juo *pasitenkinimo.* Jei tas pasitenkinimas net nebūtų buvęs rimtai pagrįstas, jei tai būtų buvęs, leiskime, tik lengvabūdiškas svaigulys, vistiek jo sukeltas nusiteikimas buvo vyresniosios mūsų visuomenės (įskaitant ir ano meto vyresniąją jaunimo dalį) viešas *užsiangažavimas* priaugančiajam jaunimui. — užsiangažavimas sudaryti sąlygas kitam jaunimo kongresui.

Ligi šiai dienai tas užsiangažavimas ne tik neatšauktas, o vis įsakmiau patvirtinamas. Todėl dabar, *prižadėto* kongreso beveik išvakarėse būtų nerimta ir negarbinga kelti abejones kongreso vertingumu, ar vilioti visuomenę nusisukti nuo jo į kitas gal ir vertingesnes, o gal ir ne mažiau ginčytinos vertės alternatyvas. Ateinančių metų rudenį, po II Jaunimo kongreso, bus metas persvarstyti tokių kongresų svarbą, ir persvarstyti nusistatymą, ar juos ateityje rengti, ar kuo kitu pakeisti. Dabar apie jaunimo kongreso rėmimą yra likusi tik viena garbinga kalba: *ko greičiau ir pilniau tą pažadą ištesėti.* Šitaip esant, nepraminga ir lėšų telkėjų planus bekritikuoti, netgi jei juose ir įžiūrėtumėm netikslingumų. Nes planų taisinėjimai, darbui jau vykstant, daugiau pagadina, negu pataiso. O visdėlto — teisingumo vardan — viena aplinkybė turi būti aptarta.

J. Kazickas, aiškindamas kongreso rengėjų pasirinktąją lėšų telkimo politiką, pareiškė, kad rinkliava dugiausia būsianti nukreipta į „nežinomąjį aukotoją", į tą „pilkąjį herojų", kurs, esą, nesėdi nei garbės prezidiumuose, nei priešakinėse eilėse, kurio nei fotografija, nei pavardė nemirguliuoja laikraščiuose, kurio

(tęsinys 13 p.)

turinyje

SAVĘS APGAUDINĖJIMO POLITIKA

Šiame numeryje spausdiname kiek toliau ALT pirm. dr. K. Bobelio ataskaitinio pranešimo (ALT metiniame suvažiavime š. m. lapkričio 13 d. Čikagoje) ištraukas ir ALT praėjusių trejų metų pajamų bei išlaidų lentelę. Kviečiame skaitytojus atidžiai į tai pažvelgti ir pasvarstyti kelias žemiau pateikiamas išvadas.

Dažnai sakoma, jog išeivija „vaduoja" Lietuvą ar „dirba laisvinimo darbą". Tai frazės, kurios pirmoje vietoje priskiria išeivijai tokį vaidmenį tautos istorijoje, kurį galime pavadinti tik tam tikros išeiviškos savęs pervertinimo psichologinės ydos išraiška. Išeivija gali turėti labai ribotą įtaką į istorinę tautos gyvenimo raidą ir reiktų kartą atsisakyti nerealių savo vaidmens apibrėžimų.

Bet jei išeivija vistik gali bent šiokią tokią įtaką tautos ateičiai turėti, ar iš tikrųjų mūsų politinis darbas to atsiekia? Pažvelgus į praėjusio ALT suvažiavimo darbus ir apyskaitą, norom nenorom veršasi keletas išvadų, kurios taip pat tinka ir kitų politinių vienetų veiklai. Kokios tos išvados?

ALT didžiausią savo energijos dalį skiria ne Lietuvos interesams ginti, bet savo pozicijoms išeivijos visuomenėje išlaikyti. Tai parodo administracinės išlaidos, užsimojimas leisti lietuvių visuomenei informacijos biuletenį, kelionės savo pozicijų išlaikyti ir, galų gale, visa dr. Bobelio kalba bei kitų dalyvių pasisakymai, kurie daugumoje liečė kitų organizacijų, ypač LB „nuodėmes", o tik pripuolamai buvo pakalbėta Lietuvos interesų gynimo klausimais.

Išleidžiamos didelės sumos pinigų (per tris metus virš $140,000), bet išliekančių rezultatų nesimato. Tie pinigai turėtų daug didesnę ilgalaikę politinę reikšmę, jei jie būtų išleisti lituanistiniam švietimui ir kultūrai, o ne pasivaržinėjimams ar savo organizacijos istorijoms rašyti.

ALT siekimas monopolizuoti vadinamą politinį darbą vis be pertraukos reiškiamas. Daugiausiai puolama LB, kuri pradėjo toje srityje darbuotis ir Vasario 16 proga aukas rinkti. Tokia ALT laikysena jos siekiamos vienybės tikrai nesukurs, ypač kad ta vienybė suprantama kaip visiškas LB pasitraukimas iš politinio darbo. Yra gi faktas, jog tas darbas, kurį LB pasiėmė, buvo apleistas ar visai nedirbamas pačios ALT. Jei ALT būtų tikrai veiksminga organizacija ir apjungtų visas lietuvių organizacijas Amerikoje, Lietuvių Bendruomenei vargu ar ir norėtųsi į tą sritį brautis. Tad čia reikalas nevisai toks kaip ALT pirmininkas ir jo kolegos galvoja, ir problema yra daugiau ALT nepajėgumas dirbti politinį darbą, o ne LB „kišimasis". Galų gale, reiktų priminti, jog išeivijoje tegalima pliuralistinė vienybė, jog tik per rungtyniavimą šiokia tokia pažanga ir efektyvumas politinio darbo srityje yra įmanomi. Rungtyniavimo pasėkoje ir ALT pradėjo vėl rūpintis veikla. Dieve duok, gal ateityje ir ALT išleisti pinigai bus panaudoti Lietuvai prasmingesniems darbams, negu apie savo veiklą informuoti išeiviją biuleteniais.

ALT vadovybės nesugebėjimas tinkamai atstovauti visiems Amerikos lietuviams jau nekartą buvo pastebėtas, bet ir per šį suvažiavimą nesugebančiųjų darbas dar ryškiai atsispindėjo. Lietuvių visuomenė yra apgaudinėjama visokioms peticijomis, neva jomis Lietuvą „vaduojame". Elementarus politikos supratimas galėtų pasakyti, jog tokios politinės priemonės kaip peticijos yra veiksmingos tik labai išimtinais atvejais, daugumoje gi jos atsiduria antraeilių biurokratų šiukšlių dėžėse, nesukeldamos jokio dėmesio nei platesnėje visuomenėje, nei viešoje žinių komunikacijoje, jau nekalbant apie reakciją valstybinius nutarimus darančiųjų eilėse. Bet ALT štai ir vėl sugalvojo didį ėjimą! Reikia pastebėti, kad tokią peticiją jau anksčiau buvo sugalvoję Jaunimo Kongreso rengėjai. Galime pasakyti ir jaunimui, kad ta peticija neturės norimos reikšmės, bet jei ji jau vykdoma, kuriems galams gi reikia dar ir ALTai savo „nikelį" kišti ir trukdyti kitiems. Kas čia veda griaunamą darbą? Visa ši ALTos akcija — tai paprasčiausias visuomenės apgaudinėjimas ir išprievartavimas. Liūdniausia gi, kad peticijos tekstai, paruošti visiems lietuviams vadovauti pasišovusios ALT vadovybės, yra net klaidinga, prasta anglų kalba surašyti ir primityvioje formoje atspausdinti.

Vėl ateina Vasario 16 minėjimai ir vėl bus aršūs puolimai prieš LB dėl aukų. Mums atrodo, jog ALT, kaip ir LB, turi ateiti į visuomenę su savo veiklos įrodymais ir lai visuomenė pati apsisprendžia, kam ji nori aukoti. ALT rekordas iki šiol nepateisina jos monopolio Vasario 16 aukų rinkime. Lietuvių Bendruomenės rezultatai tikrai nėra blogesni, ji yra daug pozityvių dalykų atsiekusi (kaip informacinės medžiagos profesionališkas paruošimas, Lietuvos reikalų komisijų įsteigimas, galų gale, dougumos Vasario 16 minėjimų surengimas) ir ji turi lygias teises apeliuoti į aukotojus.

Užtenka save apgaudinėti kad „vaduojame" Lietuvą, kai viens kitą visokiausiais epitetais pravardžiuojame. Tik parodžius, jog yra dirbamas prasmingas darbas, susilaukiama moralinio pateisinimo visuomenės aukoms prašyti. Visuomenė, ne kas kitas, gali nuspręsti kam aukoti. Šiuo metu mums reikia mažiau tuščiažodžiavimo ir pravardžiavimosi, daugiau gi prasmingų darbų — Lietuvai.

IŠEIVIJOS SPAUDOJE

KVIEČIAMI NEMOKAMAI MOKYTIS LIETUVOJE

„Vilniaus universitetas už Lietuvos ribų gyvenantiems lietuviams, norintiems Vilniaus universitete studijuoti, per metus skiria 25 stipendijas. Mokslas ir išlaikymas nemokamai. Reikia tik paduot prašymą, savo lėšomis ten nuvykti. Baigę mokslą gaus tarptautiniai pripažintą magistro laipsnį. Kai baigę mokslą bus pasiruošę grįžti, kelionę atgal universitetas apmokės.

Stipendijų per mėnesį duos 90 rublių ir bendrabutį, už kurį per mėnesį skaitys 1 rublį 80 kapeikų, taip pat nemokamai medicininį aprūpinimą. Tokiems pat Lietuvos studentams temokama po 35 rublius per mėn. I kurso, po 40.50 rublių II kurso. Už pavyzdingą mokymąsi dar pridedama 25%.

Studentams apmokamos ir išlaidos atostogauti ir Lietuvoje važinėti.

Kas nori, gali pasinaudoti ir 3 metų Post Graduate kursu — aspirantūra. Ją apgynęs studentas gaus specialiųjų mokslų doktoratą. Šiam kursui priimami baigę aukštąjį mokslą. Priimami ir norintieji specialybėje pakelti savo kvalifikacijas ir mokytis iki 2 metų, nors taisyklė tėra tik vieniems metams.

Kas negali pasinaudoti aukščiau teikiama dovana, gali pasinaudoti bent 6 savaičių kursu lietuvių kalbai sustiprinti. Tokių vietų yra 20-čiai studentų. Išlaikymas ir mokslas nemokamas. Tik teapsimoka į abi puses kelionės išlaidas.

Universiteto vadovybė skiria tą dovaną išeivijos jaunimui, norėdama pagelbėti išeivijos lietuviams išlikti kultūriniai ir kalbiniai gyviems" (Jonas Valaitis, Įspūdžiai Lietuvoje, *Vienybė*, 1971.X.15.).

DAR KARTĄ: POLITIKA AR KULTŪRA?

Seniai jau diskutuojamas klausimas, kas svarbiau — tautos gyvybė ar jos valstybinė nepriklausomybė. Dar 1966 m. *Aidai* 1-me numery rašė: „Tautos egzistenciją laikome dar svarbesne už pačią valstybę, nes tik gyva tauta gali tapti nepriklausoma". Tik mūsų politikai, kurie iš to duoną valgo, sako, kad svarbiau politika, negu kultūra, kuri palaiko tautos gyvybę, nes politika rūpinasi politine tautos nepriklausomybe, laisve, kuri esanti net svarbesnė už tautos gyvybę. Politikas V. Vaitiekūnas savo brošiūroje *Bendravimas su Lietuva* tiesiog ir sako: „TAUTOS LAISVĖ YRA SĄLYGA TAUTAI NAUDOTIS GYVYBE". Atseit, nelaisva tauta egzistuoti negali, nors visiems žinomas faktas, kad buvo ir yra egzistuojančių politiškai nelaisvų tautų.

Kai *Akiračiai* pasisakė prieš tokią keistą pažiūrą, tai Bronys Raila, kritikuodamas Vaitiekūno brošiūros recenzentą, pareiškė: „Maniau ir tebemanau, kad kiekvienas reikšmingesnis tos problemos atvejis nagrinėtinas konkrečiai ir kad tautos laisvės ir gyvybės ,kovos pirmenybių' negalima šitaip atidalyti, nes gyvenime jos susijusios" (Dialogas su lietuviais, 237). Šiandien Raila vis dėlto kitaip galvoja. Polemizuodamas su V. Vaitiekūnu, jis rašo: „Anuomet maniau ir šiandien tebesakyčiau, kad tai gal buvo tik prelegento (V. Sidzikausko) nenusisekę paskaitos formulavimai. . . O problema buvo tokia: *ar politinė nepriklausomybė* yra sąlyga tautai išlikti ir jos kultūrai plėtotis, ar, kitaip vertus, *tautinė kultūra* yra stipriausia tautos išlikimo garantija, pagrindas bei viltis tautos politinei nepriklausomybei pasiekti?

Iš tikrųjų jie (tie klausimai) yra pusėtinai svarbūs. Nuo jų išsprendimo ir iš to išvesto mūsų atitinkamo nusistatymo šiek tiek priklausytų politiškai ir dvasiškai sąmoningos lietuvių išeivijos gyvenimo stilius ir pažiūros, kaip lygiai veiksmai bei metodai, gravituojantieji į bendruosius tautos reikalus. Viena ar kita versija įneštų skirtumų, naujovių, reformų, tolimai ateičiai svarbių nusiteikimų. Jau dabar matom klaidingo kelio nuosėdas, daugiausia neigiamas. Todėl aš ir gaišau ties p. Sidzikausko teorijom ir sampratom, norėjau sukelti pasipriešinimą jo puoselėjamam „politinio prado" viešpatavimui, siekiau tarp tų pradų daugiau lygybės, pusiausvyros, išbalansavimo, o griežtai spiriantis, net ir teisėto, šiais laikotarpiais reikšmingesnio *kultūrinio prado pirmavimo* mūsų veiksmuose ir pastangose. . .

Be abejo, politinis ir kultūrinis pradas tautos likime abu veikia vienas kitą, kaip aplamai sąlygos formuoja substancijos likimą ir jos raidos kryptį. Todėl V. V. be reikalo įrodinėja savo kritikoje politinio ir kultūrinio prado sankabingumą, kurio aš niekados nė neneigiau, bet tik neigiau reikalingumą skelbti blogai formuluotas rezoliucijas, kurios be pagrindo iškelia pirmon vieton politiką ir politinio darbo pirmumą. Visi sutinkam, kad politinis nepriklausomybės atstatymo šūkis, kaip lygiai ir tautos išlaisvinimo idealą, mes galim kelti ir turim kelti, bet tuo tarpu turėtume žinoti, kad dabartinėm ir jau ilgai trunkančiom aplinkybėm išganymas ir tautos išlikimo sąlyga yra ne čia, tikrai ne vien politinių šūkių abstrakčiam skelbime" (*Tėviškės Žiburiai* 1971.X.1).

Šičia Br. Raila pasitaisė, pripažindamas, kad, nors abu šie dalykai yra susiję, vis dėlto „tautinė kultūra yra stipriausia tautos išlikimo garantija". Deja, išeivijoj vis daugiau agituojama už politiką, vadovaujantis šūkiu: tolyn nuo Lietuvos ir jos kultūros!

KAS ŽALOJA JAUNIMO SĄMONĘ

Neseniai buvo drebama ir dejuojama dėl dainininkų iš Lietuvos koncertų, o dabar kažkodėl pradedama dejuoti dėl kalbėtojų. *Draugo* (1971.XI.9) vedamajame rašoma, kad „iš okupuoto krašto atvykęs kalbėtojas eiliniame susirinkime nebus toks laisvas, kaip privačiame pasikalbėjime. . .kad šitoks pranešėjas apie gyvenimą Lietuvoje taps tik eiliniu propagandininku okupanto naudai. . . (kad) šitokiu būdu jaunam, nekritiškam, svetur augusiam žmogui būtų duodamas nepilnas okupuotos Lietuvos vaizdas, būtų vykdoma daugiau okupanto partinė propaganda, kaip objektyvi informacija, ir tik *žalojama mūsų jaunimo sąmonė*."

Jeigu mūsų senimas amžinai galvos, kad jaunimas turi būti auginamas šiltadaržy, kad jis turi jokios „propagandos" negirdėti, nebent tik kunigo pamokslą bažnyčioj, tai koks iš jo išaugs kovotojas? Jeigu jis dabar nekritiškas, tai kada jis taps kritiškas ir kokiu būdu? Šiandien, kada visas pasaulis visiems yra atviras, kada galima girdėti, ką tik nori ir iš kur nori, ar nėra juokinga bijoti kokio atsitiktinio kalbėtojo, tegu kada nors ir paprasto agitatoriaus? Antra vertus, kada gi įrodyta, kad kritiškas gali būti senimas, o jaunimas ne?

Toliau to paties vedamojo autorius J. Pr. rašo: „Prasidėjus šiokiam tokiam žmonių judėjimui tarp Lietuvos ir vakarų kraštų, atvyksta čia ne vien besivečiuojančių, kurių bendravimas apsiriboja siauresniu pažįstamų rateliu, bet ir mokslininkų, atvykstančių čia palyginti pasiektą pažangą, studentų, atsiunčiamų specializuotis čia kurioje mokslo šakoje. Galime pasidžiaugti, kad nors tie laimingieji galės pamatyti, kokia laisvė gali naudotis žmonės vakarų pasaulyje, kokia čia pasiekta gerovė". Žinoma, jei vadinamoji laisvė ir gerovė būtų kiekvieno žmogaus aukščiausias idealas, tai gal ir galėtume juos pavadinti laimingaisiais kad ir tuos kelis mėnesius. Bet ar iš tikrųjų tai yra aukščiausias idealas? Kai misininkai vyksta į laukinių kraštą, atsisakydami laisvės ir gerovės, ar jie tada gyvena žemesniam idealui? Ar kai tie jauni studentai, čia pasimokę, grįžta į savo tėvų šalį, kad galėtų dirbti savo krašto ir savo žmonių gerovei, ar jie pasirenka ne kilnesnį idealą, negu laisvė ir gerovė svetur gyvenant? Ir dar. Okupantas juos išleidžia ir nebijo, kad jie čia užsikrėstų kokia kapitalistine ideologija, o mes bijome net ir pamėginti pasiųsti savo jaunimą į Vilnių pasimokyti lituanistikos. . .

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $6.00 annualy in the US, $6.00 in foreign countries; $0.75 per copy. — Second class postage paid at Chicago, Ill. • Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. • Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. • Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $6.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.75. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

„PERSON" IR „NON-PERSON"

Visi mūsų laikraščiai šį rudenį prisiminė ne tik Simą Kudirką, bet ir Vaclovą Daunorą. Visi aprašė to solisto laimėjimus Tulūzoj, Prancūzijoj, kur jis vokalistų konkurse gavo aukščiausią įvertinimą — Grand Prix. Net mūsų Elta atžymėjo tą svarbų įvykį, skirdama jam savo biuleteny straipsnelį. Ji neužmiršo pažymėti, kad Daunoras šalia kitų dainų padainavo ir Sasnausko „Giesmę", kad jis gavo pakvietimų atvykti gastrolių, kad jis anksčiau yra dalyvavęs dviejuose vokalistų konkursuose ir abiejuose laimėjęs laureatų vardus, kad jis parsivežė dovaną — porceliano vazą ir kad buvo pasveikintas, kai grįžo į Vilnių. Bet kad Daunoras yra tas pats Vaclovas Daunoras, kuris neseniai dainavo keliuose Amerikos miestuose lietuviams, to nei Elta, nei laikraščiai negalėjo prisiminti, nes jiems, matyt, tas dainavimas buvo „neteisėtas", o dėl to ir pats Daunoras buvo „non-person", buvęs nebuvėlis. Kas kita, kai Daunoras dainuoja ne mums, kai jis pasirodo Prancūzijoj ar Maskvoj — tada galima ir smulkiai, ir oficialiai aprašyti. Gražu ir išmintinga, ką čia ir bekalbėti.

Drausmės sargyboje

APIE VEDAMUOSIUS

IŠ ANAPUS SVEIKO PROTO

Jau keleri metai, kai mirė ilgametis *Naujienų* redaktorius dr. Pijus Grigaitis. Šakota tai buvo asmenybė, kaip ir jo redaguotas laikraštis. Vieniems jis patiko, kitiems ne. Tačiau net ir tie, kuriems labai ne prie širdies buvo jo mintys ar straipsniai, pripažįsta, jog iki paskutinių dienų P. Grigaitis laikraštį redagavo ir rašė šiame pasaulyje. Gi po jo atėję naujieji redaktoriai, tiek informacijose, tiek ypač vedamuosiuose straipsniuose, jau dažnokai paklaidžioja ir po aną pasaulį.

Pabėgo anąmet į Turkiją kartu su tėvu ir keturiolikmetis Brazinskiukas. *Naujienos* savo skaitytojus painformavo, kad šis keturiolikos metų berniukas buvo. . .Sovietų armijos karininkas. Jeigu sugeba pagrobti lėktuvą, tai reiškia vyrukas nekvailas. Kodėl tad nepadaryt jo karininku. Ypač Raudonosios armijos. . .

Pasimirė prieš trejetą metų *Nepriklausomos Lietuvos* redaktorius J. Kardelis. *Naujienos* ta proga savo skaitytojams net vedamajame straipsnyje pasiskundė, kad, va, nespėjo dar atšalti garbingos atminties J. Kardelio lavonas, o *Nepriklausomą Lietuvą* redaguoti jau įsibrovė. . . Rekašius. Netgi su batais įsibrovė. Nebeprisimename tik, kokie, anot *Naujienų*, buvo tie batai — raudoni ar kruvini. Tie, kurie dar tiki *Naujienų* „informacijom", vargu, ar patikės, kad po J. Kardelio Montrealyje redaktoriavo dr. H. Nagys, vėliau R. Maziliauskas. Juo labiau kad „vedamųjų iš anapus sveiko proto" redaktoriai daugiau šiuo reikalu nei nesukriuksėjo. . .

Reikėtų daug laiko ir kantrybės išvardinti visus šitokius dabartinių to laikraščio redaktorių „deimančiukus". Paminėsime tik vieną iš vėliausiųjų. JAV lietuvių bendruomenė Filadelfijoje rengia politinių studijų savaitgalį. Jo programoje tarp kitų, dalyvausianti ir viena moteris — dr. Elona Vaišnienė. Kad bendruomenininkai apie politiką nieko neišmano, reikia skaitytojus įspėti. Betgi jų tarpe ir moteris, dargi net su doktoratu. Taip ir gimė dar vienas *Naujienų* žurnalistikos šedevras — kad ji gera gydytoja, tai *Naujienų* redaktoriai visi neabejoja, tačiau politikai neužtenka vien būti gera gydytoja.

Redaktoriams, kurie humanitarų nebeatskiria nuo medikų, gal ir neprošali būtų truputį daugiau medicinos specialistais susidomėti. Nes šitaip apgraibomis klaidžiojant po pasaulį dar nekartą gali tekti panašiai „susimaišyti". Juo labiau, kad per pastaruosius kelis metus šitokio lygio vedamųjų *Naujienų* redaktoriai, deja, jau nemažai prigamino.

Paskutinių kelių mėnesių būvyje tarptautinėje politikoje įvyko stambių permainų. Geriausiai išlaikyta diplomatinė paslaptis — prezidento patarėjo H. Kissingerio slapta kelionė į Pekiną ir vėliau prez. Nixono pranešimas, kad jis vyksiąs į Kiniją — pasaulio valstybių sostinėse buvo sutikta su nusistebėjimu ir įvairiomis išvadomis dėl valstybių tarpusavio santykių persigrupavimo. Pirmoji to pranešimo pasekmė tuoj buvo pajusta Jungt. tautose, kai buvo nubalsuota priimti komunistinę Kiniją pilnateisiu nariu ir Čiankaišeko atstovus pašalinti.

Po 20 metų izoliacijos, 800 milijonų tauta išeina į pasaulio sceną su šiandien dar nežinomu vaidmeniu pasaulio valstybių santykiuose ir politikoje. Iš kitos pusės, JAV politika, po ilgų stagnacijos metų pradeda naują erą — atsipalaidavimą nuo šaltojo karo sukurtų dogmų, kurios neleisdavo vesti aktyvią ir realią politiką.

Palikdami nuošaly visas galimas to politinio posūkio pasekmes, galimybes ir pavojus, mes norėtume plačiau sustoti ties Kinija, apie kurios gyvenimą ir komunistinį režimą nedaug buvo žinoma. Būdama izoliuota, ji išgyveno vieną revoliuciją po kitos, vis ieškodama kelio į kinietišką komunizmą. Ekonomiškai atsilikusi, visą savo energiją skyrė 800 milijonų tautai išmaitinti bei revoliuciniams eksperimentams vesti.

Kai 1911 metais buvo nuversta korupcinė didžiųjų ponų valdoma Mandžu imperija, iškilo du revoliucijos vadai: Čiankaišekas ir Maocetungas. Čiankaišekas, remiamas Mao komunistinių pajėgų, 1928 m. įsitvirtino Pekine, bet tuo pačiu metu nusisuko prieš Mao pajėgas ir jas nuvijo į kalnus. Dėl korupcijos ir didelių organizacinių trūkumų, Čiankaišekas nesugebėjo išsilaikyti valdžioje, ir 1949 m. Mao vadovaujamos pajėgos užėmė Pekiną ir tuo visa Kinija tapo komunistiniu kraštu.

KINIJA GRĮŽTA Į PASAULIO SCENĄ

MAOISTAI GRYNUOLIAI IR SOVIETINIAI DEGENERATAI

MATERIALINIO GERBŪVIO SIEKIMAS ŽALOJA ŽMOGAUS SIELĄ. . .

Mao komunistinės idėjos koncepcija, kurią jis laiko gryniausiu Markso-Engelso mokslo pritaikymu gyvenimo praktikoje, yra skirtinga nuo Sov. Rusijos praktikuojamo komunizmo, kuris per eilę metų nukrypo nuo pagrindinių doktrinos dėsnių, nes Sov. Rusijos geografinė padėtis neleido jai atsiriboti nuo Vakarų pasaulio įtakų. Gi Kinija dėl tos pačios priežasties savo revoliuciniams eksperimentams vykdyti turėjo absoliučią laisvę. Mao nepasitenkino komunistinio režimo įvedimu, jis stengėsi per nuolatinę revoliuciją sukurti naują visuomenės sampratą, naują žmogų, laisvą nuo išnaudojimo bei biurokratijos ir jo revoliucija rėmėsi ūkininkais, o ne darbininkais, tradiciniais marksizmo ramsčiais, kurių vardu komunistų partijos „laisvina" tautas ir žada gyvenimišką rojų.

Paskutinė taip vad. kultūrinė revoliucija, prasidėjusi 1956 m., tęsiasi ir dabar. Tai pakartotina kova dėl valdžios ir revoliucinių idėjų tarp Mao šalininkų ir buv. valstybės prezidento Liu Chao-Chi, kuris buvo apkaltintas išauginęs partinį biurokratizmą ir, pamėgdžiodamas sovietus, vedęs Kiniją į kapitalizmą.

To išvadoje ir prasidė masinis valymas, visų partinių komitetų pertvarkymas, daugelių asmenų viešas pasmerkimas ir teismai, senų tradicijų ir papročių niekinimas ir įžeidinėjimas. Kariuomenė čia suvaidino pagrindinį vaidmenį. Buvo pradėtas masinis kiniečių tautos perauklėjimas — tūkstančiai nepatikimų partijos pareigūnų, kitokių valdžios ar įmonių biurokratų, profesorių, studentų ir kitų buvo pasiųsti krašto gilumon į specialias darbo ir ideologinio auklėjimo mokyklas.

Tų mokyklų tikslas — išauklėti naujo tipo maoistinį žmogų, kuris sudarytų pagrindą beklasei komunistinei visuomenei, negalvojančiai masei, aklai vykdančiai partinių propagandistų nurodymus. Tokioje visuomenėje individualizmui, bet kokiai laisvei ar materialinių pirmenybių siekimui nėra vietos, nes, kaip vienas partijos vadas paaiškino, — materialinio gerbūvio siekimas žaloja žmogaus sielą ir sudaro sąlygas individualizmui tarpti.

MŪSŲ KRAŠTAS, KAIP ŠACHMATŲ LENTA. . .

Ir reikia pripažinti, kad šitokios uniforminės Mao doktrinos idėjos rado plačiųjų masių pritarimą. Ūkininko ir darbininko padėtis, palyginus su prieškariniais metais, žymiai pagerėjusi, maisto pakanka, ir jie turi pakenčiamus 2-jų kambarių butus. Vyrai sulaukę 60 m. amžiaus, o moterys 50 ar 55 m. (priklausomai nuo darbo rūšies) išeina į pensiją, kurią sudaro 70% gauto atlyginimo. Žmonės atrodo sveiki, gi apsirengimas uniforminis — mėlyni ar pilki švarkai ir plačios kelnės, idant būtų lengviau dirbti, kaip paaiškino vienas armijos generolas.

Miestuose ir privačiuose butuose palyginti švaru ir higieniškos sąlygos, kaip vienas amerikiečių žurnalistas pastebėjo, žymiai geresnės, negu New Yorko getuose.

Jei kituose kraštuose yra palinkimas darbo jėgai koncentruotis apie miestus, tai Kinijoj priešingai — čia tūkstančiai darbininkų ir kitų, reikalingų ideologinio perauklėjimo asmenų, buvo išvežta į provinciją ar komunas, pvz. vien iš Šanchajaus miesto buvo išvežta arti vieno milijono žmonių. Toks masinis darbo jėgos pergrupavimas turi tikslą decentralizuoti ekonominį ir administracinį priklausomumą, priešingai negu Sov. Rusijoj, kur ūkinis ir ekonominis planavimas yra griežtai centralizuotas. Kinijoj siekiama, kad kiekviena vietovė, miestas ar komuna pasidarytų ekonomiškai nepriklausomi ir galėtų save aprūpinti reikmenimis ir produktais.

— Mūsų kraštas, kaip šachmatų lenta — kiekvienas kvadratas nepriklausomas, bet bendro tikslo apjungti — skelbia propagandiniai plakatai. Patys partijos vadai pripažįsta, kad Kinija nėra nei ekonominė, nei karinė galybė, jos pramonė dar žengia pirmuosius žingsnius, gyvenimo standartas labai žemas, bet jie į ateitį žiūri su pasitikėjimu ir savo planus ruošia ne metams, o dešimtmečiams. Jie turi žaliavų, žmonių, laiko ir erdvės. Kareivis, ūkininkas ir darbininkas, per kolektyvines pastangas atlieka fantastinės apimties darbus. Pvz. Seniango provincijos komunoje 50,000 kareivių ir ūkininkų per 18 dienų iškasė 30 mylių ilgumo kanalą. Ir tą darbą atliko su paprasčiausiais įrankiais be jokių mechaninių priemonių. Netoli Nankingo per Jantsės upę yra pastatytas naujas 10 mylių ilgumo tiltas. Kai kurie užsienio inžinieriai abejojo ar tas tiltas išviso bus pastatytas. Jį pastatė per 8 metus, kasdien dirbdavo apie 50.000 žmonių, nešiodami žemę ir cementą krepšiuose ant galvų.

Arba vėl, ligoninėje moteris, kurios kojos buvo suparaližuotos, o dabar jau pradeda vaikščioti, aiškina, kad ji pasveikusi todėl, jog sugebėjo ideologiškai įsisąmoninti Mao mokslą. . .

DIKTATŪRA BE TERORO

Šitoks aklas ir fanatiškas Mao mokslo propagavimas ateina į kiekvieno kiniečio namus. Namuose radijo, gatvėse propagandiniai šūkiai ir sieniniai laikraščiai, įmonėse, komunose ir mokyklose kasdieniniai ideologiniai aiškinimai ir savikritika daro kinietį nauju žmogumi, maoistu, kuriam jų išmintingas vadas Mao ir jo mokslas reiškia žymiai daugiau, negu krikščionių biblija.

Ir įdomiausia tame kolosališkame indoktrinavime yra tai, jog nėra vartojamas teroras, žudynės ir kiti panašūs prievartos metodai, kurie kituose komunistų kraštuose, o ypačiai Sov. Rusijoj, kaip tik ir palaiko tą sistemą. Čia Kinijoj, anot prof. Ross Terrill, yra idėjinė diktatūra, atsirėmusi į plačiąsias kiniečių mases, kurioms Mao sukurtas mitas reiškia daugiau, negu rusui Stalino teroras, prievarta ir baimė.

Tsingra Universiteto studentai — kaimiečiai ir kareiviai, atstovaują Mao pastangas apriboti privilegijuotos biurokratijos išsivystymą.

Mao visą laiką su nepasitikėjimu žiūrėjo į inteligentiją ir valdančią biurokratų klasę, todėl, prasidėjus vad. kultūrinei revoliucijai, jie pirmieji nukentėjo — universitetai, aukštesnės mokyklos ir tyrimo institutai buvo uždaryti. Profesoriai, mokslininkai ir daug studentų buvo išsiųsti į provinciją fiziniam darbui ir ideologiniam perauklėjimui. Ir tik dabar, po 4 metų, kai kurios mokslo institucijos ir universitetai dalinai atidarė duris, bet visoj auklėjimo ir mokslo koncepcijoj įvyko pakeitimai — studentai priimami ne pagal mokslo pasiekimus, bet pagal ideologinį pasiruošimą bei fizinio darbo patirtį.

Tuo būdu, norima pašalinti bet kokį ryšį su buv. privilegijuota klase ir praktiškam darbui, o ne teorijai, duodama pirmenybė naujos šviesuomenės auklėjime. Neraštingumo srityje irgi pasiekta gerų rezultatų. Jeigu iki Mao režimo įsigalėjimo Kinijoj buvo priskaitoma iki 70-80% neraštingų, tai dabar tas skaičius siekia vos 10%. Nors vad. kultūrinė revoliucija oficialiai pasibaigė, tačiau kova dėl įtakos tarp įvairių kraštutinių elementų, iškilusių per revoliuciją, vyksta toliau. Paskutinioji auka — Mao įpėdinis ir krašto apsaugos ministeris Lin Piao.

Bet tai yra Mao revoliucinė doktrina — nuolatinė klasių kova, nes tik tokiu būdu galima pasiekti grynąjį komunizmą, be išnaudojimo, be naujų mandarinų ir biurokratijos.

° ° °

Tokia yra Mao Kinija. Vienos diktatūrinės idėjos, vieno galvojimo, vienodo apsirengimo. Nuo pradžios mokyklos mokinio iki premjero Čuenlai — visi nešiojasi su savim mažas raudonas Mao išminties knygeles, kurios vieniems žada ateitį ir laimę, o kitiems suteikia išmintį valdyti 800 milijonų tautą.

Šis negirdėtas tautos sulyginimas ir absoliutus bet kokios laisvės paneigimas buvo pasiektas per fanatišką idėjinį pasiryžimą įgyvendinti tokią politinę sistemą, kuri neturi sau lygių kituose kraštuose. Neveltui Mao laikomas tikrojo komunizmo apaštalu ir tos sistemos praktiškuoju vykdytoju. Kiniečiams jis yra šventasis ir jokiame pasaulio krašte dar joks asmuo nebuvo tiek daug kartų cituojamas, gerbiamas ir paveiksluose piešiamas kaip Mao Kinijoj.

Užtat netenka stebėtis, kad Mao Kinija atskilo nuo Sov. Rusijos, kuri Kiniją norėjo traktuoti, kaip kiekvieną kitą satelitą. Tos dvi priešingos komunistinės sistemos niekad negalės rasti bendros kalbos, nes, kaip kiniečiai tvirtina, sovietų komunizmas žengia į kapitalizmą ir dabartiniai Sov. Rusijos valdovai yra degeneratai bei Markso idėjos išdavikai.

Kinijos grįžimas į pasaulio tautų šeimą yra istorinės reikšmės įvykis, suteikiąs Vakarų pasauliui daug galimybių pažinti kiniečių tautos gyvenimą. Tas pažinimas parodys tą paradoksišką faktą, jog dabartiniame kontinente dar yra vietų, kur 800 milijonų tautai yra paneigtas netik betkoks žmogaus laisvės supratimas, bet ir 20-jo amžiaus pažanga.

Henrikas Žemelis

Neseniai prie Mažeikių pradėta statyti naftos valykla Lietuvos spaudoje paprastai vadinama Mažeikių milžinu. Nors neskelbiamas kolkas nei jos pajėgumas, nei būsimų darbininkų skaičius, tačiau paminima, jog ši statyba yra didžiausia Lietuvos istorijoje.

Nafta į valyklą atkeliaus iš Pavolgio telkinių Vidurio Rusijoje. Iš ten naftotiekiu (vamzdžiais) nafta jau tiekiama į Gudiją ir Lenkiją. Nuo Polocko (šiaurinėje Gudijoje) šio naftotiekio atšaka tęsiasi per Latviją iki Ventspilio uosto. Kadangi nei Ventspilyje, nei kurnors kitur Latvijoje naftos valyklų nėra ir nenumatoma statyti, nafta į Ventspilį keliauja eksportui. Šio naftos eksportui skirto naftotiekio šaka iš Latvijos tieks naftą ir perdirbimo įmonei Mažeikiuose.

Pavolgio nafta nėra gera — ji turi daug dervų, parafino ir sieros junginių. Iš visų šių priemaišų pati nemaloniausia yra siera. Visų pirma, naftos perdirbimo įmonė savo pačio energijos poreikiams patenkinti sunaudoja apie 6% jos perdirbamos naftos. Jos jėgainėje (kuri šiuo metu jau pradedama statyti) elektrai ir šilumai gaminti bus vartojamas mazutas, iš kurio siera nėra pašalinama. Tokiu būdu aplinkos oras bus užterštas gana nuodingais sieros junginiais.

Didžioji dalis įmonės gamybos taip pat bus įvairių rūšių mazutai. Dalis šių sieringų mazutų bus naudojami kaip kuras Lietuvos elektros jėgainėse. Šiuo požiūriu padėtis žinoma niekuo nepasikeis, nes ir dabar Elektrėnų ir kitose jėgainėse vartojami mazutai, atvežami iš Polocko ar Kirišio (prie Leningrado) įmonių, gaminami iš tos pačios sieringos Pavolgio naftos.

Moksle ir technikoje (1971 m., nr. 4) Algimantas Petronis, Plano komisijos cheminės pramonės skyriaus viršininkas, užsimena, jog gali atkristi vandens ir druskų pašalinimo operacija, jeigu vamzdynu bus tiekiama jau apvalyta nafta su nežymiu druskų ir vandens priemaišų kiekiu. Ši galimybė, atrodo, yra svarstoma tik todėl, kad vamzdynu į Ventspilį tiekiama nafta yra skirta eksportui. Jeigu bus apsispręsta vamzdynu tiekti jau apvalytą naftą, tai tuo atveju žymiai sumažėtų užterštų nuleidžiamų vandenų kiekis.

———

Vaclovas Daunoras spalio mėn. Tulūzoje (Prancūzijoje) įvykusiame tarptautiniame vokalistų konkurse pelnė aukščiausią apdovanojimą — Grand prix. Ta proga LTSR Aukščiausioji taryba pakėlė V. Daunorą iš nusipelniusio artisto į liaudies artisto laipsnį.

V. Daunoro talentu ir atsiekimais gali pagrįstai didžiuotis Lietuva. Išeivijoje betgi dalykai susiklostė taip, kad, paminėjus V. Daunoro vardą, eilė laikraščių užsičiaupia, lyg kas smėlio į burną būtų pripylęs.

V. Daunorui svečiuojantis Amerikoje, kaikurie laikraščiai labai jau triukšmingai aiškino, kad sovietai čia koncertuoti siunčia savo. . . saugumo agentus, kad tie agentai iš anksto paruošiami šnipinėti ir mūsų patriotinei visuomenei skaldyti.

Kai vieni laikraščiai šitaip iš proto kraustėsi, tai kiti, rimtesni, tylėjo. . . Tylėjo taip, kad net apmokėtus skelbimus apie V. Daunoro koncertą atsisakė priimti. Buvo, tiesa, šitoje tyloje ir šiek tiek naudos — tylomis sugriuvo mitas apie išeivijos antisemitizmą. . . Mat dar neteko girdėti, kad bent vienam žydų tautybės prekybininkui kuris nors mūsų laikraštis būtų atsakęs apmokėtą skelbimą. Šitaip pasielgti kolkas dar tesugebėjome tik su svečiais iš Lietuvos. . .

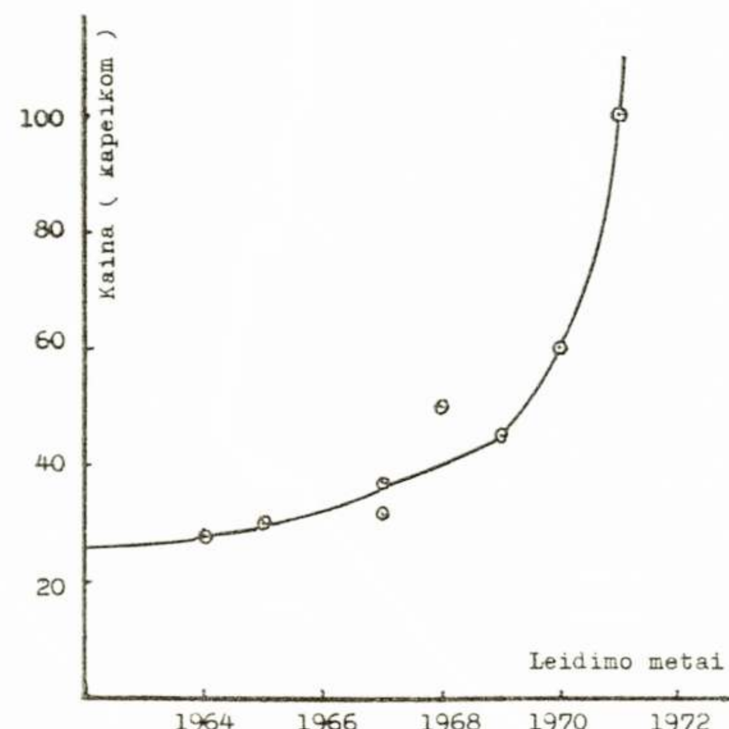
Praeitą mėnesį apie V. Daunoro laimėjimus rašė ir tie laikraščiai, kurie anuomet tylėjo. O tylėjo tie, kurie tuomet perdaug garsiai šūkavo. Negi imsi ir prisipažinsi, kad čia mus „skaldyti" siunčiami „agentai" net ir dainavime pralenkia 126 rinktinius viso pasaulio dainininkus. Tai bent „agentai"! Duok, Dieve, kad ir daugiau šitokių talentų retkarčiais mus iš Lietuvos aplankytų.

———

LIETUVOS SPAUDOJE

APIE KULTŪROS INFLIACIJĄ

Ryšium su JAV ekonominiais sunkumais Lietuvos spaudoje pasirodė visa eilė propagandinių straipsnių, aiškinančių, jog jau ir taip blogas gyvenimas dėl infliacijos dar vis smarkiai blogėja. Infliacija, toli gražu, nėra vien tik Amerikos bėda. Skirtumas tik toks, kad sunku kalbėti apie infliaciją Maskvos valdomuose kraštuose, nes prekių kainos ten — valstybinė paslaptis. Spauda tenai labai plačiai išgarsina kiekvieną atlyginimų pakėlimą, tuo pačiu visiškai nutylėdama faktą, jog kainos taip pat keičiasi. Vienas *Akiračių* skaitytojas atsiuntė redakcijai sekantį „kultūrinės" infliacijos Lietuvoje įrodymą.

Kreivė pavaizduoja labai mažo formato poezijos knygučių kainą. Visos šios knygutės to paties dydžio, turi maždaug vienodą puslapių skaičių — kaina betgi katastrofiškai didėja su išleidimo metais. Ar ši „kultūrinė" infliacija liečia tik knygas, ar ir kitas prekes — sunku pasakyti. Betgi knygų kainų pakilimas — maždaug 100% per paskutiniuosius trejus metus — labai ryškus. Pavyzdžiui, kad ir dvi labai gražios ir įdomios istorijos knygos:

„Vilniaus miesto istorija" (1968 m.) — 4.35 rub.

„Lietuvos pilys" (1971 m.) — 5.34 rub.

Prieš tris metus išleista „Vilniaus istorija" beveik dvigubai didesnė už „Pilis", ir visdėlto dar žymiai pigesnė.

Kultūrinių dalykų žinoma neišmatuosi nei rubliais, nei kapeikomis. Visdėlto ir kapeikos kartais šį tą pasako — apie „kultūros" infliaciją. . .

———

Fizika yra mokslas apie pačias bendriausias materijos judėjimo formas, todėl labai tampriai susijusi su filosofija. Nenuostabu, jog, vykstant minėtajai krizei, fizikams teko susidurti su filosofiniais klausimais. Tačiau kai kurie jų, nežinodami dialektikos, nors ir nebūdami idealistais, pasitarnavo idealizmui. To fakto išaiškinimas yra Lenino nuopelnas. Leninas nurodė, jog fizikai, nors ir nežinantieji dialektinio materializmo principų, gali būti ir yra naudingi mokslo pažangai, nes jie, kaupdami naujus mokslo faktus, veikia kaip stichiniai materialistai. Tačiau padaryti plačius apibendrinimus jie neįstengia. . .

Leninas pateikė pažinimo teoriją, išaiškino pažinimo reliatyvumą ir nurodė kelius, kuriais reikia eiti, aiškinant naujus mokslo faktus. Jis sukritikavo mintis apie tariamą materijos išnykimą bei apie judėjimo galimumą be materijos. Jis parodė mokslo ryšio su filosofija svarbą. Mokslas skatina filosofijos raidą, o filosofija padeda mokslui. Jo knyga yra kelrodis visiems mokslininkams bei visiems laikams, tik jos mintis reikia teisingai suprasti.

(*Prof. A. Jucys,* Lietuvos Fizikos Rinkinys, *XI, nr. 1, 1971*)

Tokių atvejų, kai rimtam mokslininkui tenka pagarbinti knygas ir kelrodžius visiems (!) mokslininkams ir visiems (!) laikams, šiandien Lietuvoje reta. Pernai, minint Lenino gimimo šimtmetį, Lietuvos fizikams buvo skirta užduotis giliai ir visapusiškai išnagrinėti Lenino minčių pritaikymą fizikoje. Čia cituota prof. Jucio straipsnio ištrauka tik pailiustruoja, kaip šitokios užduotys vykdomos.

Gyvenant nekomunistiniame pasaulyje, sunku suprasti tokias sąvokas, kaip tarybinė fizika, tarybinė literatūra, tarybinė poezija. Nėra gi tokio daikto, kaip sausas vanduo. Ir fizika — arba ji fizika, arba ne. O visdėlto, pasiskaičius šitokių „prievolių", pradeda truputį aiškėti, kuo skiriasi tarybinė fizika nuo fizikos.

Panašių tarybinės fizikos mokslo dėsnių teko skaityti jau prieš keliolika metų. Vienas tarybinis fizikas tada tvirtino, jog

„ateina genijai ir vėl išnyksta,
atėjo Leninas visiems laikams!"

Kartą šitokios fizikpoezijos pasiskaičius, užtenka visiems laikams. . .

Kadaise meškos patarnavimą prezidentui Smetonai atliko kaikurie saldžialiežuviai tautininkuose, jį „tautos vadu" garbinti pradėję. Panašiai ir Leninui meškiškai pasitarnauja partijos uždėtos garbinimo ir šlovinimo prievolės.

———

Lapkričio viduryje Šeimenos kolūkyje (Vilkaviškio rajone) vyko didelės iškilmės. Šiame kolūkyje paskutiniai vienkiemiuose gyvenę žemdirbiai persikėlė į kolūkio gyvenvietes. Tai kolkas vienintelis kolūkis Lietuvoje be vienkiemių.

Iki šiol buvusių ūkininkų sodybų perkėlimas iš vienkiemių į kolūkių gyvenvietes vyko gan lėtai — iki šiol dar apie pusę kaimo šeimų gyvena vienkiemiuose. Vilkaviškio rajone kaimo gyventojų perkeldinimas į gyvenvietes vykdomas žymiai sparčiau, negu kitur Lietuvoje. Šio rajono patirtis naujų kaimo gyvenviečių statyboje bus panaudota perkeliant vienkiemių gyventojus kitose Lietuvos dalyse. Vilkaviškio rajonas šiam tikslui buvo pasirinktas neatsitiktinai karo metu čia buvo sugriauta daugiau ūkininkų pastatų. Per šį penkmetį rajone numatoma pastatyti apie 2000 butų kaimo gyventojams, gi visoje Lietuvoje per tą patį laikotarpį — apie 60000.

Viso Lietuvoje šiuo metu yra 1455 kolūkiai ir 302 tarybiniai ūkiai. Iš šių 1455 kolūkių kolkas dar tik viename perkelti iš vienkiemių visi gyventojai. Tokiu būdu šis lėtas vienkiemių perkėlimo procesas tęsis dar ilgai. Pirmaisiais pokario metais kėlimasis iš vienkiemių į kolūkines gyvenvietes buvo labai nežymu visų pirma todėl, kad ūkininkai nenorėjo apleisti savo buvusių sodybų. Vėliau, o taip pat dar ir šiuo metu, pagrindinė perkeldinimo kliūtimi yra statybinių medžiagų trūkumas. Iš kitos pusės, šio penkmečio planuose numatytas žymiai spartesnis vienkiemių perkeldinimas yra pasėka labai plačiu mastu vykdomų žemės melioravimo darbų — laukuose išsisklaidę vienkiemiai trukdo pro juos pravesti drenažo linijas.

———

Galutinai patvirtintas 1970-75 m. penkmečio planas pramonės produkciją Lietuvoje 1975 numato padidinti (palyginus su 1970 m.) 49%. Tai yra beveik toks pat padidėjimas kaip ir pačios Rusijos bei visos SSSR vidurkis (47%). Įdomu, kad iš visų Lietuvos kaimynų smarkiausiai pramonė bus ugdoma Gudijoje (58%), gi Latvijoje 40%, Estijoje — 38%. Toks spartesnis pramonės ugdymas Gudijoje aiškintinas tuo, kad ten yra daugiausia laisvos darbo jėgos. Ir Lietuvoje gudai, dėl darbininkų migracijos iš Gudijos į Vilnių ir jo apylinkes, yra sparčiausiai auganti tautinė mažuma. Paspartinus pramonės augimą pačioje Gudijoje, gudų migracija į Lietuvą turėtų apie 1975 m. žymiai sumažėti.

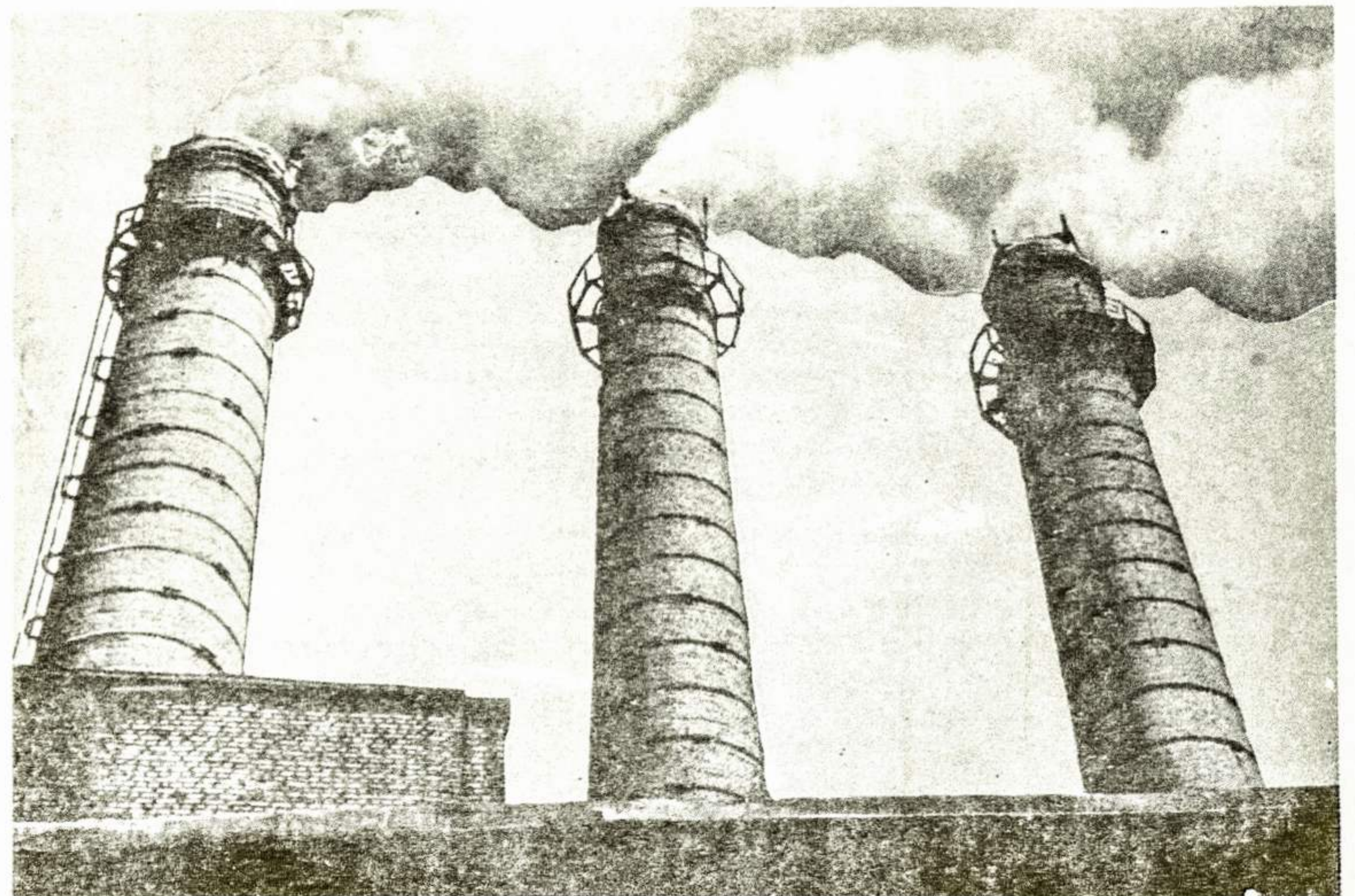
Įdomūs plane taip pat žemės ūkio gamybos ugdymo rodikliai. Iš visų „sąjunginių" respublikų Lietuvai per penkmetį numatytas mažiausias žemės ūkio gamybos padidėjimas — 16%, gi Rusijoje — 22%, Gudijoje — 25%, Estijoje — 20%, Latvijoje — 19%, Azarbeidžane — 35%. Kaip jau esame rašę *Akiračiuose* Lietuva žemės ūkio gamyboje toli pralenkė visas, netgi derlingiausias Sov. Sąjungos sritis, todėl toliau didinti žemės ūkio gamybą Lietuvoje jau žymiai sunkiau, negu labiau atsilikusiose Sov. Sąjungos dalyse.

———

Apart naftos perdirbimo įmonių ir sieringą kurą vartojančių jėgainių, cemento fabrikai yra vieni iš didžiausių aplinkos teršėjų. Ne išimtis šiuo atveju ir Akmenės cemento fabrikas.

Atvažiuojančius į Naująją Akmenę dar iš tolo pasitinka aukšti cemento gamyklos kaminai, iš kurių dieną naktį virsta palši dūmų kamuoliai. Nusėdusios cemento dulkės teršia aplinką, kenkia sveikatai. Neseniai cemento gamykloje išaugo dar vienas ir beveik dvigubai aukštesnis už senuosius — 120 metrų aukščio kaminas. (. . .) Prie šio kamino bus prijungtos trys pačios pirmosios įmonės krosnys, viena iš jų dar šiais metais. Šiomis dienomis čia baigiami futeravimo darbai. Vėliau stojusių į rikiuotę — ketvirtosios, penktosios ir šeštosios technologinių linijų kaminai jau aprūpinti efektyviais valymo įrengimais (*Tiesa,* 1971.XI.13).

(zvr)

Akmenės „Kaminų daina" — arba aplinkos teršimas

LIETUVOS DARBO JAUNIMAS

Į GAMYKLĄ ATEINA JAUNAS DARBININKAS

Į gamyklą ateina jaunas darbininkas. . . Joje susilieja tai, kas atnešta iš šeimos, mokyklos, su tuo, ką jis randa gamykloj. Individualybių margumynas formuoja kiek abstrahuotą darbininko portretą. Pagal jį, neretai virtusį šablonu, klostosi nuomonė apie darbininkiją apskritai.

Darbininkų jaunimą kruopštūs statistikai suskirstytų į kelias kategorijas. Tų, kurie gamykloj jauniausi ir pagal išdirbtus metus, ir pagal amžių — čia, Grąžtų gamykloje, mažiausia: tik 24. Jie dar neturi aštuoniolikos. Į gamyklą juos atsiuntė nepilnamečių komisija, su viltimi, kad čia, darbininkiškoje aplinkoje, jie suras savo vietą, kurios taip nesėkmingai ieškojo mokykloje ir gatvėje.

Tų, apie kuriuos sakoma — „mūsų jaunimas", kurių bendraamžiai mokosi aukštosiose mokyklose (18-25 metų), čia daugiausia — 497. Ir pagaliau tų, kurie jau visiškai subrendę ir vis tiek dar jauni (25-30 metų) — 253.

Šie įvairaus jaunumo žmonės — tai beveik trečdalis Grąžtų gamyklos darbininkų. Jų biografijos dar trumpos ir nuostabiai panašios. Mokykla (aštuonmetė arba vidurinė), technikumas arba profesinė technikos mokykla ir — gamykla.

Gamyklos vadovybė į juos žiūri gana atsargiai: tik kai kurie iš jų, esą, geri darbininkai. Pasitikėti jais perdaug neverta, žiūrėk, padarys pravaikštą, nesutvarkys darbo vietos, praplepės su draugais dalį brangaus laiko.

Irena Potopovaitė atvažiavo iš Giedraičių. Jai devyniolika, o gamykloje jau antri metai. Baigė aštuonias ir, nors mokėsi neblogai, panoro į miestą. O draugės tik ir šnekėjo: važiuos į miestą, susiras darbą, įsigis specialybę. Iš dvidešimt penkių į devintą klasę atėjo tik trys.

Sostinėje buvę aštuntokai pabiro į visas puses: kas į gamyklą, kas į proftechnikos mokyklą, kas į technikumą. Irena norėjo mokytis muzikos. Tėvas grojo klarnetu, ir nuo mažų dienų širdin įstrigo graudokos melodijos. Bet ir motina, ir sesuo, pati baigusi konservatoriją, užsispyrė: į muzikos mokyklą ne ir ne. Irena įstojo į Lengvosios pramonės technikumą. Taip patarė kita sesuo. Pasimokė metus — nepatiko, metė. Tada ir atėjo į Grąžtų gamyklą. Todėl, kad čia, girdėjo, esanti gera meno saviveikla. Norėjo dainuoti. Dabar ji galąstoja, visą dieną stovi prie masyvių staklių. Vanduo ir karštis. Ant grindų riebus tepalo sluoksnis. Tepaluota prijuostė. Šita kaimietiškos sielos, stambių rankų mergina liūdnai šypsosi, kai kalba apie savo darbą. Ne, ne tokį gyvenimą mieste įsivaizdavusi. Ir ne tokią specialybę. — Kai nuvažiuoju pas tėvelį, ak, kaip gera: ežeras, valtelė, nenoriu nė grįžti į tą miestą! . .

Taip, ji dabar supratusi, kad reikėjo baigti vidurinę. Ji žino, kad reikia mokytis. Šiemet eis į devintą klasę, į darbo jaunimo vakarinę mokyklą. Apie muzikos mokslus jau nėra ko galvoti. Muzika — laisvalaikiui. Pradėjo lankyti gamyklos chorą — metė.

Savo darbo Irena nemyli. Nekantriai laukia, kad greičiau baigtųsi ir ji galėtų bėgti namo. Namai čia pat, už kelių žingsnių, kur prasideda mūrinių namų kvartalai. Čia daugiausia gyvena darbininkų šeimos. Kiemuose triukšmauja vaikai, sėdinėja nežinantys ką veikti seniai.

Šeštadieniais ir sekmadieniais, ypač vasarą, čia viešpatauja nuobodulys. Kai kurie išvažinėję, kai kurie išėję pasivaikščioti. Pro atdarus langus į kiemus virsta dainų, barnių nuotrupos, pagarsintos radijo melodijos, svylančių blynų kvapas.

Irena neturi atskiro kambarėlio, gyvena bendrai su šeimininkais. Nesiskundžia — (šeimininkai geri, paprasti ir nuoširdūs žmonės. Taip pat darbininkai. Ant bufeto didžiajame kambaryje stovi moksleiviškas gaublys. Viename kampe radijo aparatas, kitame televizorius.

Irena pritildė radiją: „. . .labiausiai mėgstu užsienio estradą", padėjo į šalį knygą: „. . .patinka knygos apie gyvenimą, romanai. . ." Savaitgalis slenka įprastai ir nenuobodžiai: pasitvarkai po namus, šiek tiek paskaitai, jeigu dar į kokį filmą nueini. . . Į šokius Vilniuje ji neinanti, nors šokti labai mėgsta. Čia, mieste, ją atstumia tai, kas netikra, kur kyšo nenuoširdumas ir apsimetimas. Kaip ir tuose šokiuose, kaip ir pobūviuose, kuriuose tekę būti.

— Kartais pajunti, kaip beprasmiškai ir tuščiai eina laikas. Nori kažką daryti, nori kažką pakeisti, bet nežinai kaip. Ir vėl nusiramini, ir vėl gyvenimas skuba sena vaga, — susimąsčiusi kalba Irena Potopovaitė, mergaitė iš Giedraičių, pasiilgstanti ežero ir miško, žmonių, kurie linkę smalsuoti ir be reikalo apšnekėti, bet kurie niekada nemokėjo ir nemoka gudrauti. Irena nori kaip galima greičiau išeiti iš šitos gamyklos, susirasti švaresnį darbą: „kaip gerai telemazgų gamykloje, ten merginos baltais chalatais, darbas lengvas ir švarus. Arba devintajame mūsų gamyklos ceche, kur prie tako žydi gėlės, ceche šviesu ir jauku. . ."

Gal Irena Potopovaitė ir išeis į televizijos mazgų gamyklą, ras švaresnį darbą (argi žmogui neįgimtas estetinis jausmas?), baigs mokyklą, paskui technikumą ir įsigis taip svajojamą specialybę. Tik dar ne sykį giliai sieloje rusens pavydas, žiūrint į tuos klasės draugus, kurie baigė vidurinę, mokosi aukštojoje. Ji palydi mane pro tą darbininkiško kvartalo sekmadieninį triukšmą ir nuobodulį, paduoda nudirbtą, stambią ranką ir dar sykį pasako: „Reikia susirasti vietą gyvenime. Reikia mokytis".

O jos draugė Verutė Kazlauskaitė iš Aukštadvario nė mokytis nenori. Šita devyniolikmetė šlifuotoja žiūri pavargusiom, liūdnom, lyg nieko nematančiom akim, paskui suka žvilgsnį į šalį. Prieš trejis metus ji čia atėjo laimės ieškoti niekieno neverčiama, varu nevaroma. Baigė aštuonmetę ir bėgo iš kaimo, kuriame, kaip jai atrodė, nebuvo kas veikti. Šitoje gamykloje dirbo jos teta, čia ir užkliuvo. Iš pradžių dirbo sandėly, kilnojo sunkius grąžtus. Tirpo nepratusios rankos. Dabar — ceche, kur mašinų bildesys ir tvankus oras. Gyvena toli ir turi keltis penktą valandą ryto, kad spėtų į darbą. Iš antros pamainos grįžta pirmą valandą nakties. — Nieko nenoriu, taip pavargstu per dieną, tik į lovą nugriūti.

Išgyvenus pirmuosius metus Vilniuje, ji, išskyrus universalinę ir kelias kitas parduotuves, nieko nežinojo, nė karto net kine neapsilankė. „Baisu buvo, kad durų nerasiu išeiti", — prisipažįsta. Paradoksalu? Bet taip buvo. Ir ne jai vienai šitaip.

Kokius kultūrinius lobius pasiūlo miestas jaunam žmogui, ypač dirbančiam gamykloje? Gerai dar, jei pradedantysis darbininkas yra vilnietis. O jaunas bernioķėlis ar mergaitė, vakarykščiai aštuntokai, suvažiavę iš kaimų, miesteliukų, kai kurie gal niekad savo gyvenime nematę spektaklio, neregėję šimtų tūkstančių knygų vienoje vietoje. Kaip pasirinkti? Vienintelis kriterijus — mada. Ir vakarykščiai vaikai pasiduoda madai, nelabai suvokdami, kas aplink juos dedasi. Taip atsiranda suglumimas, nepasitikėjimas, ir pagaliau pamėgstami filmai „apie gyvenimą", knygos „apie gyvenimą" — tai, kas artimiausia jų intelektualiniam lygiui, kame kuo mažiau literatūrinių vingrybių, filosofinių potekščių, fantazijos šuolių. Kitokiam menui ir literatūrai jie nepasiruošę.

Verutė žada žiemą bėgti iš gamyklos. Neištverianti. Vėl grįš pas tėvus. O paskui vėl ko nors ieškos. Gal ištekės. Akyse klaidžioja netikrumas ir nuobodulys. Ji taip ir nepajėgia atsakyti, ko nori, ko čia atvažiavo, kaip įsivaizduoja savo ateitį.

Ji vis dėlto gausi — šita darbininkiška jauna karta, mano karta, pokario metų vaikai, tik iš tėvų girdėję apie visokius sukrėtimus, praūžusius pro mūsų kraštą. Todėl kai kuriuos iš jų žavi filmai apie karą, įvairios detektyvinės istorijos. Ramios, viena į kitą panašios taikos dienos jiems įkyrėjusios savo kasdienybe. Jiems jau nusibodusios kalbos apie „romantiką", kurios „niekur" nesą: nei moksle, nei darbe, nei santykiuose su aplinkiniais žmonėmis. Piauna nuobodulys, bet šito jie nepastebi. Kitaip gyventi retas iš jų panori. Į gamyklas ateina tokie, kurie toliau mokytis pritingi, arba tie, kuriems dėl vienų ar kitų priežasčių sunkesnės materialinės sąlygos ir kurie nori greičiau tapti savarankiškais. Gamykla, iš vienos pusės, jiems tarsi antra mokykla; žymiai rūstesnė, žymiai sunkesnė už vidurinę. Ji drausmina savo griežtu darbo valandų ciklu. Bet iš kitos pusės, darbo valandų rėmai savotiškai ardo jauno, tik iš mokyklos suolo atsidūrusio prieš patį gyvenimą žmogaus asmenybę, įveja į gyvenimo standartą.

Jei dar mokykloje instinktyvų kultūros troškimą užgožė svajonė, kaip greičiau tapti savarankišku (kokia dar vaikiška svajonė, kai tradicinės dvasinės vertybės neigiamos, net nesuvokiant jų, ir kartu jų ilgimasi), tai dabar šita „savarankiška asmenybė", atsidūrusi miesto ir gamyklos gaudesy, dar labiau pasimeta. Arba stačia galva neria į patį verpetą ir lengvai pasiduoda įvairių srovių įtakai, arba kaip Irena Potopovaitė — atsargiai viską perkainoja pagal seną matą.

Ir vis dėlto darbas gamykloje, kaip ir mokslas, daugelio iš jų nežavi. Gal kas nors įdomaus jų laukia po darbo? Algis Daraškevičius niekaip negalėjo paaiškinti, ką jis veikia laisvalaikiu. „Išeinu į kiemą pas draugus, kalbamės, einam į prospektą. . ." „O darbe ar patinka?" — klausiu. „Ne. Tik ir lauki, kad greičiau išeitum". Pasikalbėjus su juo, atrodo, kad visos dienos ištįsta į nesibaigiančią virtinę nuostabiai panašių „išėjimų į kiemą". Kas gi šitas septyniolikmetis, atsiųstas nepilnamečių komisijos ir jau spėjęs pakeisti dvi specialybes? Cecho viršininkas P. Mickus taip jį apibūdina: neišsilavinęs, užsidaręs, labai siaurų interesų, silpnavalis, gali greitai pakliūti stipresnės asmenybės įtakon. Lėtabūdis A. Daraškevičius, matyt, pateko ne tiek stiprios, kiek judrios asmenybės įtakon. Tame pačiame ceche dirba kitas nepilnametis — Algis Žalnierius. Jo asmens byla mirga naiviais pasiaiškinimais („nebuvau darbe, nes pramiegojau"), cecho meistrų tarnybiniais raportais, kad pažeidinėja drausmę, įsakymais apie nuobaudas ir pan. Tokie pat raštai įsegti ir Algio Daraškevičiaus byloje.

Kurgi rasti jauną darbininką, kuris nesirgtų nuoboduliu ir abejingumu?

— Į darbą einu lyg į namus, — sako Algis Valauskas iš trečiojo cecho. — Į mokyklą, baisu ir pagalvot, kaip nenorėjau eiti.

Dabar jis mokosi vakarinėj. Mokosi, kad reikia. Jis visas paskendęs technikoj. Pareina namo ir užsidaro garaže, kur stovi do motociklai. Juos narstinėja ir pernarstinėja. Šeštadieniais, sekmadieniais pasiima palapinę, meškerę, sėda ant motociklo ir važiuoja kur nors prie ežero ar upės. Tėvas (jis dirba šioj pačioj gamykloj) pyksta, atima raktą nuo garažo. Algis pasidaro dar tris atsarginius raktus. Laikas lekia greit, jei ateina draugai, ir juos pristato prie motociklų. Žiemą lyg akmuo užgula mokslai. Tada galima ir į kiną iš pamokų pabėgti. Mėgsta tik muzikinius filmus ir komedijas. „Kad būtų linksmi", — šypsosi pats toks linksmas aštuoniolikmetis vaikinas. „Politika nesidomiu, laikraščių neskaitau", — priduria, kad būtų svariau. Gamykloj jo staklės didžiausios ir užia labiausiai, o vis dėlto jis čia ateina lyg į namus.

— Jis geras, — trumpai apibūdina Robertą Grigaliūną darbo draugai. — Apie jį galit rašyti.

Šitas dvidešimt aštuonerių metų konstruktorius, tur būt, gerai atsimena pirmąją dieną gamykloj, kai prieš aštuonerius metus čia atėjo mokiniu tekintoju. Tada dar mokėsi Vilniaus politechnikume. Ir pradėjo beveik kasmet kilti vis aukštyn: inžinierius-įrankininkas, inžinierius-technologas, inžinierius-konstruktorius. Studijuoja neakivaizdiniu būdu Politechnikos institute.

Per dešimtmetį, praleistą Vilniuje, vaikinas nuo Biržų beveik įprato prie miesto. Tik vis pasiilgsta to, jo žodžiais tariant, kaimo gyvenimo erdvumo, kur ir tradicijos laisvos, plačios. Visą savo laisvalaikį Robertas Grigaliūnas aukoja mokslui. „Reikia mokytis — ir darbe reikalinga, ir šiaip jau". Mėgsta poeziją: E. Mieželaitį ir J. Degutytę. Mėgsta operą, bet į teatrą nueina gana retai: „Į teatrą reikia atsidėjimo — reikia tam pasiruošti, juk nenueisi kasdieniniais rūbais".

Taip atsitinka ne tik vienam Robertui Grigaliūnui. Daug jaunų gamyklos žmonių skundėsi, kad lyg ir norėtų pamatyti kokį spektaklį, aplankyti parodą, pasiklausyti koncerto, — bet reikia specialaus pasiruošimo. O jie neturį laiko. Vos įėjus pro gamyklos vartus, pasitinka skelbimų stulpas, ant kurio marguoja: parodos, teatrai, kino teatrai, sporto varžybos. Bet retas prie jo stabteli. Eina žmonės srautu į darbą — ir praeina, eina srautu iš darbo — ir praeina.

Kai kada (paskutiniu metu vis rečiau) gamykloje platinami bilietai į koncertus ir spektaklius. Tarp jaunų darbininkų (ir ne tik darbininkų) įsigalėjo keista nuomonė: jeigu jau siūlo bilietus, vadinasi, renginys prastas. Jeigu geras — darbininkų tie bilietai nepasieks, atseit, administracija tarp savęs pasidalijanti. Tie, kurie platina, vėl dejuoja, kad niekaip negali įšnekėti žmogų nusipirkti tą nelaimingą bilietą, kad jam tik gryni nuostoliai ir nereikalingi rūpesčiai.

Devintas cechas — ne vienos jaunos mergaitės svajonė. Gražiausias, jaukiausias ir tyliausias iš visų gamyklos cechų. Jame ir dirba daugiausia jaunos merginos, mėgstančios pasididžiuoti savo kolektyvu. Pasidažiusios ir paprastutės, plepios ir tylūnės sėdi prie mikroskopų — gamina smulkius grąžtus. Šiam darbui reikia miklių pirštų ir gerų akių. O vis dėlto jos randa laiko susiburti draugėn ir paplepėti. Moteriškai, apie menkniekius, kurie užima didžiąją jų gyvenimo ir jas supančio pasaulio dalį: apie madas ir pliažą, apie vaikinus ir restoranus, apie naują šukuoseną ir midi suknelę.

Irena Baužytė, šio cecho technologė, skundėsi: „Aš neturiu ką su jomis kalbėti. Gal aš jau per sena?" Jai 25. Dar vidurinėj mokykloj ją traukė tikslieji mokslai ir „vyriškos" specialybės. Baigė staklių gamybos technikumą Naujojoje Vilnioje, ir jau treji metai, kaip čia. „Svarbiausia, man patinka būti tarp žmonių". Per savaitę aplanko 2-3 filmus, per mėnesį perskaito 2-3 knygas. „Ar užteks vien technikumo?" — klausiu. „Užteks, — sako. — Vis tiek merginai neprasimušti tiksliuosiuose moksluose. Čia reikalinga vyriška galva. Nors kartais taip norisi kažką sukonstruot, kažką naujo padaryt". Jai nepatinka tuščios kalbos ceche, siauras merginų interesų ratas. Bet ką daryti, kad būtų kitaip? Ji to nežino. Šitam ceche ji šiek tiek vieniša. Su savo svajonėmis ir gilesniu išsilavinimu.

Su aštunto cecho viršininku A. Žilioniu svarstėm, kodėl taip atsitinka, kodėl jaunimas neturi kilnesnių idealų, kodėl vyresnio amžiaus žmonės daug spalvingesni, dvasiškai turtingesni, platesnių interesų. „Savo jaunystėje, atkakliai grumdamiesi su gyvenimo negandom, vyresnieji siekė kažko daugiau, bet nepasiekė. Jiems teliko gamykla ir siektų arba tebesiekiamų svajonių atbalsiai. Liko ir politinių kovų pėdsakai. O jaunimas viso to nepatyrė. Nuo vaikystės jie buvo aprūpinti tėvų, valstybės. Jiems nieko netrūko, išskyrus norą mokytis, šviestis, domėtis gyvenimu", — garsiai mąsto cecho

(tęsinys 7 p.)

LIONGINAS ŠEPETYS

Lietuvių dailė svetur

L. Šepečio straipsnį apie lietuvių dailę svetur persispausdiname iš šių metų *Pergalės* nr. 11. Tai pirmas tokios apimties dalykiškas Lietuvos skaitytojo supažindinimas su išeivijos kultūriniu gyvenimu. Jo autorius yra sovietinės Lietuvos valdžios kultūros ministras. Straipsnis įdomus netik savo tema, apimtimi, bet ir specialistui būdingu kritiškumu, o protarpiais net ir dideliu įžvalgumu.

Neviskas betgi šiame straipsnyje įtikina skaitytoją, juo labiau su kaikuriais autoriaus teiginiais nesutiks kaikurie išeivijos dailininkai. Manome, jog atviro žodžio vardan verta susipažinti su autoriaus mintimis, kurias galima būtų apibūdinti inteligentiško komunizmo vardu. Tuo pačiu verta pažymėti, jog autorius, žvelgdamas į išeivijos dailę iš marksistinės perspektyvos, neišvengė ideologinio ribotumo ir su tuo susijusio šiokio tokio tendencingumo.

Pavyzdžiui, labai lengva ranka autorius „susitvarkė" su Čiurlionio galerijos „rūsiu" Čikagoje. Šitokiu metodu nesunku būtų „nurašyti į nuostolius" ir daugelį muziejinio tipo Lietuvos įstaigų, kuriose taip pat nerasi „aistringų meno kovų ir eksperimentų įkarščio".

Prof. A. Varnas į lietuvių dailę atėjo dar šio šimtmečio sąvartoje. Reikia todėl turėti nemažai drąsos, paminėjus vos vieną vėlesnių šio garbingo amžiaus sulaukusio dailininko darbų, taip visai jį sumenkinti. Ir tai vien todėl, kad jo darbuose randasi temų, kurios straipsnio autoriui yra ideologiniai nepriimtinos.

Manome, kad išeivijos skaitytojui bus įdomu netik susipažinti su Lietuvos kultūrininko požiūriu į išeivijos dailę, bet ir šį požiūrį saistančiomis ideologinėmis ribomis.

Tai ne grynai akademiška tema. Nacionalinė meno tradicija — šis gyvybiškas ir daugiareikšmis meno kūrybos nervas — gali būti atspirties taškas, vertinant už tautos ribų kuriamą jos dailę. Atsakę į klausimą, koks nacionalinės lietuvių meno tradicijos vaidmuo Lietuvos išeivių dailėje, faktiškai atsakytume į du svarbius teorinius ir praktinius klausimus. Pirma, kaip keičiasi, kokias savybes įgauna ir aplamai ar išlieka nacionalinė meno tradicija dailėje, esančioje toli nuo nacijos kamieno. Antra, ar lietuvių tarybinė dailė ir emigrantų dailė yra du, nors ir nevienodo dydžio, branduoliai viename kevale, kaip mėgsta teigti vieni, ar, kaip tvirtina kiti, emigrantų dailė esanti visos lietuviškos dailės pagrindinis puoselėtojas bei garsintojas pasaulyje, ar pagaliau emigrantų dailė tėra lietuvių tarybinės dailės susvetimėjusi nuolauža, net agresyvus jos palydovas.

Pas mus niekas neskaičiuoja, kiek yra svetur dailininkų, kilusių iš Lietuvos, gyvenusių Lietuvoje arba save laikančių lietuviais. Manoma, kad jų yra apie tris šimtus. Paskaičiavus iškiltų Bolivijos garbės piliečio J. Rimšos, Vokietijoje, o vėliau Pietų Afrikoje gyvenusio P. Domšaičio koloritingos figūros. Apie pastarojo tapybos darbus dar 1919 m. Kėtė Kolvitz rašė: „Jie tiek daug pasako. Ten yra kažkas tokio, nesutelpančio laike". Tas kažkas yra dostojevskiška, slogi fantazija, kuria persunkti jo paveikslai, daugiausia Lietuvos pajūrio peizažai, žvejų buities vaizdai. Prisimindami ir kitus išeivius iš Lietuvos, susidurtume su tokiomis pasaulinio masto garsenybėmis, kaip J. Lipčicu, Ch. Sutinu, o taip pat L. Segaliu, kurie ilgą laiką save laikė lietuviais.

Tačiau kaip tam tikras meninis ir visuomeninis faktas lietuvių išeivių dailė pradėjo formuotis ir reikštis tik po II pasaulinio karo, įsijungus jau gana skaitlingiems emigrantams iš Lietuvos bei svetur gimusiems lietuvių kilmės dailininkams. Būtent tuomet joje galėjo atsiskleisti dėsniai, būdingi atitrūkusiai nuo tautos kamieno dailei.

Mažiau nei penktadalis dabar kuriančių užsienio lietuvių dailininkų yra kurį laiką gyvenę Lietuvoje, čia baigę ar bent pradėję meno mokslus. Likusieji nėra nei buvę Lietuvoje, nei turėję sąmoningesnio betarpiško ryšio su lietuvių tautos gyvenimu, jos kultūra, liaudies ar profesiniu menu. Tai išeivijoje gimęs, augęs, tenai į menininko kelią stojęs jaunimas — vadinamieji lietuvių kilmės amerikiečiai, anglai ar australai. Taigi užsienio lietuvių dailininkų ryšys su Lietuva arba mažiausiai ketvirčiu amžiaus paseno, nutrūko, arba visiškai neužsimezgė. Galima sakyti, kad didžiajai jų daliai lietuvybės sąvoka — atsitiktinumas ar kūrybinės biografijos formalumas.

Išeivių iš Lietuvos ar lietuvių kilmės dailininkų galima sutikti visuose kontinentuose. Nors skaitlingiausiai jų gyvena JAV, po to Vakarų Europoje, bet didžiausią įtaką savo gyvenamosios šalies menui turi Australijos žemyne susibūrę dailininkai. Grafikų ir tapytojų V. Rato, H. Šalkausko, E. Kubbos, A. Šimkūno, L. Urbono, V. Meškėno darbų yra visuose pagrindiniuose šalies muziejuose, galerijose, o taip pat didžiuosiuose viešbučiuose, įstaigų kontorose. Jų kūryba premijuojama, siunčiama atstovauti krašto menui kitur. Tokį pasisekimą pelnė ne vien minėtų menininkų talentas ar gebėjimas prisitaikyti, užkariauti vietos simpatijas, bet ir specifiško Australijos meno būklė. Iki šio šimtmečio vidurio vaizduojamoji dailė, ypač grafika, čia buvo labai silpna, galima sakyti, merdėjo. Ateiviai iš Europos įliejo naujų jėgų į šį nuvertintą ir sustingusį meninį pasaulį, o keldami jį, sparčiai kilo ir patys.

Labai skirtingi motyvai — ir nenumaldomas menininko pašaukimas, ir paprasčiausias noras kokiu nors būdu užsidirbti duonos kąsnį — skatinę išeivius imtis dailininko darbo, o taip pat pačios skirtingiausios meno mokyklos — nuo skubotų studijų pabėgėlių stovyklose iki Paryžiaus meno akademijos — lėmė itin nevienodą tapytojų, grafikų ir skulptorių meninį lygį. Profesionalumas dažnai ribojasi su diletantiškumu. Bene pats bendriausias ir tikriausias būdas išeivijos dailininkų darbų meniniam lygiui nustatyti — jų dalyvavimas savo naujos tėvynės meniniame gyvenime, oficialiose parodose. Šiuo aspektu pažvelgę į jų kūrybą, matysime, kad tik menka dalis aktyviai reiškiasi platesniame meno gyvenime, yra meninės visuomenės pripažinta arba susilaukia kvalifikuoto dėmesio. Visų kitų meninė kūryba neišeina už įvairių tautinių mažumų kolonijų veiklos ribų. Dauguma tenkinasi emigrantiniais klubais, parapijų salėmis, ruošdami ten savaitines, kelių dienų ar net vienadienes parodėles. Tai savotiškos paguodos parodos, teikiančios autoriui šiek tiek pajamų, garbės ir, gal būt, vilties.

Teko lankytis didžiausioje tokios paguodos įstaigoje, vadinamojoje Čiurlionio meno galerijoje Čikagoje, kuri, beje, neturi nė vieno M. K. Čiurlionio originalaus kūrinio. Jėzuitų valdoma rūsyje įsikūrusi dailės parodų būstinė gali vienukart eksponuoti keliasdešimt paveikslų bei nedidelių skulptūrų. Tai ne toks rūsys, kokių gausu Paryžiuje ar Romoje ir kuriuose galima pamatyti daug įdomaus, naujo, persunkto aistringų meno kovų ir eksperimentų įkarščio. Dėl gausybės stilizuotos „lietuviškos" atributikos, religinio turinio ekspozicijos čia dvelkia provincialumu, bažnytkaimio šventoriaus ramybe.

*

Menininko išvykimas iš tėvynės savaime dar neiškelia jo kūrybos anapus nacionalinės kultūros ribų. Pasaulinio, o taip pat mūsų meno istorija žino daug pavyzdžių, kai menininkai, gyvendami ir kurdami toli nuo tėvynės, gaivino ir tvirtino savo tautos meninę kultūrą. Aplamai menininko liaudiškumas, tautiškumas matuojamas ne fiziniais, o dvasiniais, idėjiniais ryšiais su tėvyne.

Lemiamą reikšmę turi išvykimo pobūdis ir atitinkamos jo pasekmės. Kalbant apie daugumos lietuvių emigrantų dailę, negalima nesiskaityti su faktu, jog lietuvių liaudis nuėjo su socializmu, jie — ne. Jei menininkas emigruoja iš reakcinės valdžios rankose esančios tėvynės į pažangesnės santvarkos valstybę, tai jo kūryba išeivijoje paprastai tampa progresyvios kovos ginklu. Jei jis išvyksta į klasiniu požiūriu reakcingesnę valstybę, visa jo veikla, menas yra salygojami greičiau reakcinių idėjų. Antiburžuazinė emigracija suburia, visuomeniškai grūdina žmones, buržuazinė — priešingai — demoralizuoja. Didžioji emigrantų dailininkų dalis, būdama politinėje emigracijoje, neišvengė skaudžių jos pasekmių. Emigracija, pasak V. Vizgirdos, „tai bendra visų jų tragedija. Čia jie blaškosi svetimųjų tarpe, kartais švystelėdami retu kūrybingumu, bet fiziškai nykdami mums svetimo gyvenimo buityje".

Tragedija pasireiškia tiek bendraestetine, tiek specifiškai antiliaudine prasme. Visų pirma, dailininkai atsidūrė savotiškame vakuume, atsiradusiame, iš vienos pusės, nutraukus visus, ypač idėjinius, ryšius su tėvyne, liaudim, o iš antros pusės — ilgą laiką nepritapus prie naujos gyvenimo vietos. Šiame vakuume, kaip nemigo naktyje, kaip milžiniškame išgaubtame stikle, viskas įgauna iškreiptą vaizdą, viskas hipertrofuojasi: praeitis atrodo mielesnė, dabartis — nepakenčiamesnė, o ateitis — beviltiškesnė. Dažna kūrybinė mintis, praėjusi pro šią tuštumą, netenka originalumo, savarankiškumo, priklauso nebe sau, o šiai tuštumai.

Tiek visa išeivijos dailė, tiek atskiri jos atstovai reiškiasi gaivališkai, nemaža blaškosi. Labai sunku kartais dailininkus atskirti pagal menines sroves, kūrybinius kelius, nes jie dažnai praktikuoja iš karto kelias sroves, nebemadingus kelius pameta ir desperatiškai puola prie naujų. Dėl to, priskirdami dailininką vienai ar kitai srovei, nebūsime visiškai tikslūs, nes vadovausimės persvaros principu, žiūrėsime, kokius darbus šiuo metu jis daugiausia kuria, kokie darbai jam būdingiausi. Be to, mūsų informacija apie juos nėra išsami.

Dabartinėje lietuvių išeivių dailėje reiškiasi patys didžiausi kraštutinumai — nuo natūralizmo iki formalizmo, išplitusios pačios antirealistiškiausios srovės — nuo abstrakcionizmo iki op, kinetinio ar bendravimo meno (pastarasis — pati naujausia modernizmo srovė: parodų salėje dailininkas atsigula ant specialiai paruoštos vietos, o žiūrovas, prigulęs prie jo, turi klausytis autoriaus, t. y. „estetiškai bendrauti" su juo, įsiklausyti į jo „estetinį vidų").

Tragedijos kulminacija — savo meno pajungimas politinei kovai prieš lietuvių tautą, liaudį, einančią socializmo keliu. Tai pasireiškia kuriant antitarybinius nacionalistinės tematikos paveikslus, rengiant jų parodas, dalyvaujant priešiškoje mums visuomeninėje veikloje, pasisakant prieš kultūrinius ryšius su Tarybų Lietuva. Kartais kova prieš mus ir kitaip, negu jie, mąstančius išeivius smunka iki padugnių lygio. Antai A. Rūkštelė, smerkdamas dailininko V. Vizgirdos viešnagę ir jo darbų parodą tėvynėje, nutapė paveikslą „Kristaus išdavimas", kuriame V. Vizgirdą pavaizdavo kaip Judą, o save — kaip Kristų. Idėjinės neapykantos apakinti kiti išeiviai ne tik socialistinį realizmą, bet aplamai realizmą pakrikštijo „komunistiniu akademizmu", aprioriškai juos atmetė ir tuo pačiu atsisakė gaivinančios, drausminančios įtakos, kuria sąmoningai ar nejučiomis šiuo sudėtingu estetinio ieškojimo ir blaškymosi metu vis plačiau naudojasi vietiniai Vakarų menininkai.

Žinoma, nurodydami reakcinės ideologijos įtaką išeivių menui, mes netaikome jos kiekvienam menininkui, tuo labiau kiekvienam meno kūriniui. Išeivių dailė niekada nesudarė vieningesnio klasinio ar meninio vieneto. Tuo labiau šio vieningumo nelieka šiandien, vis didesniam skaičiui kūrybinės inteligentijos vaduojantis iš izoliavimosi kiauto, kreipiant šiltesnį žvilgsnį į Tarybų Lietuvą, ateinant jaunoms, su senąja Lietuva tiesiogiai nesusijusioms jėgoms.

Santykis su buvusia ir dabartine tėvyne — dveji pagrindiniai socialiniai ir estetiniai bėgiai, ant kurių atsistojo ir rieda tolyn išeivių dailė. Šie bėgiai jau iš pat pirmos stoties nėjo paraleliai, o kuo toliau, tuo labiau tolo vienas nuo kito, vienus dailininkus pasiglemždami, kitus, svyruojančius, tarytum plėšdami per pusę.

Jais, tais bėgiais, tolydžio riedėdama, išeivių dailė pravažiavo tris ryškesnes stilistinio keitimosi stotis. Pirmoji — grįžimo dailėn stotis, kai tik ką svetur, daugiausia Vakarų Vokietijoje, atsidūrę dailininkai atsitokėjo po pirmųjų pokario įspūdžių, vėl prisiminė esą menininkai ir pradėjo kurti. Jie klaidžiodavo po internavimo stovyklų apylinkes, ieškodami tėvynę primenančių vaizdų, ir perkeldinėdavo juos į seno, įprastinio stiliaus nedidelio formato etiudus.

Antroji stotis — savo meninio vidaus platesnis atvėrimas pasauliniam, ypač postimpresionistų, ekspresionistų, menui.

Trečioji stotis — sąlygiškai galutinė, kai, apie 50-uosius metus lietuvių dailininkams iš Vakarų Europos pasklidus po visą pasaulį, daugiausia JAV, gyvenimas neišvengiamai pareikalavo apsispręsti, kuriuo keliu eiti. Dauguma neišlaikė naujos tėvynės idėjinės ir meninės pasaulėjautos spaudimo ir lygiagrečiai su realistiniais darbais pradėjo kurti tuomet stulbinančiai gausėjančius modernistinius arba vien tik pastaruosius. „Čia, Amerikoje, kontaktas su amerikiečių dailininkų savitu, su abstraktiniu menu, be abejo, pasidarė nebeišvengiamas", — konstatuoja S. Čipkienė.

Natūralu, jog nė vienas dailininkas neatvažiavo iš vienos stoties į kitą nė kiek nepasikeitęs. Meno siekimai, reikšmė keičiasi beveik kas amžius, jei ne dažniau, o menininkas kasdien vertybes nežinomybėn, ieško formų kūrybiniam sumanymui išreikšti. O ką kalbėti apie menininką, papildomai sąlygojamą išeivio objektyvios dalios ir įvairių subjektyvių priežasčių!

Esmė kitur. Išeiviška dailė sparčiau nei ją supanti vietinė dailė pasinėrė realizmo ir antirealizmo kovon. Atsižadėdama savo realistinių ištakų ir tradicijos, jos didžioji dalis nuėjo modernizmo keliu.

*

Į trečiąją stotį atvyko dvi tradiciškai susiklosčiusios realistinės dailės grupės. Mažesnę grupę sudarė akademinės, saloninės krypties dailininkai, didesnę — vadinamieji „vidurio" dailininkai: P. Kiaulėnas, V. Vizgirda, V. K. Jonynas, V. Valeška, V. Kasiulis, J. Paukštienė, P. Augius, V. Petravičius, J. Šapkus, T. Valius. Šį nedidelį būrį papildė toje stotyje įsėdęs jaunimas. Tai visų pirma Freiburgo taikomosios dailės instituto auklėtiniai V. Ignas, R. Viesulas, o taip pat kitose meno mokyklose mokęsi jaunesni dailininkai V. Remeika, A. Elskus, A. Kašubienė, Z. Sodeikienė ir t. t. Natūralu, kad daugelis jaunųjų daugiau ieško, nei atranda, daugiau abejoja, nei racionaliai pasitiki. Tačiau jie, kaip matysime, bando, ieško: aplenkdami pseudopatriotizmą, komercinį paviršutiniškumą, pigų populiarumą, nori būti nuoširdūs, saviti ir dėl to jau nusipelnė dailėtyros dėmesio.

Realistinės išeivių dailės priešakyje neabejotinai stovi vienas talentingiausių jos atstovų V. Vizgirda. Jis emigravo, būdamas jau susiformavęs peizažo, natiurmorto ir portreto meistras. Išsaugodamas pagrindinius savo tematikos bei stilistikos bruožus — lietuviško kaimo, pajūrio vaizdų ilgesingą, dramatišką nuotaiką, natiurmorto santykį su liaudies menu, ypač skulptūra, portreto liaudišką tipažą, žalsvų ir melsvų tonų stiprų koloritą bei poetišką, muzikinę nuotaiką, jis negalėjo visiškai išvengti išeivių dailei būdingo sentimentalesnio ar dramatiškesnio santykio su kuriamu pasauliu.

Būdamas gilaus jausmo kūrėjas, V. Vizgirda pasirinko antrąjį kelią. Nenorėdamas tenkintis gimtinės vaizdais „iš atminties", ieškodamas gyvos jos medžiagos, dailininkas itin didelį dėmesį skiria savo tėvynainių portretams, autoportretui. Naujoje aplinkoje jis ieško dvasinio objekto, versmės, kurioje pilniausiai būtų išlikusi tėvynė. V. Vizgirdai ši versmė — jis pats, dar keletas artimų žmonių. Jo autoportretai, artimų žmonių portretai yra meniškai brandžiausi, psichologiškai visapusiškiausi ir pagrįsti. Ir priešingai — portretuojamame žmoguje neradęs savo pasaulėjautos atgarsio, jis kuria paviršutinišką, eskizinį vaizdą. Toks, man atrodo, pranciškono poeto L. Andriekaus — savimi patenkinto, kiek sentimentalaus žmogaus — portreto eskizas.

Minčiai suprasti sugretinkime V. Vizgirdą su Australijoje gyvenančiu V. Meškėnu. Jei V. Vizgirdai portretuojamas žmogus yra atspirties taškas eiti už paveikslo rėmų platesnian pasaulin, tėvynėn, tai V. Meškėnui jis — pradžia ir pabaiga. V. Meškėnas visaūgiuose savo portretuose neieško tėvynės aliuzijų, o sprendžia daugiau tapybos problemas, apibendrinta, ekspresyvia forma, sodriu koloritu ar stipriu piešiniu nori išreikšti konkretaus žmogaus vidinį pasaulį. Panašiai kaip vokiečių ekspresionisto M. Bekmano, jo žmonės — žmonės savyje, susikaupę, dažnai gyvenimo laužomi, slegiami, susigūžę.

V. Vizgirdos portretinė tapyba, būdama beveik unikumas išeivių dailėj, yra labai reikšminga autoriaus meninei evoliucijai pažinti. Jei 1933—1939 m. portretuose pastebime ramesnį ir atsargesnį kontūravimą, švelnesnių spalvų susiliejimą ir vos begimstantį kompozicijų dramatizmą, tai vėlesniuose portretuose (E. Gimbutienės, 1959; F. Kiršos, 1962; A. Mažiulio, 1966; paveiksle „Dailininkas ir žmona", 1966) vaizduojami asmenys atsiduria puošnesniame, dekoratyviniame fone, dailininko braižas — taupesnis ir intensyvesnis, spalvų santykiai — kontrastingesni. Tarsi vienu ypu V. Vizgirda nuplėšia nuo vaizduojamo žmogaus apdangalą ir negailestingai rodo vidinį jo pasaulį, daugiausia dramatišką aspektą.

Peizažų, natiurmortų spalva galutinai atsiskleidė, viršijo tekstūrą. Tai fovizmas, sprogstantis nuo nerviškos, dėl kažkokių priežasčių įsitempusios gamtos. Negelbsti čia įvairiai įkomponuota statiška liaudies drožinių ramybė. Ji tik kontrastiškai parodo, jog autoriui pačiam trūksta šios vidinės ramybės, pusiausvyros, kurią gali duoti nuolatinis, neslepiamas ryšys su savo liaudimi, įsitikinimas, kad menu atveri savo tautai naują pasaulį. Lietuvių tapybai būdingas lyriškumas, pavirtęs vidine nerimastimi, — išskirtinis V. Vizgirdos realizmo bruožas.

Šiuo bruožu — nerimastimi, vidiniu lietuvybės ieškojimu svetimoje aplinkoje — pasižymėjo J. Katiliūtės paveikslai, sukurti nuo kasdieninio darbo Šveicarijos laikrodžių fabrike atliekamu laiku.

Priešingai, seniai pasiekusi meninio brandumo ir raiškaus savitumo, apkeliavusi nemaža pasaulio muziejų, dabar kiek sustingo, išsikvėpė paryžiečio V. Kasiulio tapyba. Jis iš kitų savo aplinkos tapytojų ryškiai išsiskiria specifine tapybos technika, deja, jau virtusia maniera. Paveikslo piešinys labai primena kontūrus, gautus per popierių perspaudus metalinę monetą. Tačiau šis formos priemonių kartojimasis, pasak paties dailininko, vedantis prie išsisėmimo, nėra estetikos, o daugiau biznio rezultatas. Šiuo stiliumi išsikovojęs tam tikrą pripažinimą ir rinką, V. Kasiulis nebenori ieškoti naujų kelių, nes bijo prarasti savo, kaip tapytojo ir miesto centre besipuikuojančios galerijos savininko, klientūrą.

Nesunku atskirti darbus, kuriuos jis kuria sau, kuriuos — užjūrio turistams. Tačiau jokiu būdu nesinori sutikti su išeivių spauda, jog dabar „jis ne tapo, o dažo aliejumi akvareliniu lengvumu, kuria karikatūrinį pasaulį". Ne, visi V. Kasiulio personažai — ar tai būtų biblinis karalius Dovydas, ar „Malkų piovėjai", ar pagaliau seno miesto, daugiausia Paryžiaus, fragmentai — viskas prasminga. Po išoriniu grotesku, lengvumu ir net lengvabūdiškumu slypi susimąstymas, gili, daugiausia lyriškai tragiška nuotaika, paprasto žmogaus būtis. Būtent lyrišku tragizmu, bibliniu amžino žydo likimu V. Kasiulio tapyba labai artima M. Šagalo tapybai. Argi V. Kasiulio senis plačiai žinomame „Gatvės muzikante" nėra vidinės nuotaikos ryšiais susijęs su M. Šagalo garsiuoju „Žaliuoju violončelistu"? Žinoma, yra. Žiūrovą jaudina abiejų dailininkų lengvas filosofinis susimąstymas. V. Kasiulio paveiksluose švelnus, supoetintas požiūris į moterį primena gausias lyriškas M. Šagalo ir jo žmonos Belos santykių motyvais sukurtas drobes.

Neabejotina — tai du saviti, skirtingi dailininkai. M. Šagalo tapyba savo tema, motyvais, nacionaliniu požiūriu savitesnė, negu V. Kasiulio. Pastarasis nei tematika, nei atskirais motyvais, nei pagaliau dvasia neieško tautinio savitumo. Nebent raudonų, žalių, geltonų, mėlynų spalvų deriniai bei kolorito ritmika kiek asocijuojasi su lietuviškais audiniais. Tačiau sodri raudona spalva čia turi gilesnę, simbolinę prasmę — rigoletiško tragizmo krūvį.

V. Ignas — labiausiai su nacionaline tradicija susijęs, savičiausias jaunesnės kartos tapytojų. Jo tapyboje, grafikoje nacionalinė specifika „guli" tiesiog kūrinio paviršiuje. Pavyzdžiui, paveikslas „Gyvybės medis" simbolizuoja visą jo kūrybą, kurios šaknys yra giliai lietuvių liaudies mene, o vainikas kupinas savitų, spalvingų vaisių. Dailininkas drąsiai „skolinasi" iš liaudies meno triaukštės statiškos kompozicijos principus (jo žmonės, paukščiai nejuda), geometrišką supaprastinimą, santūrumą. Paveikslų žalsvas ir gelsvas koloritas, atrodo, yra atėjęs iš senovinių audinių, kraičių skrynių dekoro.

Tačiau V. Igno paveikslai nėra liaudies meno atributikos šaltas junginys, o priešingai — liaudiška daina apie gyvenimą, paprastus žmones paplūdimyje, namie, darbe. Poetiškumui sustiprinti dailininkas dažnai žvelgia į gyvenimą vaiko akimis, liniją per drobę veda vaikiška ranka. Tiesa, vaikiškas naivumas kartu su nuoširdžiu ribotumu, betarpiškumu suteikia tapybai tam tikro sentimentalumo. Šia prasme V. Igno „Piemenukas" su dūdele grojančiu berniuku, jo besiklausančia karve, raudona saule — šis žmogiškai gražus lydinys — primena kito poetiškai tautiško tapytojo, moldavų dailininko M. Greku išgarsėjusį paveikslą „Berniukas su jaučiais".

Toliau minėsime dailininkų pavardes ne pagal jų kūrybos meninį svorį, o pagal jų priklausomybę kokiai nors grupelei, krypčiai ir pan.

J. Paukštienė atstovauja santūriai ieškantiems menininkams. Ji — iš ankstesnio impresionistiško medžių ir gėlių pasaulio besivaduojanti dailininkė. Vaduojantis iš meno kanonų, neretai blaškomasi, ir J. Paukštienė kuria tai figūrines kompozicijas iš mūsų liaudies folkloro („Trys karaliai", „Lietuvės"), tai ekspresionistinius šiuolaikinio Vakarų pasaulio vaizdus („Jaunieji šoka"), tai realistiškai apibendrina socialinius reiškinius („Benamiai"), tai slysta į gryną abstrakcionizmą („Evoliucija"). Plečiantis temų skalei, turtėja ir meninė kalba. Dailininkės paletė pasipildė raudonų ir geltonų spalvų dramatiniu sąskambiu, o tapysena — apibendrintu, drąsesniu ekspresionistiniu potėpiu. Ypač darniu spalvos, piešinio ir kompozicijos junginiu pasižymi „Trys karaliai". Kitos pačios naujausios figūrinės kompozicijos yra skulptūriškai kompaktiškos, monumentalios ir, be abejonės, siejasi su mūsų liaudies menu, stilistiškai artimos mūsų skulptoriaus V. Vildžiūno medinių skulptūrų plastinei kalbai.

Kanadiečio V. Remeikos skaitlingos regatos, laivai taip pat palieka švelniai suvirpintus impresionistinius ir atplaukia į šiaurietiškus, dekoratyvius („Auksinis ežeras", „Žiemos uostas") vandenis. Tai vandenynų ir uostamiesčio pakraščių poetas. Jis randa saulę, plačių spalvingų dėmių žaismą ir ten, kur, rodos, jų niekada negali būti — didelio miesto užkiemiuose („Užkiemių draugai"). Pastarasis paveikslas itin įtaigiai atskleidžia dailininko meninę pasaulėjautą — ieškoti grožio kasdienybėje. Du jaunuoliai, stovintys didelių namų, primenančių vandenų atspindžius, fone, godžiomis geromis akimis atvirai ir drąsiai žiūri į pasaulį. Iš didesnio jaunuolio liesos, paaugliškai kampuotos figūros, staigiai nuleistų rankų, o iš mažesnio šviesaus berniuko kiek valiūkiškos pozos matyti, kad tai gyvenimo nelepinti, bet jo nepalaužti, su juo besigrumiantys žmonės. Savo naiviu tikėjimu mažasis tarsi papildo, paremia didesnįjį, kuris jau aiškiai suvokia savo nelengvą dalią. „Užkiemių draugai" taurina visą jauno dailininko kūrybą.

Būtų galima paminėti ir daugiau išeivių jaunimo realistiškų dailės darbų. Daro įspūdį A. Skuodaitės („Neapčiuopiamas pasaulis", „Mėnulio daina"), Z. Sodeikienės („Atstumtas žmogus") siekimas išsiplėšti iš žmogaus buities vaizdų ir kelti jo būties, lemties klausimus. A. Elskus („Baltosios uolos"), V. Krištolaitytė („Prieplauka", „Dvi moterys") įdomiai, darniai sprendžia formos problemas. Čia sultinga, sunki spalva derinasi su aiškia, apibendrinta forma bei kompozicija ir prabyla prasmingai, įtaigiai. Ką gi, individualiai skverbdamiesi pro įvairių avangardistinių įtakų užtvaras į didįjį meno kelią, šie dailininkai stengiasi sukurti savitą veidą. Atrodo, kad daugelis jų, apėję nemažą ieškojimų ratą, net nejučiomis atsiremia į Ars kolektyvo, į lietuvių tarybinės dailės formos atradimų petį.

Visa išeivių realistinė dailė formos požiūriu telpa į tokius rėmus, kaip Ars dailininkų, fovistų, ekspresionistų menas, o tematiškai — į siauresnius. Joje vyrauja peizažas, natiurmortas, buities vaizdai. Viduriniosios ir jaunesniosios kartos dailininkų realistinėje tapyboje neteko užtikti to, ką mūsiškai galėtume pavadinti teminiu paveikslu, — didelės kompozicijos, visuomeniško skambėjimo drobės. Visi darbai kameriški, atitinkamas ir jų formatas. Aiškiai matyti, kad už šios krypties dailininkų pečių stovi ne įtakingi užsakovai ar mecenatai, o vienas kitas nedidelis užsakymas ir, svarbiausia, didelis noras kurti.

Jaunoji karta Vakaruose maištinga, ir sunku pasakyti, kodėl išeivių dailės jaunoji dalis nuoširdžiomis akimis tesidairo po kojomis, nepakelia galvos aukščiau — į kosmosą, į klasinius mūšius, į nerimstantį žmogų, pagaliau į savo protestuojantį vienmetį. Matyt, čia ir pasireiškia specifinis jaunųjų bėgimas nuo tėvų politikos į apolitiškumą, kuris, beje, taip pat yra politika.

Ieškodami grožio gyvenimo paviršiuje, buvusios ar tenykštės buities aplinkoje, muzikantų, cirkininkų pasaulyje, dailininkai atitrūko arba nepriėjo prie žmogaus kaip socialinių, psichologinių kompleksų objekto. Be atskirų išimčių, išeivių dailė nesukūrė pilnaverčio žmogaus paveikslo, išeinančio toliau siaurų interesų...

Menas reikalauja ne vien didelės asmeninės, bet ir visuomeninės aukos, svarbių uždavinių ir, tik juos spręsdamas, pats gali tapti dideliu. Nors tai akivaizdžiai įrodė pasaulinė meno istorija, šiuo atveju pravartu pacituoti Rytų ir Vakarų Europos dailės žinovą, garsiojo žurnalo ir menininkų grupuotės „Meno pasaulis" steigėją, pagaliau žmogų, patyrusį emigranto duonos skonį, A. Benua: „Menas tampa stipriu, brandžiu tik tada, kai padeda tarnauti visuomenės gyvenimui, kai kūrėjas įsisąmonina, jog atlieka kažką reikalingo, didelio, kažką tokio, kas taps laikmečio paminklu". Didelės, progresyvios temos poreikis ypač stiprus dabar, nes mūsų laikmečio žymė — kova už žmogų, už laisvę, už gamtą. Tai supranta vis daugiau jaunų Vakarų dailininkų (pavyzdžiui, jaunas norvegų dailininkas F. Viderbergas, rizikuodamas vieša opinija, drąsiai ir talentingai atskleidė amerikiečių kariaunos žvėriškumus Vietname, jų susidorojimą su studentų demonstracijomis pačioje Amerikoje).

Jaunųjų išeivijos lietuvių dailininkų kūrybos santykis su tėvyne, jos praeitimi ir dabartimi neturi nei socialinio, nei estetinio polemikos karščio. Tai tik spontaniškas vidinis jausmas, jog nesi visai vienišas tarp svetimų, o kažkur toli turi kažką didelio, neišsenkamo, iš ko sąmoningai ar nejučiomis gali pasisemti jėgų, stiprybės. Jiems tautiškumas — ne įprastinė, šaltai apsvarstyta programa, bet jau ir ne vidinis poreikis. Jų meno tautinis savitumas yra gana sunkiai suvokiamas, tai daugiausia supoetintas žvilgsnis į pasaulį, gilesnis ryšys su mūsų liaudies meno kompozicijos, kolorito, dekoro principais. Dėl to jų darbai, atsiradę mūsų dailės muziejuose ar parodose, kartais nesunkiai įsikomponuoja, o kartais praskamba disonansu.

PABAIGA SEKANČIAME NUMERYJE

Į GAMYKLĄ ATEINA...

(atkelta iš 5 p.)

viršininkas, keturiolika metų išdirbęs šioje gamykloje. Pro jo akis praėjo visa galerija jaunų žmonių. Tarp jų buvo ir labai gerų, ir blogų. Kai kurie ilgiau pasilikdavo, dažniau — išeidavo. Apskritai jaunų darbininkų tekamumas, ypač šiame ceche, didelis. „Kai paklausi, kur jie išeina — patys nežino. Taip ir keliauja iš gamyklos į gamyklą", — sako A. Žilionis. Aštuntame ceche dirba antros ir trečios kategorijos darbininkai. Jie nesuinteresuoti kelti savo kvalifikaciją: koks skirtumas — antra ar trečia kategorija — atlyginimas vis tiek tas pats. Kas kita, kai darbininkas turi penktą ar šeštą kategoriją. Bet aukštesnė kategorija atspindi ir sudėtingesnį darbą, ir platesnį darbininko akiratį.

Taip ir sukasi užburtas ratas: nesudėtingos operacijos nereikalauja „geros galvos", jas atlieka patys nereikliausi sau ir kitiems, o ten, kur reikia kūrybiškumo, nepatenka tie „žemųjų" kategorijų darbininkai. Arba patenka tik labai maža dalis.

— Reikia sąžinės ir noro, kad gerai dirbtum, — vieno pokalbio metu prasitarė Robertas Grigaliūnas, tartum nusakydamas visą darbininkiškos karjeros esmę. — Jei stengsiesi, jei norėsi, visada prasimuši.

Bet ar daug noro parodo jaunuoliai, kuriuos gamykla apsiėmė auklėti, išmokyti, padaryti vertingais žmonėmis? Tokiu noru neapdovanoti nei A. Daraškevičius, nei A. Žalnierius, nei kiti panašūs į juos. „Kodėl jaunų darbininkų tarpe tiek daug abejingų ir tinginių? — kalbėjo A. Žilionis. — Į gamyklą ateina daugiausia tie, kurie tingi mokytis; tie, kurie gabūs ir imlūs viskam, paprastai baigia vidurinę, mokosi aukštojoj."

Eina metai, nešdamiesi virtinę ilgų, viena į kitą panašių dienų. Kurie slampinėja per dienas, patys nemokėdami paaiškinti, ko tikisi iš ateities, iš gyvenimo, tie, tur būt, ir slampinės. Vasarą jų, kortuojančių, plepančių tik todėl, kad nereikėtų tylėti, pilna paupiuose; nemažiau jų ir namuose, sėdinčių prie stiklo vyno, nuobodžiaujančiu žvilgsniu spoksančių į televizorių (jiems ir čia niekas neįdomu).

Kurie turi savo mėgstamą užsiėmimą, šis užpildo visą laisvalaikį. Kas mokosi — visas laikas išeina mokslams, kas eina į gamyklos chorą — apie chorą ir tekalba, kas mėgsta šokius — žino, kokiam klube kokia muzika ir kokia publika.

O daugiausia tų, nedidelių siekimų žmonių, kuriems visad trūksta laiko („ak, jei į viską numosi ranka, tai užteks laiko, o šiaip jis bėga nejučiom..."). Jie domisi po truputį viskuo: nueina retkarčiais į koncertą (tik ne į simfoninį), į teatrą (daugiausia į Akademinį dramos teatrą... Kodėl neina į kitus, pavyzdžiui, į Jaunimo teatrą, jie negali pasakyti, net nežino, kokie ten spektakliai); kai „lieka" laiko, paskaito kokią knygą ar žurnalą, pavarto laikraštį, daugiausia užsienio puslapį, kad susigaudytų pasaulio politikoj, retkarčiais užklysta į kokią parodą, bet greit išeina iš ten, traukydami pečiais: mes šito nesuprantam. Jie kuria šeimas, laukia eilėje buto, augina vaikus, važinėja į gamtą ir nenorom galvoja apie po sekmadienio ateinantį pirmadienį. Jie tik retkarčiais suvokia tą monotoniją, kuri gaubia juos metai iš metų. „Ką padarysi, — šypteli jie tada. — Visi taip gyvena, ne aš vienas"...

...Ir nors jų pasaulis mažesnis, siauresnis, negu kai kurių iš tų, turinčių po penkiasdešimt ar šešiasdešimt metų, betgi tai pagaliau ir dėsninga: dar daug kas jiems prieš akis. Ir aš turiu jais patikėti, kad suras gatvę, kuria pasukti, namą, į kurį užeiti, kad jie bus verti savo tėvų. Ramina ir tai, kad dar ilgos dienos, kad saulė dar negreit kryps vakarop. Visko bus: klaidų, kliūčių, mažų ir didelių pergalių.

Aldona Žemaitytė

(Ištraukos iš straipsnio KULTŪROS BARUOSE, nr. 10, 1971)

POKALBIS SU TELESFORU VALIUMI

APIE KETURIAS GRAFIKŲ KARTAS IR MŪSŲ DAILĖS STOVĮ

Lietuvių enciklopedijos XXXIII-me tome sakoma, kad dailininkas Telesforas Valius „Lietuvių grafikos istorijoje yra vertai pelnęs vieną pačių iškiliausių vietų, o šiandien jis taip pat laikomas vienu pirmųjų Kanados grafikų“. Jo sutikimas vieną šiltą spalio šeštadienio rytą savo mintimis pasidalinti su Akiračių *skaitytojais buvo itin malonus.*

— *Viename pokalbyje* (Aidai, *nr. 7, 1970) esate prasitaręs, jog dirbate vien grafikoje, o kitose srityse nenorėtumėte ir negalėtumėte reikštis. Kas į aną meno sritį jus nukreipė ar patraukė?*

— Atsakymas kiek romantiškas... Augau Žemaitijoje ir gal būt pirmieji dailės eksponatai, mane giliau sudominę, buvo liaudies meno raižiniai ir skulptūrėlės. Telšių („Alkos“) ir Mažeikių muziejuose pirmą kartą teko medžio raižinius matyti ne tik ant popieriaus atspaustus, bet ir medyje išraižytus. Teko ir tas lentas savo rankomis liesti... Gal kaip tik tada aš ir apsisprendžiau...

— Telšių muziejaus direktorių poetą P. Genį teko nekartą ant rankų nešioti. (Žinote, jis buvo invalidas ir negalėjo vaikščioti). Su juo ir savo draugu dailininku Paulium Augiumi išvažinėjome visą Žemaitiją. Mačiau daugelį liaudies grafikos nuospaudų koplytėlėse, po stiklais padabintų karoliais ir kitokiais spalvotais papuošalais. Visi tie momentai mane paveikė. Jau ir meno mokykloje grafiką pasirinkęs, dar vis grįždavau prie liaudies meno...

— Daug nulėmė dailininko Adomo Galdiko asmuo. Pas jį vakarais grafiką studijavau pora metų, oficialiame dienos kurse imdamas bendruosius dailės dalykus. Jis uždegė visus mūsų to meto jaunuosius grafikus. Buvo labai geras pedagogas. Jis mane į grafiką ir pastūmėjo... Daug reiškė ir artima draugystė su visa eile grafikų: P. Augium, V. Petravičium, V. Ratu, L. Vilimu, A. Dargiu, K. Sauliu, M. Katiliute... Jų darbai žavėjo ir skatino...

— Pradžioje visai nesidomėjau spalva... Grafika mane ir patraukė savo juodo-balto kontrastais... Tiesa, grafika irgi turi moduliaciją, ar spalvos interpretaciją, nes juk yra daugybė tonų, kurie veda nuo juodo iki balto... O tai jau ir būtų tas pats, kas tapyboje yra spalva... Bet mane labiau domino linija ir faktūra.

— *Daugelio manymu, grafika pas mus yra iš viso toliausiai pažengusi. Būtų įdomu iš jūsų išgirsti apie jos formavimąsi, kryptis, galgi net grafikų kartas ar jų tarpusavio santykius...*

— Kauno meno mokykloje buvo dėstomi visi dailės dalykai. Didesnis svoris grafikoje atsirado, turbūt, dėl Galdiko. Jis ir išaugino tada naująją grafikų kartą. Buvo, tiesa, ir vyresnio amžiaus grafikoje besireiškiančių dailininkų, kaip Galaunė ar Rimša, kurie į grafiką atėjo daugiau iš reikalo: reikėjo kokį viršelį padaryti ar ką — jie ir darė... Vien grafikoje stipriai pradėjo reikštis V. K. Jonynas, J. Kuzminskis ir kiti jų kartos dailininkai.

— Dėl polinkio į liaudies meną didele dalimi irgi „kaltas“ Galdikas. Jis ir naturmortus piešiant modeliais sustatydavo visokius liaudies kūrėjų išdrožtus dievukus... Dažnai turėdavome progų nueiti ir į Čiurlionio galeriją, kuri buvo tame pačiame kieme, kaip ir meno mokykla. Ten galėdavome stebėti visą mūsų meno raidą nuo liaudies išdirbinių iki Čiurlionio ir naujesniųjų dailininkų. Tie atsilankymai galerijoje nevieną mūsų irgi, manau, kreipė daugiau liaudies meno pusėn...

— Kada pagalvoju apie jaunesniųjų mūsų egzilinių dailininkų kūrybą per paskutiniuosius dvidešimt metų, negaliu atsistebėti, kiek daug davė tuojau po karo Vokietijoje įsteigta Freiburgo meno mokykla (Ecole des Arts et Metiers). Dailininkas V. K. Jonynas tikrai daug padarė ją suorganizuodamas. Mūsų meno gyvavime išeivijoje tai buvo bene pats didžiausias įvykis. Šią mokyklą juk lankė V. Ignas, A. Kurauskas, R. Viesulas, H. Šalkauskas, Mozeliauskas, A. Šimkūnas, A. Mončys, J. Bakis, Urbaitytė, A. Elskus ir daugybė kitų mūsų šiandien gyvai besireiškiančių dailininkų. Visi jie yra Lietuvai laimėti kūrėjai. V. K. Jonynas ir buvo tas, kuris juos subūrė ir įstengė išlaikyti vienoj krūvoj...

— Kalbant apie kartas grafikoje, pirmajai, gal būt, ir reikėtų skirti Rimšą, Galaunę, Jomantą ir kitus, kurie, iš tikrųjų, grafikai specialiai nė nebuvo pasiruošę. Antrajai bazę sudarytų 1935-jų metų Kauno meno mokyklos grafikų laida. Jonynas, keliais metais anksčiau šią mokyklą baigęs, o taipgi T. Kulakauskas, M. Bulaka ar J. Steponavičius irgi jau artimesni antrajai kartai. Trečiajai reikėtų skirti visus Freiburgo meno mokyklos auklėtinius, o ketvirtajai — jaunuosius grafikus, šiandien kuriančius gimtajame krašte. Tiesa, jau yra ir čia „pofreiburginių“ ar „šaliafreiburginių“ grafikų, kaip V. Virkau, Ž, Mikšys, Pr. Gailius, Eva Kubbos, Vedegytė-Palubinskienė, kurie sudarytų ketvirtąją kartą egzilėje...

Kalba nukrypsta į mūsų egzilinės dailės stovį, lyginant jį su gyvenamojo krašto šios srities kūryba... Galimybes „prasimušti“ į platesnius vandenis...

— Kaip neskaitlingos tautos atstovai, manau, lietuviai dailininkai savo gyvenamose svetimose aplinkose su savo kūryba užima prideramą (ir gerą!) vietą. Kelias Guggenheimo stipendijas iš eilės laimėjęs R. Viesulas, arba Dargis (jo paveikslų yra įsigiję daugelis Amerikos muziejų)... Australijoje — H. Šalkauskas, Europoje — V. Kasiulis ir Pr. Gailius... Visi jie stovi jei ne aukščiau už geruosius vietinius dailininkus, tai jokiu būdu ir ne žemiau...

— Kas iš tikrųjų turėjo gerą profesinį pagrindą (nevien diplomą), tas ir svetimame krašte neturėjo vargo prasimušti arba bent pragyvenimą iš darbo savo profesijoje pelnytis. Nė kiek negalvojant galėtum išvardyti visą eilę tokių, kaip Jonynas, Valeška, Vizgirda, Kasiulis, Puzinas, Kiaulėnas... Daugelis dailininkų, žinau, yra įsipareigoję darbams, nedaug ką bendro su menine kūryba turintiems. Nevienas dirba

TELESFORAS VALIUS, ŽEMAITIJA VI, OFORTAS, 1971

pedagoginėje srityje ir meninei kūrybai nebesuranda perdaug laiko. Aš irgi pilną laiką mokytojauju gimnazijoje, du kartus savaitėje dėstau ofortą Central Technical School, o vasaromis dėstau meno kursą mokytojams College of Education... Taigi ir man pedagoginio darbo, va, — iki čia... Kūrybai telieka vakarai, naktys, savaitgaliai ar atostogos...

(Dailininko Valiaus salionėlyje, betgi nesimato nė vieno jo paties paveikslo, nors kambario sienos gana „tirštai" išdabintos. Tai Galdiko, Dargio, Kasiulio, Viesulo, J. Rimšos, Jonyno, Valeškos, Vizgirdos, Bakio, J. Račkaus darbai...)

— Čia — latvių profesoriaus Tidmanio paveikslas. Jis yra vienas iš geriausių belgų mokyklos dailininkų... Ar ir šis portretas jums neprimena belgų mokyklos... O čia — Domšaitis, gyvenęs ir kūręs Afrikoje, kur neseniai ir mirė. Dabar jis Amerikoje kaskartą vis labiau garsėja. Kolekcionieriai jo darbus tiesiog gaudo. Ir mane nevienas kontaktavo...

— Šitos lietuvių liaudies skulptūrėlės dar Vokietijoje gautos iš latvio dailininko Janio Strots. Jis jas surinko Lietuvoje, būdamas vokiečių kariuomenėje. Iš jo vieną kitą įsigijo Galdikas, Jonynas ir kiti... Čia gi — man labai mielas liaudies meno gabaliukas iš Lietuvos. Mūsų šeimoje jis jau seniai... Mama prieš keletą metų iš Lietuvos atsiuntė...

— Kas trys metai nuvažiuoju į Paryžių ir ten praleidžiu nuo trijų savaičių iki pusės metų. Nuolatinė rutina čia perdaug prislegia ir nualina taip, kad reikia poilsio ir atsipalaidavimo... Ten visada randu ką nors naujo... parsivežu kūrybinės įtampos, jėgų, nuotaikos... Buvau Paryžiuje ir šią vasarą.

— Grafikai šiandien Paryžiuje atstovauja jau nebe prancūzai, o ispanai, amerikiečiai, rytinių Europos valstybių menininkai, todėl ji ir be galo įvairi. Kiekvienas atnešė naujų idėjų... Rimtose meno galerijose užtikau Kasiulio ar Gailiaus (Prano) darbų... Bendrai kalbant, Paryžiuje šiandien kaip ir nebėra to, ko ir čia Kanadoj ar JAV nebūtų... Daug individualumo... Skirstymas į kokius nors „izmus" būtų perdaug dirbtinas ir netikslus... Ilgiau buvau apsistojęs pas dailininką Žibuntą Mikšį, kuris šią vasarą kartu su skulptorium Antanu Mončiu buvo suruošęs parodą Italijoj...

— Prisiminus Europą... be abejo, sekate ir kūrybines apraiškas gimtajame krašte...

— Po karo Vilniaus dailės institute vadovavo ir dėstė J. Kuzminskis, A. Kučas ir Vyt. Jurkūnas. Visi jie A. Galdiko mokiniai (Jurkūnas ir Kučas netgi iš Kauno meno mokyklos 1935-jų metų laidos). Taigi jie ir tęsė iš savo mokytojo įgytas tradicijas... Vadinasi, tęstinumas buvo. Išaugo daug tikrai gabių menininkų. Per trumpą laiką grafika Lietuvoje ir vėl tiesiog pražydo ir išsiskleidė. Man atrodo, kad ir šiandien grafikoje tenai daugiau atsiekiam negu kurioje nors kitoje meno šakoje. Institucija išsiplėtė tiek, kad šiandien vien grafikos studijoje dėsto šeši mokytojai. O tai reiškia, kad reikalas labai rimtai pastatytas. Malonus ir tas faktas, kad daugelis jaunųjų savo kūrybą atremia į liaudies meną... Vakarams tai gal ir nelabai įdomu, bet mums — teigiama ir sveika.

— Iš naujų vardų, ypač grafikoje, išsiskiria: Gibavičius, Makūnaitė, A. Steponavičius, Kisarauskas, A. Švažas, Skirutytė, S. Krasauskas, V. Valius, A. Tarabilda (neseniai miręs), Kaminskaitė... Be abejo, yra ir daug kitų. Aš čia išvadas darau nevien iš pavyzdžių knygose. Čia Toronte, Picture Loan Gallery, davė parodą, kurioje pirmą kartą mačiau daug nuostabiai puikiai atspaustų grafikos darbų iš okupuotos Lietuvos.

— Kalbant apie Lietuvą, į šiandieninę tenykštę kūrybą dailės srityje žiūriu su dideliu optimizmu. Jie turi didelę gerų dailininkų masę. Gal jie neturi tokių individualiai aukštai prasimušusių kūrėjų, kaip R. Viesulas ar Pr. Gailius, bet mes čia nebeturime nė tokios platumos, nė įvairumo... Jie tikrai gerai išnaudojo duotą kapitalą... Gi įvairumas atsirado iš to, kad juos auklėjant visdėlto nebuvo nuslopintas individualumas...

— Kokios paskatos iš lietuvių visuomenės labiausiai pageidautų egzilas dailininkas? Ko labiausiai pasigendate šiandieniniame mūsų dailės judėjime?

— Pasigendu mūsų dailininkų parodų, paruoštų su didesne atranka, sakytum, skirtų labiau praprususiam, gal net ne mūsiškiam žiūrovui. Tradicinio pobūdžio, sakyčiau, „ant greitųjų" sudarytų parodų pas mus netrūksta, bet trūksta gerų, kvalitetinių. Dėl to gal labiausiai reikėtų kaltinti laiko stoką. Ir mūsų organizacinis gyvenimas dėl to laiko nebuvimo visai pakriko. Techniškas organizavimo darbas reikalauja daug laiko, kurį norisi geriau skirti kūrybai...

— Dailininkui tokios efektingos ir konkrečios paskatos, kaip pavyzdžiui rašytojui, manau, nereikia. Visi dirba, kiek gali. Visuomenė daugelį dailininko darbų šiandien noriai perka, kai kuriuos netgi išgaudo... Reikėtų visuomenę plačiau supažindinti su kūryba dailininkų, kurių nebeturime savo tarpe. Tikrai geras žingsnis šia kryptimi buvo Pauliaus Augiaus monografija, bet ją išleido dailininko šeima. Panašių monografijų nusipelno ir kiti mirę mūsų dailininkai: P. Kiaulėnas, L. Vilimas, P. Puzinas... Jie perdaug anksti yra pamiršti. Juos dar reikėtų sugrąžinti mūsų visuomenei...

— Ar nebūtų galima suorganizuoti didesnę, kad ir Adomo Galdiko vardo premiją, ir ją reguliariai skirti stipendijos forma, įtaigojant gabiuosius dailininkus atsipalaiduoti nuo kasdieninių darbų ir daugiau pasišvęsti kūrybai... Sakau Galdiko, nes jis gal daugiausiai prisidėjo prie mūsų dailės ugdymo, o ir jo gerbėjų ar mokinių savo tarpe dar daug turime. Jie galėtų prisidėti, visuomenei tokį fondą organizuojant. Mūsų kultūra iš to daug laimėtų.

— Ar nepagyvintų kūrybinio judėjimo pasikeitimas parodomis su gimtuoju kraštu?

— Čia jau yra daug dalykų, kurie nebevien nuo mūsų priklauso. Lietuvos dailininkams, manau, būtų labai sveika susipažinti su Vakaruose kuriančių mūsų dailininkų darbais. Jeigu man reikėtų atrinkti čionykščius dailininkus, kurie geriausiai atskleistų Vakaruose gyvenančio lietuvio dailininko veidą, išjungdamas savo ir vyresniąją kartą, siūlyčiau Braždį ir Jomantą — skulptūroje, Kęstutį Zapkų — tapyboje, ir Romą Viesulą — grafikoje... Iš tenykščių tapytojų labiausiai norėčiau pamatyti originalius darbus Kisarausko, J. Švažo, Karatajaus ir Stasiulevičiaus... Iš grafikų, kaip jau minėjau, Makūnaitės, Gibavičiaus, Skirutytės, Krasausko... Jų būtų ir dar žymiai daugiau...

(Laikrodžio rodyklės negailestingai slenka į vidurdienį ir dailininkas turi važiuoti parsivežti savo šeimos, dar atostogaujančios rudenėjančios Kanados miškuose,... Dar kalbame apie dabarties darbus ir ateities planus...)

...Tenka ir paminklų projektus kapinėse daryti... Va, čia ką tik ir skambino vieno tokio projekto išpildytojas... O apie planus geriau nekalbėti: jų turiu daug, kaip, manau, ir kiekvienas dailininkas... Bet žmonės tegul vertina tai, kas padaryta...

Taip ir nebebuvo laiko šnekėti apie sportą, o ypač apie futbolą, į kurį, kiek žinau, dail. Valius kadaise buvo stipriai įsijungęs, Lietuvoje žaisdamas Telšiškėje „Džiugo" komandoje. O gerai prisimenu jį lietuvių futbolo vienuolikėje Bregence, Austrijoje, tuoj po karo žaidusį prieš austrus ar prancūzus...

TELESFORAS VALIUS, ŽEMAITIJA VII, OFORTAS, 1971

BAILUMO PROPAGANDA

Įžengėme į bailiųjų karalystę...
Kazys Pakštas

Šis motto paimtas iš prof. K. Pakšto paskutinės jo gyvenime kalbos, pasakytos Ateitininkų kongrese Čikagoje. Ten Pakštas kalbėjo apie drąsos reikalingumą ne tik „didžiųjų valstybių vyrams", bet ir mūsų jaunimui. Kodėl mūsų jaunimas nutausta, Pakštas aiškino šitaip: „Dėl to, kad jaunimas netenka drąsos, dėl to, kad jaunimas jaučia, kad jam yra pridirbta svetima siela. Jie jaučia, kad nebeturi savo dvasios, savo kvapo, savo jėgos, savo idėjos!" Ir toliau jis vėl šaukė: „Drąsiųjų žmonių mums reikia! Kai mes turėsime drąsiųjų žmonių, mes pajusime, kad mes vėl pradedame sukti laikrodį 100 metų pirmyn" (Juozas Eretas, *Kazys Pakštas*, 1970, 308). Taigi, taigi, visi turbūt su tuo sutiks, kad reikia drąsių žmonių, tokių kaip Daumantai, Būtėnai, Kudirkos, Šeškevičiai, Zdebskiai, bet kur tokie žmonės pas mus, išeivijoje? Jų nėra, nes gyvename, anot Pakšto, bailiųjų karalystėje, kur „niekas nebedrįsta nei stipresnės kalbos pavartoti, nei stipresnės idėjos išreikšti. Visi lyg apglušę". Visi kažko bijo, visi dreba ir kitus gąsdina. Žurnaluose skelbiama bailumo filosofija, o praktikoj vykdoma konkreti bailumo ideologija. Daugumas veiksnių bei veiksnelių, redaktorių bei veikėjų tik šaukia, tik rėkia: bijokime, saugokimės, budėkime, venkime, nepasitikėkime! Koks baisus triukšmas buvo kilęs, kai anais metais keletas jaunuolių sportininkų vis dėlto išdrįso nuvykti į Lietuvą! Didžiausias mūsų dienraštis tada paskelbė baimingų minčių kupiną straipsnį, pavadintą tokia bailumo esmę išreiškiančia antrašte: „Baisiau už mirtį!" Atseit, geriau mirti, negu pamatyti Lietuvą. O kiek pridrebėta, prisijaudinta dėl Lietuvos solistų dainų išeivijoje! Gal ne vienas ir numirė iš baimės bei susijaudinimo, nors ir gyvendamas galingiausioje pasauly valstybėje.

Išvykus Lietuvos solistams, kinkų drebėjimas kurį laiką buvo lyg ir sumažėjęs. Bet dabar jis vėl atsinaujino, kai Vilniaus universitetas pasiūlė išeivijos jaunimui pastudijuoti Vilniaus universitete. Iš tikrųjų reikia tik stebėtis, kaip Vilniaus universitetas galėjo gauti okupanto leidimą įsileisti lietuvius studentus iš užsienio. Tikrai jie pasirodė labai drąsūs — ir tie, kurie prašė, ir tie, kurie leido. Bet užtat pas mus vėl pasigirdo baimės kupinos tirados. Toronto *Tėviškės Žiburiai* šiaip rimtas laikraštis, paskelbė vedamąjį „Studijuoti Vilniuje?" (1971.XI.4). Išvadas laikraštis padarė tokias: „Aplamai, visi humanistiniai mokslai Vilniuje, kaip ir kituose sovietų universitetuose, yra pajungti marksistinei tendencijai. Ar tokiom sąlygom esant galima ramia sąžine rekomenduoti studijas Vilniuje? Aišku, ne. Ir labai norintiems dar nėra sąlygų".

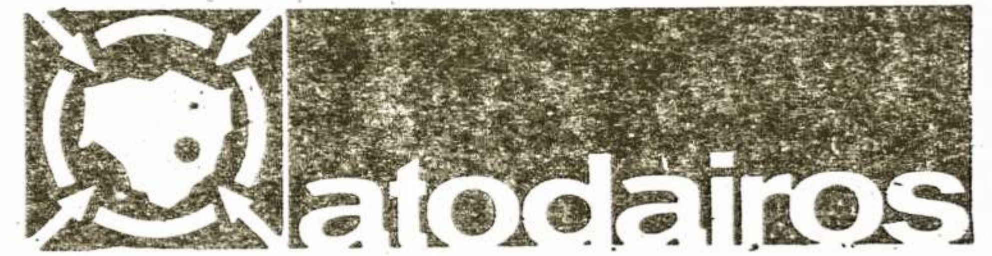
Anksčiau mūsų filosofijos bei praktikos specialistai įrodinėjo, kad jeigu tu važiuoji į okupuotą Lietuvą ar eini čia Amerikoje į Lietuvos solisto koncertą, tai tuo pačiu „nusiangažuoji", atsisakai nuo kovos už nepriklausomą Lietuvą. Dabar keliamas kitas baubas — „marksistinė tendencija". Kokia baisybė! Bet juk tos tendencijos pakankamai galima rasti ir Vakarų universitetuose. Altos pirmininkas dr. Bobelis Vasario 16 proga kaltino Amerikos universitetus, kad jų suliberalėję profesoriai sugadino mūsų jaunimą. Tai kur tu čia dabar pabėgsi nuo visokių tendencijų, jeigu jau net paties popiežiaus universitete Romoje dėstomas marksizmas. Antra vertus, paragauti bent kiek ir marksizmo jaunam žmogui gal nėra labai blogas, gal net reikalingas dalykas. Juk reikia pažinti visokias ideologijas. Kaipgi jis kovos su marksizmu, jo nepažindamas? Ar krikščionims nereikia pažinti kitas religijas bei ideologijas, norint geriau pažinti savąją? Ar, norint būti atspariam kokiai ligai, neskiepijamas organizmas tos pačios ligos bakterinėmis medžiagomis, kad tuo būdu jis įgautų imunitetą? Argi išlaikę savo jaunimą iki 20 metų amžiaus karantine, ir toliau bijosime išleisti jį iš savo „saugios" globos? Kada gi pagaliau jį išleisime į gyvenimo areną pasigrumti su visokiais pavojais ir užsigrūdinti nuo visokių tendencijų? Viena yra aišku: jeigu neužgrūdinome iki 20 metų, nebeužgrūdinsime ir vėliau. Toliau jį grūdins pats gyvenimas.

Komunistai taip pat bijo svetimų ideologijų, bet vis dėlto jie drąsesni už mus. Iš Lietuvos į Ameriką jie jau išleido pastudijuoti bent 10 jaunų vyrų. Nebijojo jie jokių kontaktų su „buržuaziniais nacionalistais", nevengė dalyvauti mūsų jaunimo susirinkimuose, stovyklose. Tai kodėl mūsų jaunimas turėtų visko bijoti? Ar tuo tik mes neišduodme savo auklėjimo bankroto? Ar iš tikrųjų mūsų auklėtas jaunimas, anot Pakšto, „nebeturi savo dvasios, savo kvapo, savo jėgos, savo idėjos", kad mes turime bijoti leisti jam pagyventi bent kiek kitokioj aplinkoj? Išeivijos lenkų net 260 studentų studijuoja Lenkijos universitetuose. Vien iš Amerikos 70 studentų. Išeiviai armėnai studijuoja sovietinėj Armėnijoj. Lietuvoj studijuoja norvegai, anglai, vokiečiai ir nebijo „marksistinės tendencijos", bet išeiviai lietuviai turi bijoti. Jeigu toji marksistinė tendencija būtų tokia limpama liga, tai visas Lietuvos jaunimas po tiek metų būtų jau ja susirgęs. Ar taip yra?

Tame pačiame *Tėviškės Žiburių* straipsnyje skundžiamasi: „Nors yra ir Pedagoginis Lituanistikos Institutas, ir seminarai, ir vasaros kursai Fordhamo universitete, — tačiau pasigendama brandesnio kalbinio bei kultūrinio paruošimo". Galime pridurti, kad lietuvių studentų, galinčių rašyti lietuviškai spaudai, suskaityti užtektų turbūt rankų pirštų. Tad ar pagalvoja bailumo ideologijos apaštalai, kas rašys lietuviškoje išeivijos spaudoje, kai Lietuvoje ir Vokietijoje lituanistiką studijavusių nebeliks? Atsakymas aiškus: dabartinių lietuvių išeivių vaikų spauda bus tokia, kokia dabar yra senų išeivių vaikų spauda bus pavyzdžiui *Vytis*, kurio lietuviškas tėra tik pavadinimas. Ar mes to norime ir siekiame? Jeigu ne, tai pasiųskime kasmet bent po 10 studentų į Lietuvą kad ir vieniems metams. Nesvarbu, ką jie ten studijuos — lituanistiką ar fiziką. Metus ten išbuvę, jie geriau išmoks lietuviškai, negu čia visuose institutuose bei kursuose. Ir ne tik kalbos pasimokys. Jie pažins gyvą Lietuvą, patirs komunizmą praktikoje, o tada gal geriau įvertins ir lietuvybę, ir laisvę, ir tą pačią Ameriką.

Bet girdžiu, kaip kipšas man į ausį šnibžda: naivi svajonė, utopija, tuščios pastangos. Kai aplinkui kurstoma baimės atmosfera, kai J. Pr(unskis) bijo net kokio nors kalbėtojo iš Lietuvos, kad jis nesudemoralizuotų mūsų studentų čia pat Amerikoje (*Draugas*, 1971.XI.9), kai E. Čekienė *Dirvoje* piktinasi net mūsų radijo valandėlių vedėjais, kurie groja Virgilijaus Noreikos dainuojamą „Ave Maria", kai pati Amerika mūsų jaunimui siūlo tiek daug „kilnių" malonumų, tai bijoti, kad daug kas susigundys važiuoti į Lietuvą lituanistikos studijuoti, nėra, rodos, jokio pagrindo. Kaipgi mūsų vaikeliai vyks į vargingą, nežinomą Lietuvą, kai jų tėveliams toji Lietuva jau atrodo kaip raupsuotojų kraštas? Geriau prirakinkim juos čia amžinai, ruoškim kursus, organizuokim kongresus, vaizduokimės, kad kalnus verčiam, ir kartu skęskim amerikoniškos gerovės bei laisvės nirvanoj.

A. Daugvydas

KANIBALAI

Užkliuvo akis už antraštėlės *Dirvoj* lapkr. 24: NEPATINKA ŽODIS „KANIBALAI". Manau sau: — Ir rado gi naujieną! Va, jeigu būtų radę, kam patinka tokiu žodžiu be atodairos švaistytis tai gal ir būtų viešos pastabos verta žinelė... Pasirodo, kaip tik tokios pastabos ir būta po tuo klaidinančiu užrašu. Jonas Šepetys iš Detroito pareiškė nepasitenkinimą J. Graudos rašiniu lapkr. 12-tos *Dirvoj*, kuriame buvo pabraižyta afrikiečių diplomatų karikatūra ir tie diplomatai, šalia kitų pasityčiojimų, buvo pavaizduoti lyg neva iš pat mažens pripratę maitintis kanibališka, kitaip sakant, žmogienos košeliena.

J. Šepetys apgailestavo tokio rašinio pasirodymą, ir teigė, kad toki dalykai visų pirma mums patiems žalingi, kadangi, anot jo, — „Kitą žemindamas, savo kultūringumo nepademonstruosi. Kenksmingi yra aplamai mūsų spaudoje pasitaiką žeminimai tautų ar kontinentų, kaip mongolai, aziatai... o dabar net kanibalai". Tai akivaizdu, kad J. Šepečiui ne pats *kanibalo* žodis, o visas graudiškos neva satyros nevalyvumas nepatiko. O visdėlto girdžiu, kad tūlas skaitytojas, tą Šepečio pastabą paskaitęs, ryžtasi likti ištikimas graudiškai tautinei minčiai, ir murma: — O kas tas juodmylys iš Detroito? Ar nebus koks hipis, ar greičiausia ružavų liberalų kokiam Amerikos universitete šviežiai iškeptas ilgaplaukis pienburnis intelektualas!

Todėl gal verta ir teisinga — visų liberalofilų ir liberalofobų labui — prasižiot, kad, mano apskaičiavimu, tasai — ne tiek afrikiečių, kiek mūsų pačių — tautinio orumo gynėjas, J. Šepetys, yra jau septyniasdešimtmetis jaunuolis, ir ne Amerikos universitetų, o Lietuvos karinių mokyklų buvęs mokinys ir mokytojas, buvęs Lietuvos kariuomenės gen. štabo pulkininkas, buvęs ir tebeesąs inžinierius, pastaruoju metu pasireiškęs ir gamtos-visatos filosofijos srity, knygos *A Critique of Relativity* (Philosophical Library, New York, 1968) autorius.

O jeigu taip imtumėm ir apsidairytumėm aplink, — ar tarp mūsų, baltų baltutėliausių lietuvių, nėra kanibalų? O, ne! Žmogienos košelieną žliaubiančių tikrai nepamatysim, nes tokių gi iš viso nėra, ne tik tarp mūsų, o ir niekur nėra, ir tikriausia niekad nėra buvę. Kalbos apie kanibalus-žmogėdras, tariamai vartojusius žmogieną, kaip reguliarų ar bent atsitiktinį-prabanginį maistą yra kilusios ne iš tikrovės, o įsiveisusios tik neatsakingų rašeivų suregztuose niekaluose. Bet žmogus žmogų ir ne dantimis gali ėsti, o šmeižtais, įskundimais, skriaudomis. Šios rūšies kanibalų ieškoti nereikia nei Karibijoj, nei Afrikoj: apstu jų ir tarp mūsų!

Praėjusio rugsėjo gale ir spalio pradžioj pustuzinyje mūsiškių laikraščių pasirodė neva laiškas iš Lietuvos, pavadintas *Istorija verta Solženicino plunksnos.* Pažįstantiems mūsų nuolatinių ir nenuolatinių publicistų papročius bei manieras, nebuvo didelio galvosūkio suvokti, kur ir kieno plunksna tas laiškas perrašytas *istorijos*

DIRVA 1971 m. gruodžio 17 d.

DAR APIE "KANIBALUS"...

Pritariu Jono Šepečio (lapkr. 24 Dirvoje) protestui kam Griauda pavadino Afrikos tautų "delegatus prie UN'o" kanibalais: Griauda neturėjo naudoti šio žodžio pilnateisiams JTO nariams apibudinti. Mes gi turime gražų ir reikalą aiškiai nusakantį lietuvišką žodį -- žmogėdros. Pavyzdžiui, pilnateisio JTO nario Kongo piliečiai anąmet SUĖDĖ, o ne SUKANIBALINO italų Raudonojo Kryžiaus iakūnus ir sanitarus. Lietuviški terminai naudotini ir nekuriems kitiems panašiems JTO narių socialiniams apsireiškimams, kurie įrodo, jog nebūtinai visi JTO nariai užsiima žmogienos ėdimu.

Tai neseniai užtikrino vienas kaimynų, keletą metų su JAV užsienio pagelbos tarnyba dirbęs Etiopijoje. Jis pasakojo tokius dalykus, kuriuos lietuviškos spaudos padorumas neleidžia skelbti jos skiltyse.

Tad, kaip matome, "civilizacija" ten žengia sparčiu žingsniu ir, kaip J. Šepetys teisingai rašo, nėra ko niekinti UN'o delegatų.

Vienok J. Šepetys, vietoj rūpinęsis UN'o narių garbės gynimu, gal turėtų daryti kas galima, kad jie neperimtų mūsų namų, kaip anuomet Lietuvon įsibrovę sovietų komisarai perėmė. Gal ir jam būtų neramu, jei toks JTO narys apsigyventų artimoje kaimynystėje Detroite (ar net jo pastogėje).

Su Jono Šepečio ir kitų panašiai jautrių amerikiečių moraline parama ir mūsų visų (mokesčių) finansine pagelba JTO dar gali visko sugalvoti.

Vilius Bražėnas

pavidalu. Mat, „per kalkę“ iš karto keliems laikraščiams rašančių publicistų pokario laikais išeivijoj turėjom ne daugiau kaip pirštų ant vienos rankos. Vienas iš jų mirė, kitas liovėsi savo rašinius aplinkraštiškai skleidęs, tai tarp likusių ir visai nepasirašiusį būtų vieni juokai atpažint, o čia gi *Istorija* buvo net „parafuota“, tai yra, pasirašyta inicialais, kaip diplomatai pasirašo sutarčių projektuose ties priimtais paragrafais.

Iš pageidavimo, kad ta istorija būtų Solženicino parašyta, galėjai spėti, jog čia bus dėstomi faktai apie sovietinio režimo slogumą. Pasirodė, kad režimas čia tik abstrakti aplinkybė. Kalbama apie dalykus, kurie gali vykti bet kokiam režimui esant. Pagrindnis *Istorijos* objektas beesąs modernusis kanibalizmas, — kelių kauniečių lietuvių negailestingas vienas kito ėdimas. Esą, trys lietuviai gydytojai, vyras, žmona ir duktė, klastingai užvaldę Sibiran ištremto teisėjo namą, išbaidę Argentinon iš Sibiro grįžusią ten mirusio teisėjo ir to namo savininko žmoną, į kapus pagreitintai nuvarę name prisiglaudusį seną lietuvį teisininką-kultūrininką, sunaikinę jo vertingą mokslinę biblioteką. . . Nelinksma buvo skaityt tokią *Istoriją* apie tokį ne kokių barbarų, o mūsų tautiečių šviesuolių elgesį, tik buvo keista, kurio gi karaliaus naudai tas lietuviškos žmogėdybos paveikslas dabar garsinamas išeivijoj.

Bet štai, netrukus pasirodė Argentinon neva išbaidytosios tų ėdikų aukos atsiliepimas. Ji pareiškė, kad tai netiesa: niekas jos neišbaidė, Argentinon ji išvykusi sesers kviečiama, tie gydytojai ją tik globoję ir jai padėję, seno teisininko niekur nekraustę ir neskriaudę, bibliotekos nenaikinę, ir t.t. Tiesa, jie nieko nepasakė dėl *Istorijos* teiginių apie dalykų eigą jai išvykus Argentinon, bet ir vien pirmosios dalies tokio griežto užginčijimo pakanka, kad ties visa *Istorija* iškiltų didžiulis klaustukas ir įspūdis, jog ji greičiausia bus buvusi neverta ne tik Solženicino, bet nė VML plunksnos. . . Ypač, kad ta *Istorija* atskubėjo pridurmai paskui joje apkaltintuosius gydytojus (tik tėvus, be dukters), atvykusius Amerikon apsilankyti pas gimines ir senų laikų bičiulius. Tiesa, pakeliui kiek užtrukusi po VML plunksna, *Istorija* į laikraščius Amerikoj patekti pasivėlino: joje apkaltintieji gydytojai jau buvo savo viešnagę Amerikoj baigę ir grįžę į Kauną. Bet, matyt, *Istorija* turėjo konkrečią paskirtį: suėsti tą lietuvių gydytojų porą jų giminių ir draugų akyse, sugadinti jų viešėjimą Amerikoj.

Kuri tos *Istorijos* versija bebūtų melas, kuri tiesa, vistiek ji liudija, kad čia mūsų tautiečiai, nors ir ne visai aišku katrie katruos, betgi tikrai ėdė. Tokių ėdimo atvejų šimtai. Šis iš kitų atrinktas ir čia papasakotas tik todėl, kad čia ėdimosi veiksmai vyko beveik globaliniame plote, abipus prarūdijusios, bet vis dar kietos uždangos. . . Tai, ponai oratoriai, publicistai ir quasi-satyrikai: kai užeis pagunda lipdyti kanibalų etiketę kokiai mūsuose nepažįstamai tautai ar genčiai, apsidairykit į mūsų pačių tarpe siautėjantį kanibalizmą.

V. Rastenis

A. BARONAS GRIAUNA POEZIJOS PRANAŠUMO MITĄ

Dvi Vytauto A. Jonyno recenzijos, atspausdintos šių metų *Aiduose* (kiaurai teigiama apie K. Bradūno eilėraščių rinkinį „Donelaičio kapas“ ir piktai neigiama apie V. Alanto novelių rinkinį „Nemunas teka per Atlantą“), rašytoją Aloyzą Baroną „privertė gerokai susimąstyti ir persvarstyti, ar tikrai tarp tų dviejų knygų toks milžiniškas skirtumas, kaip recenzentas teigia. „Į sau pasistatytą klausimą A. Baronas, iš tikrųjų, atsako nedvejodamas: „*Mes* manytume, kad taip nėra. . .“ (Pabraukta cituojant, norint atkreipti skaitytojo dėmesį, kad straipsnio eigoje dažnai vartojama daugiskaita. Ar čia A. Baronas kalba *Aidų* redakcijos, ar vien savo šeimos vardu, skaitytojui taip ir lieka neaišku). Gi pamąstęs ir pasvarstęs, rašytojas prieina ir daug griežtesnių išvadų:

„Jeigu mes dvi pradžioje minėtas knygas išverstume į kitą kalbą ir paduotume svetimtaučiui vertinti, skirtumas tarp jų gerokai sumažėtų, gal jo visai nebūtų, kai kuriais atvejais gal nusvertų proza“. (Ši ir visos kitos citatos iš *Aidų*, nr. 8, 1971).

Kitais žodžiais kalbant, A. Baronas buvo savo svarstymų logikos įtikintas, jog abi V. A. Jonyno taip skirtingai aptartos knygos yra maždaug vienodos literatūrinės vertės, nežymią pirmenybę gal net skiriant Alanto novelėms. Kodėl tad V. A. Jonynas taip nelaimingai susipainiojo, prieidamas net diametraliai priešingų išvadų? A. Barono manymu „čia kaltas tas mūsiškis teigimas, kad mūsų poezija yra literatūros karalienė. Šis mitas įsigalėjo tik todėl, kad mūsiškės poezijos nėra su kuo lyginti, kad ji lyginama su Višteliausko ir vėliau su Maironio poezija. Gi prozą kritikai ir skaitytojai lygina su geriausiais pasaulio prozos kūriniais, kurie prieinami kiekvienam skaitytojui“. Prieinamumo tezei įrodyti, A. Baronas pažeria eilę vardų, žinomų svetimųjų prozininkų, kurių kūrybos „vertimai buvo prieinami eiliniam lietuvių skaitytojui ir kėlė jo literatūrinį skonį“, jiems priešpastatydamas keletą moderniųjų poetų, kurie „masėms nebuvo prieinami ne tik todėl, kad poeziją sunku išversti, bet ir todėl, kad nėra ir kam“.

Argumentams sustiprinti, A. Baronas pacituoja porą gana prastokų populiariųjų A. Miškinio eilėraščių posmelių, kurie, „į kitą kalbą išversti neturėtų jokios reikšmės“, J. Blekaičio ir H. Radausko „nuomones apie vieną mūsų poetą“, pareikštas A. Baronui, jiems visiems „besėdint prie alaus stiklo“, iškelia akordeono pranašumą, jį lyginant su armonika, ir tada jau gana drąsiai taria: Kadangi bendras lietuvių skaitytojų išprūsimas prozoje dėl minėtų priežasčių yra aukštesnis, todėl ir kritika prozai stato aukštesnius reikalavimus“.

Sau talkon A. Baronas dar pasikviečia ir Arthurą Koestlerį ir Irvingą Wallace, cituodamas jų mintis absoliučiai nieko bendro su jo tema neturinčias. . . Jis pasitalkina Berkeley universiteto profesorių Karlinsky, kuris teigęs, kad „Dostojevskis irgi rašė eilėraščius, kaip sako, prorusiškus antižydiškus, bet maža kas apie tą poeziją žino, netik dėl to, kad jo beletristika pranašesnė, bet ir dėl poezijos vertimo galimybių ribotumo“. (Kažin ar *rusui* skaitytojui ar kritikui svarbus tas „vertimo galimybių ribotumas“? Kažin ar lietuvis skaitytojas A. Barono beletristiką daugiau vertina negu poeziją dėl jo eilėraščių „vertimo galimybių ribotumo“? O eilėraščių A. Baronas irgi nemažai prirašė. . .)

Nežiūrint visos tos triuškinančios talkos, visa A. Barono logika skamba žymiai mažiau įtikinančiai negu A. Škėmos feljetone, kur jis sako vedęs pažįstamą brunetę tik dėl to, kad visada turėjęs silpnybę nepažįstamoms blondinėms. . . Taip, kad ir poezijos pranašumo mito sugriauti A. Baronui nepasiseka. Dar daugiau: nė bendrybėmis, nė sofizmais jam nepavyksta netgi įrodyti, kad toksai mitas iš viso egzistavo ar egzistuoja. . . Mat, norint ką nors įrodyti reikia kalbėti faktais, o ne bendrybėmis ir užuominomis. Gi faktai yra tokie: nei V. A. Jonynas lygino K. Bradūno poeziją su Višteliausku ar Maironiu, nei jis, V. Alanto noveles vertindamas, standartų ieškojo pasaulinėje literatūroje. Tik A. Baronas V. Alantą lygina su amerikiečiu John O'Hara, tačiau kiek toksai lyginimas yra tikslus ar vykęs, būtų jau kita kalba. . .

Pačioje savo straipsnio pradžioje A. Baronas, su pretekstu įrodyti, kad jo santykiai su recenzentu V. A. Jonynu yra tiesiog pavydėtinai gerame stovyje, primena, jog šis recenzentas A. Barono novelių rinkinį „Išdžiuvusi lanka“ gana palankiai recenzavęs *Nepriklausomoje Lietuvoje*. Taip ir išlenda yla iš maišo: jeigu V. A. Jonyno nuvertintas V. Alantas tikrumoje yra nei kiek neblogesnis už Lietuvių rašytojų draugijos premijuotą K. Bradūną, tai jūs tik pagalvokite, ko iš tikrųjų vertas to paties recenzento *palankiai* įvertintas A. Baronas?! Ir Nobelio premijos jam būtų permažai! . .

Mėgstu V. A. Jonyno recenzijas, nors su jo nuomone nevisada sutinku. V. Alanto atveju recenzento šiurkščios formos anaiptol nemanau užginti. Bet už tai lygia dalimi drįsčiau kaltinti ir žurnalo redaktorių, kuris turėjo recenzentą įspėti, neleidžiant jam pačiam taip „nusivertinti“. Tuo pačiu pagrindu turėjo būti įspėtas ir mano mėgiamas beletristas Aloyzas Baronas. . . Kiekvienas gi turim silpnybės valandėlių. . .

Algirdas T. Antanaitis

DR. K. BOBELIS

„AR TAI NE VEIKLOS PARADOKSAS?"

Žemiau pateikiame ALTos pirmininko dr. K. Bobelio š. m. lapkričio 13 d. ALTos metiniam suvažiavimui pateikto pranešimo ištraukas. Visa jo kalba buvo pora dienų vėliau ištisai spausdinta NAUJIENOSE, bet, retai kam visus laikraščius perskaitant, pateikiame savo skaitytojams bent tai, kas atrodė būdingiausia. O būdingiausia, mūsų nuomone, buvo tai, kas dr. Bobelio lūpomis iliustravo, kokį „vadavimo" darbą dirba ALTa, kokia jos kryptis, apimtis, o ypač intelektualinis bei užsimotam darbui reikalingo profesionalinio sugebėjimo lygis.

Poskyrių antraštes uždėjo ir kursyvu spausdinamas pastabas padarė AKIRAČIŲ redakcija. Gramatinės ir sintaksinės klaidos paliktos netaisytos — tokios, kokios jos buvo ALTos multiplikuotame savo pirmininko kalbos tekste.

Pradėdamas pareigas pirmininko eiti 1970 m. lapkričio 14 d. aš padariau pareiškimą, kad bandysiu ir stengsiuos kiek tik sąlygos leis, dirbti ALTos tikslų siekimui ir kad padėsiu visas pastangas kaip galima stipresniam bendram politiniam darbui su visais Amerikos lietuviais ir taip pat visų lietuvių apjungimui siekiant Lietuvos laisvinimo tikslo. Šio nusistatymo ribose, šios kadencijos valdyba, ir vykdė savo uždavinius.

Amerikos Lietuvių Taryba nėra eilinė organizacija, nėra eilinis, lokalinis vienetas — bet tai yra junginis daugelio Amerikos Lietuvių organizacijų, sudarytas iš geriausių kiekvienos organizacijos atstovų — atstovaujanti visus Amerikos lietuvius, išskyrus keletą visada viską kritikuojančius, griaunančius, ir nieko naujo neduodančius nei pasiūlančius, net juokingai skelbiančius tik savo neklaidingumą, o visų kitų dirbamą darbą negražiai ir negarbingai nuvertindami.

LB GIMNAZISTIŠKAS LENKTYNIAVIMAS

Amerikos Lietuvių Taryba apjungdama visas didžiasias Amerikos lietuvių organizacijas, atstovaujančias įvairias ideologines ir pasaulėžiūrines grupes, niekada ir niekuomet neatsisakys apjungti ir visų kitų lietuvių norinčių dirbti politinį darbą, visus lygiai atstovauti; su visomis nuoširdžiomis mintimis ir pastabomis dalintis, kiekviena pagalba ir pozityvia kritika priimti nežiūrint iš kokių šaltinių tai ateitų.

Todėl visai nenuostabu, kad ir didieji ALTos veikėjai, L. Šimutis, A. Olis, Dr. Grigaitis, Dr. Drangelis, prel. Balkūnas ir kiti buvo vieni ir pagrindinių asmenų įkūriant Lietuvių Bendruomenę. Jie būdami dideli patriotai, aukštos tolerancijos, aukoję savo gyvenimą Lietuvos reikalams, suprato, kad yra reikalinga organizacija kuri atpalaiduotų ALTą nuo lituanistinio švietimo, lietuviško jaunimo auklėjimo tautiškoje dvasioje ir kitu grynai kultūrinių darbų, kad ALTai liktų daugiau laiko ir energijos politiniai Lietuvos Laisvinimo veiklai. Todel jie nuoširdžiai rėmė Lietuvių bendruomenės kūrimą — visai net nedaleisdami minties, kad šiandieniniai Jų įkūrtos organizacijos vadovai pradės griauti per virš 30 metų sukurtas ALTos tradicijas, tradicijas kurios yra taip gyliai įleidusios šaknis į Amerikos Lietuvių gyvenimą ir susiorganizavimą — kaip pav. vasario 16 d. minėjimai ir vieningi aukų rinkimai, vieningas bendras atstovavimas Washingtone, vieningos politinės linijos formavimas ir t.t.

Aš taip pat kaip Amerikos Lietuvių Bendruomenes Tarybos narys, jau trečios kadencijos, tikėjausi, kad gal būsiu artimesnis Bendruomenes vadovams ir lengviau surasime sprendimą vieningam lietuviškos veiklos koordinavimui. Bet deja, mano tikejimas buvo veltui.

Turėjome keletą pasikalbėjimu su p. V. Volertų ir bendruomenės atstovais, atrodė, kad mintys derinosi ir kalba rišosi, bet vėliau pasirodę straipsniai ankstyvą entuziasmą atšaldė. P. Volertas prašė 6 mėn. laiko principams išsiaiškinti savo valdyboje, — sutikome. Bet, beprasmis duplikavimas ir komplikavimas ALTos veiklos tebesitęsia.

Pasaulio Lietuvių bendruomenes centro valdybos kviečiami, siuntėme savo atstovą vice-pirm. spaudos ir informacijos reikalams p. K. Kleivą į Radijo ir Spaudos Dieną, Tabor Farmoje, bet pati J.A.V. B. centro valdyba tą konferenciją ignoravo ir atstovų neatsiūnte, tad ir čia nieko konkretaus neatsiekta, nors planai darbų konsolidavimui buvo pasiūlyti. Aiškiai matosi, kad dabartinė Bendruomenės vadovų vedama linija stumia prie neįšvvengiamo JAV. Bendruomenės skilimo, nes jų pagrindiniai uždaviniai pasidarė *antraeiliai ir yra neatliekami*' todėl, kad visuomenės suaukoti pinigai yra išleidžiami duplikavimui Alto veiklos ir gimnazistiškam lenktyniavimui, kad poto galėtų skelbtis — „kad mano laiškas „geresnis buvo" negu kad ALTos".

AR TAI NERA LIETUVIŠKOS VEIKLOS PARADOKSAS! !

Nepaisant ir nežiurint šių ir panašių trukdymų, tendencingų straipsnių, daugumoje išplaukiančių iš to pačio šaltinio, Amerikos Lietuvių Tarybos Centro Valdyba stengėsi ir taip pat des pastangas ateityje surasti bendrą kalbą, bendrą žingsnį, bendrą darbą su visais lietuviais.

MES NEPRISTATYSIME REZOLIUCIJOS!

Los Angeles rezoliucijų komitetas nuolatinai tendencingai puolą ALTą. Nerinktas rezoliucijų Komiteto vadovas š.m. rugsejo mėn. „Darbininke" ilgesniam laiške daro ALTai ir jos vadovams, visą eilę nepagrįstų priekaištų. Amerikos Lietuviu Taryba niekada nebuvo ir nėra nusistačiusi prieš Lietuvos reikalų rezoliuciją iš principo, bet turi aiškiai suformuluota nuomonę ir apsisprendimą, kada ir kokioms aplinkybėms esant šią rezoliuciją bandys stumti į Jungtines Tautas.

Tas nusistatymas, nėra vien Amerikos Lietuvių Tarybos, bet yra sukurtas po šio klausymo diskutavimo su VLIKo, diplomatines tarnybos ir valstybinio departamento atstovais. Todėl ironiškai šiandien atrodo, tiek daug kartumo įnešusi į lietuvišką judejimą, minimoji rezoliucija šešėlyje Tautines Kinijos tik prieš kelioliką dienų išmęstos iš Jungtinių Tautų sąstato, valstybes kuri net buvo saugumo taryboje su veto teise.

Būtų nerimta, net galvoti, kad Amerikos Lietuvių Taryba neremtų šios rezoliucijos pristatymą, jei bent mažiausios galimybes laimėti būtų. *Bet taip pat, turi būti visiškai aišku, kad mes nepristatysime rezoliucijos tik tam, kad ji būtų pristatyta ir tame pristatyme mirtų visas mūsų reikalas.*

EGZILINĖS VYRIAUSYBĖS KLAUSIMAS

Visai kitas vaizdas, bendradarbiavimo, gaunasi kuomet peržiūrim santykius su VLIKo, Diplomatinės tarnybos, Laisvės Komiteto, BALFo ir ALTą sudarančių organizacijų atstovais.

Santykiai ir bendradarbiavimas su VLIKu buvo labai prasmingas, naudingas ir vieni kitus papildantis. Visi svarbiausieji nutarimai buvo aptarti bendrai. Su VLIKo atstovais turėjome posedžius sausio m. 9 d., ir balandžio m. 23 d., New Yorke. As asmeniškai su Dr. K. Valiunu tardavausi beveik kas savaite ar dar dažniau, reikalui esant. Rūgp. mėn. 30 d. New Yorke dalyvavau VLIKo, Diplomatinės tarnybos, ir Laisves Komiteto atstovų pasitarime, su advokatu Celal Yardimci iš Turkijos, aptariant tolimesnią teisinę gynimo taktiką Algirdo ir Prano Brazinskų bylos.

1971 metais sausio mėn. 9 d. išleistas bendras ALTos ir VLIKo komunikatas geriausiai apibūdina mūsų santykius ir darbų pasidalinimą.

Šia proga noriu pranešti, kad 1971 metais Amerikos Lietuvių Taryba yra atlikusi savo financinį įsipareigojimą *VLIKui visu 100%, nes yra jau persiuntusi VLIKo veiklos parėmimui $15,000.00.*

Šiais metais taip pat turėjome daug bendrų reikalų ir su mūsų diplomatines tarnybos pareigūnais. (*Išleista keletas nereikšmingų detalių — red.*)

Šiu metų bėgyje, pulk. K. Škirpa, buvęs Laikinosios Vyriausybės min. pirm. iškėlė klausimą šios vyriausybės atveiksminimo. Tuo reikalu kreipėsi į ALTą, kad tai akcijai vadovautų. Šiuo klausymu turėjome pasitarimus su VLIKo pirmininku, a. a. Dr. Petru Daužvardžiu, p. J. Kajecku, taip pat su kaikuriais buv. laikinosios vyriausybės ministeriais ir pačiu pulk. Škirpa. Visų šitų pasitarimų išdavoje spalio mėn. 10 d. 1971 metais, pulk. Škirpai buvo parašytas raštas, neįnant į detales, su šia pagrindine mintimi: ALTa, principe, pritaria deklaravimui egzilinės vyriausybės atatinkamui momentui atėjus. Kokioje formoje, ir kokiu metu tas deklaravimas tūrėtų įvykti, priklauso nuo bendro ALTos, VLIKo, ir dipl. tarnybos įgaliotinių susitarimo, vertinant esančią tarptautinę padėtį. ALTa ir toliau tęs šio klausymo nagrinėjimą, studijavimą ir paruošimą bendradarbiaudama su kitais veiksniais.

DIDIEJI POLITINIAI ĮVYKIAI IR ALTos DARBAS

Kaip Jūs visi jau žinote šie 1970-71 metai ALTos istorijoj buvo labai reikšmingi, nes keli dideli įvykiai nuskambėję per visą pasaulį sukrėtė netik lietuvių vidine samonę, galvoseną, patriotizmą, bet taip pat įskiepino naujų jėgų, energijos ir pasiryžimo Lietuvos Laisvės Atgavimo darbams. Tai buvo Brazinskų — tėvo ir sūnaus, pabėgimas iš

AMERIKOS LIETUVIŲ TARYBOS IŠLAIDŲ PASKIRSTYMAS
1968-1971 METAIS
(Pagal oficialių finansinių pranešimų suvažiavimams duomenis)

Islaidų kategorija	1968-1969 VI.1-V.31	1969-1970 VI.1-V.31	1970-1971 VI.1-X.31	1968-1971	1968-1971 %
ADMINISTRACINĖS IŠLAIDOS					
1. Atlyginimai tarnautojams (su valst mok.)	7,910.40	9,032.38	11,392.84	28,335.62	20.94
2. Telefonas (telegrafas)	790.01	1,122.17	1,601.08	3,513.26	2.60
3. Pašto ir raštines išlaidos	500.00	450.00	1,401.17	2,351.17	1.74
4. Iždo Globejų kelionės	408.00	390.00	349.00	1,147.00	.85
5. Vasario 16 akcijos išlaidos (aukų rinkimui)	1,484.29	1,412.50	----	2,896.79	2.14
6. Buto nuoma, valymas	630,00	600.00	2,701.59	3,931.59	2.91
7. Inventorius	204.75	----	555.89	760.64	.56
8. Suvažiavimo išlaidos	----	555.89	----	555.89	.41
9. Kongreso Detroite nuostolis	----	2,521.03	----	2,521.03	1.86
10. Naujų patalpų depozitas	----	500.00	----	500.00	.37
VISO	11,927.45	15,583.97	18,001.57	46,512.99	34.38
PARAMA VLIKui	14,600.00	10,000.00	18,000.00	42,600.00	31.49
KELIONIŲ IŠLAIDOS*	3,183.68	2,809.31	3,343.99	9,336.98	6.90
GENOCIDO PARODA	2,050.35	2,665.03	9,617.05	14,332.43	10.59
"AMERIKOS LIETUVIŲ TARYBA" IŠLEIDIMUI	----	2,148.00	11,454.70	13,602.70	10.05
KITOS IŠLAIDOS					
1. Knygų užpirkimas	1,289.30	600.00	----	1,889.30	
2. Pavergtų tautų minėjimai	414.06	135.00	215.70	764.76	
3. Inašai kitoms organizacijoms	300.00	----	685.00	985.00	
4. Pabaltiečių studijų savaitei	200.00	----	----	200.00	
5. Loyola Univ. bolševikinėms studijoms	200.00	----	----	200.00	
6. Muzikologijos archyvui	----	200.00	----	200.00	
7. Auka dr. Grigaičio paminklui	----	250.00	----	250.00	
8. Kudirkos, Brazinskų, Simokaičių bylos	-----	----	4,413.76	4,413.76	
VISO	2,403.36	1,185.00	5,314.46	8,902.82	6.59
V I S O I Š L A I D Ų	34,164.84	35,391.31	65,731.77	135,287.92	100.00
G A U T A P A J A M Ų	42,985.31	37,543.74	58,963.05	140,492.10	

* Kelionės išlaidos nepriskiriamos prie administracinių išlaidų, nes dalis jų yra susijusios su JAV vyriausybės įstaigų kontaktais. ALT duomenys nenurodo kokioms kelionėms pinigai išleisti.

Dr. K. Bobelis, ALT Pirmininkas

Rusijos vergijos, Simo Kudirkos tragiškas, nelaimingas bandymas laisvės siekimo, jo brutalus mušimas, ir pagaliau didvyriškas Jo pasirodymas teisme, Vytauto Simokaičio ir jo žmonos Gražinos nepavykęs laisvės ieškojimas ir pagaliau 2,000 Lietuvių katalikų protestas Maskvai del religijos persekiojimo Lietuvoje.

Šie įvykiai nepaprastai išjudino ir davė naujo impulso ir energijos naujiems darbams, o taip pat lietuviškoje visuomenėje išsklaidė, kai kurių propoguojamas okupanto primestas bendradarbiavimo iliuzijas.

Aš neįsiu į visas šių įvykių iššauktas ir atliktas detales, tai Jūs jau žinote iš spaudos, bet trumpai Brazinskų, Kudirkos, Simokaičių ir kitais Lietuvos reikalais buvo parašyta Amerikos valdžios pareigūnams, Kongresmanams, Senatoriams, kitų organizacijų ir kitų etninių grupių vadovams, Jungtinių Tautų, kitų valstybių pareigūnams, Vatikanui (Popežiui, Samore ir Marcinkui) spaudai ir pavieniams asmenims virš 800 laiškų, telegramų, raštų, memorandumų, protestų, ir įvairių atsišaukimų. Taip pat buvo padaryta keliolika pareiškimų per radijo stotis. Šiais klausymais bandėme kiek tik sąlygos ir fizinės jėgos leido informuoti ir duoti direktyvas del bendros veiklos lietuvių organizacijoms, ALTos skyriams ir visuomenei.

ALTos delegacija šiais ir kitais reikalais lankėsi Washingtone pas prez. Nixono patarėją George Bell trys kartus, valstybiniame departamente 4 kartus, transportacijos departamente 1 kartą, pas įvairius senatorius ir kongresmanus Washingtone ir Chicagoje daugeli sykių. Taip pat turejome pasitarimą su Radio Liberty vadovybe New Yorke. Tarpkitko, šiame reikale Bedruomenės elgesys ieškant tuščio garsinimosi nepateisinamas.

Vasario 16 d. minėjimų proga, dauguma Valdybos ir Tarybos narių važinėjo po įvairias kolonijas pasakydami minėjimuose žodį. Man teko dalyvauti Clevelande. Ir čia dar kartą viešai pakartoju savo pareiškima padaryta Clevelande, 1971 m. vasario men. 14 d., kad jei JAV Bendruomenes vadovai negali apseiti be politinio darbo, tai mielai prašomi įsijungti į Amerikos Lietuvių Tarybą ir padėti jai dirbti, nes čia vietos ir darbo kiekvienai lietuviškai rankai užteks.

Kaip ir priimta pagal senas ALTos tradicijas vasario 16 d. minėjimai buvo surengti JAV Senate — suorganizuota su Sen. Percy pagalba, o Kongrese su Kong. Flood pagalba. Abejose minėjimuose dalyvavo ALTos delegacija o Kongrese taip pat Jo eks. Vysk. A. Deksnys kuris sukalbėjo invokaciją.

Čia išleistas ilgesnis pasisakymas dėl ALT santykių su spauda, ypač puolas Darbininką už ALTos veiklos pakritikavimą — Red.

DIDIEJI ATEITIES UŽDAVINIAI

Šios kadencijos metu taip pat yra jau beveik paruoštas ir greitu laiku bus išleistas ALTos Balsas, kuriame nagrinėsime ALTos politinę veiklą, ateities darbu gaires, atliktų uždavinių įvertinimą ir teiksime informacija skyriams ir t.t. P. K. Kleiva vice-pirm. spaudos ir informacijos reikalams apie tai jus smulkiau painformuos.

Praėjusios valdybos uždavinys išleisti ALTos istorija buvo užbaigtas šios kadencijos metu. P. Simaitis praneš apie tai smulkiau.

Genocido parodos naujas katalogas buvo pagrindinai iš naujo perredaguotas ir šiuo metu yra spausdinamas. Darbas turi but baigtas artimoje ateityje. Nuo naujų metų pradėsime Genocido parodos išstatymus įvairiuose Amerikos vietovėse.

ALTos centro valdyba yra paruošusi peticija smerkiančią Lietuvos okupaciją, religijos persekiojimą Lietuvoje ir brutalų bei nežmonišką Simo Kudirkos mūšimą ir nuteisimą, kurią mes norime įteikti Amerikos valstybių prez. Nixonui prieš jo kelionę į Maskvą. Tikėdami, kad jisai turės tada įpareigotą pagrindą kalbėti Lietuvos reikalu. Norime surinkti mažiausiai 100,000 parašų. Tad, iš angsto prašau Jūsų visų, kaip galima didesnės pagalbos.

Išleidžiamas statuto pakeitimo pasiūlymas ir gausios padėkos — red.

Dr. Juozas Kazickas kalbasi su AKIRAČIŲ atstovu V. Rasteniu Jaunimo Kongreso Finansų Komisijos sukviestoje Spaudos konferencijoje New Yorke 1971 m. lapkričio 6 d.

IŠTESĖTINAS ĮSIPAREIGOJIMAS

(atkelta iš 1 p.)

auka mūsų tautiniams-visuomeniniams reikalams labai kukli, bet *visada atiduota* visada ištikimai atsiliepusi į kiekvieną kreipimąsi. Tų ištikimų aukotojų esą tūkstančiai, ir jie esą tvirčiausia bei patikimiausia visų mūsų visuomeninių darbų atrama. Jie, sako, neša ant savo pečių viso mūsų visuomeninio veikimo finansų naštą.

Kongreso finansų komitetas turįs sąrašą ir tokių tautiečių, kurie neperdaug save tenusiskriaustų net po tūkstantinę kada nekada geriems tautiniams reikalams paskirdami. Tokių esą surašyta apie šešetas šimtų. (Kas ketvirtas po tūkstantinę padėję jau aprūpintų jaunimo kongresą). „Čikagos bomba" — 35,000 dolerių Jaunimo kongresui vienos vakarienės metu! — kaip tik kilusi daugiausia iš to sąrašo. (Paaiškėjo, kad tie tūkstančiai suplaukė ne per vieną vakarą ir daugiausia ne iš Čikagos, o iš kitų miestų ir net iš kitų kontinentų).

Komitetas tačiau pasistengsiąs nesudaryti įspūdžio, lyg Jaunimo kongresas tai tik nedidelio piningingų mecenatų ratelio renginys. Kongresas yra — ir turi atrodyti — visai mūsų visuomenei rūpimas reikalas. Todėl ir rinkliava esanti tvarkoma taip, kad kongreso finansavime turėtų progos dalyvauti ko plačiausi visuomenės sluogsniai. Todėl ir lėšų telkėjų tinklai daugiau būsią taikomi ne kur nekur plaukiojančioms stambžuvėms, o būsią metami ties gausiaisiais smulkiųjų žuvelių telkiniais, — taip, kaip daroma „nuo amžių", kaip daroma ypač per pastaruosius tris dešimtmečius po kartą ar net po kelis kartus kasmet. . . Atseit, kurie tiek daug naštų pakėlė ligšiol, gaus pasiūlymą paimti ir dar vieną *extra* naštą — Jaunimo kongreso finansavimo naštą. . .

Nusistatant tokią rinkliavos politiką, kažin ar buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad tų ištikimųjų smulkių aukotojų tūkstančių kiekis yra žymiai sumažėjęs, nes nemaža tūkstančių jų jau yra išėję iš mūsų tarpo. . . O ir likusiųjų daugumas jau toli pažengę „vakarop". Ir jų ištekliai dažniausia skurdžiai bepapildomi, ar net visiškai išsekę. Tai ar tikslinga ir ar teisinga taip sau iš papratimo vis dar bandyti ant jų pečių tas visuomenines naštas krauti? Sakyčiau, tenebūnie Jaunimo kongreso rengėjams staigmena, jei tas dr. Kazicko su tokiu pietizmu pagarbintasis „nežinomasis aukotojas" šį kartą ims ir paklaus: *ar nemanot, pagaliau, kad iš manęs jau gana?*

Geras ir teisingas yra siekimas, kad jaunimo kongresas turėtų būti plačios visuomenės, o ne kokio siauro „plutokratų" ratelio aprūpintas. Neteisingas būtų tik manymas, kad visuomenę tokiu atveju vis dar tebeturi atstoti tie kuklieji, ištikimieji, senalaikiai (tartum koki „etatiniai") aukotojai. Ne, jie iš tos arenos jau baigia trauktis. Jų vietą visuomenėj užėmė prieš 10-20 metų buvęs jaunimas, anuomet šių besitraukiančiųjų remtas ir globotas. Štai šiam, neseniai buvusiam jaunimui, o dabar jau pusamžiui visuomenės kamienui dabar privalu imti ant savo pečių visuomeninių reikalų, ypač tokių, kaip Jaunimo kongresas, finansavimo naštą.

Šis naujasis mūsų visuomenės kamienas, deja, skaičium nebe toks gausus, kaip kad buvo apgraibom teskaičiuotosios nežinomųjų aukotojų minios. Užtat sudėtas jis iš finansiškai nepalyginti pajėgesnių vienetų. Jeigu jų tarpe irgi yra nemaža „nežinomų aukotojų", tai paprastai tik todėl, kad dažnas dar neprisirengė toj srity pasireikšti. Jiems visų pirma ir turėtų būti pasiūlyta proga tapti, sakykim, *prideramai žinomais aukotojais.* Ne savo laiką jau atitarnavusieji ramsčiai, o visų pirma neblogai pasitūrįs buvęs jaunimas turėtų būti Jaunimo kongreso rinkliavos pagrindinis taikinys.

Neseniai buvusiam jaunimui turbūt mažiausia tereiks aiškinti, kam tų jaunimo kongresų reikia ir kokia jų svarba. Bet gali tekti labai įsakmiai jam priminti, kad *dabar jau yra atėjusi jo eilė tesėti jaunimui duotąjį visuomenės pažadą.* Žinoma, visų pirma patys kongreso lėšų telkėjai turėtų tą tiesą prisiminti, pripažinti ir įrašyti ją savo lėšų telkimo politikos pagrindan.

V. Rastenis

NUOMONĖS

GARBĖS NARIO IR ŽURNALISTO SĄVOKOS

Akiračių (1971 m. rugsėjo nr.) Atodairų skyriuje buvo paskelbtas V. Rastenio straipsnis užvardintas „Garbė". Jis ten kalba apie įvairius garbės laipsnius ir ta proga plačiai paliečia buvusios LŽS Centro valdybos nutarimus išrinkti Sąjungos garbės nariais penkis kolegas, būtent: J. Kardelį, A. Klimą-Kelmutį, K. S. Karpių, Br. Railą ir J. Prunskį. Kaip gerasis tėvukas jis paglosto buv. Centro valdybos nariams galvas tardamas, kad nesą pagrindo „abejoti Valdybos intencijų gražumu ir nuoširdumu", bet vistiek į galvą jam lendąs „įkyrus klausimas: *pagerbimas čia, ar nesusipratimas,*" (Rastenio pabraukta).

Kitoje vietoje jis vėl sako, kad buv. Valdyba, išrinkdama aukščiau paminėtus kolegas garbės nariais, „neapdairiai" suteikusi jiems „dviprasmę garbę" ir pagalios tą buv. Valdybos gestą jis tiesiog vadina „klaida". O Rasteniui toks „įkyrus klausimas", atrodo, kilęs ryšium su tuo faktu, kad anais laikais garbingo atminimo Vaižgantas irgi turėjo tik garbės kanauninko titulą. Kai viena sena dvarininkė jį primygtinai titulavusi „panie kanoniku", tai Vaižgantas nebeapsikentęs ir jai pasakęs: „Proszę pani, jestem kanonikiem, ale podlejszego gatunku". Rastenis tuos žodžius taip verčia: „Atleisk, ponia, esu kanauninkas, bet prastesnės rūšies". Žodžiu, Rastenis nori pasakyti, kad garbės titulo suteikimas yra ne pagerbimas, o pažeminimas.

Man rodos, kad Rastenis tą „įkyrų klausimą" ėmė svarstyti keliasdešimt metų pavėlavęs. Jis kažkodėl užmiršo *Akiračių* skaitytojams priminti, kad LŽS garbės narių kolegiją sudaro ne tik detroitiškės Centro valdybos išrinkti nariai bet ir ankstesnių valdybų, gal net dar ir laisvoje Lietuvoje buv. valdybų išrinkti nusipelniusieji vyrai. Kai mes perėmėme pareigas Detroite, garbės narių kolegijoje jau buvo: J. Tumas-Vaižgantas, dr. K. Grinius, Vydūnas, prof. M. Biržiška ir prel. M. Krupavičius. Atseit, anot Rastenio, ir anos centro valdybos, išrinkdamos paminėtus garbingus nusipelniusius vyrus garbės nariais, irgi pasielgė „neapdairiai", suteikė jiems „dviprasmę garbę", žodžiu, padarė „klaidą". Neišvengė tos „klaidos" ir naujoji Čikagos Centro valdyba, nes jau išrinko garbės nariais du nusipelniusius laikraštininkus: Leonardą Šimutį ir Mykolą Vaidylą. . .

Skaitant Rastenio straipsnį, susidaro įspūdis, kad jis pats nelabai susigaudo apie ką rašo ir stengiasi įrodyti neįrodomą tezę. Jis pripažįsta, kad detroitiškės Centro valdybos išrinkti garbės nariai laikraštininkai turį „žurnalistų profesionalų kvalifikacijų pilną pripažinimą", esą „užsitarnavę ir įgiję vieni daugiau kaip prieš 50 metų, kiti jau beveik prieš 40 metų", visi, išskyrus Karpių, buvę ar esą LŽS tikri nariai, jau ir Lietuvoje buvę tikri „beveik profesinės LŽS nariai", o štai dabar, Rastenio žodžiais, nei iš šio, nei iš to paskelbti tik *garbės* (Rastenio pabraukta) nariais, tik garbės žurnalistais, „kaip Bimba garbės daktaru". Kitais žodžiais, Rastenio nuomone, paskelbti garbės nariais žurnalistai esą „pažeminti", nebe tikri, o tik „garbės žurnalistai", garbės titulas esąs tik pajuokos vertas titulas, kitaip sakant, titulas „podlejszego gatunku", Rastenio vertime „prastesnės rūšies", tai esą panašu į maskolių suteiktą Bimbai garbės daktaro titulą!

Taigi, gerbiamieji, senąsias LŽS Valdybas, lygiai kaip ir detroitiškę bei čikagiškę, žodžiu, visas, kurios tik išrinko nusipelniusius vyrus garbės nariais, Rastenis degradavo į eiles neišmanėlių, kurie nesusivokia garbės dalykuose ir kuriems jis tik dabar apšvietė protus, kaip į garbės dalykus žiūrėti. Matote, yra tokia pažiūra, kad kartais esanti teisi ne visuomenė, ne dauguma, o atskiras jos narys, tik man kyla „įkyri" abejonė, ar šįkart tas teisusis vyras bus Rastenis, juo labiau, kad garbės titului suniekinti jis griebiasi tokios argumentacijos, kuri bent man padvelkė raudonosios maitenos dvokeliu. Turiu galvoje jo „bimbinį" argumentą. Jis išdrįso tam išdavikui ir Kremliaus padlaižiui raudonųjų garbės daktaro suteikimą palyginti su mūsų nusipelniusių kolegų išrinkimu garbės nariais! Atseit, mes panašiai pagerbėme savo kolegas, kaip maskoliai pagerbė tą išsigimėlį! Aš labai abejoju, ar tas sugretinimas yra kolegiškas ir garbingas ir dar ypačiai lūpuose to vyro, kuris pasišovė mus mokyti garbės dalykų. . .

Čia, man rodos, bus pravartu Rasteniui priminti, kad jis mosuoja ironijos ir paniekos kardeliu prieš visą garbės titulo establišmentą. LŽS įstatuose nuo pat Sąjungos gyvavimo pradžios visada buvo įrašomas garbės nario skyrius. Detroitiškė Centro valdyba tą skyrių taip pat paliko, ir mūsų perredaguoti įstatai buvo priimti per paskutinius Centro valdybos rinkimus balsų dauguma. Pagalios, mes buvome išsiuntinėję įstatų projektą prieš balsavimą visiems Sąjungos nariams. Be abejo, tą projektą buvo gavęs ir Rastenis ir turėjo pakankamai laiko pasiūlyti tą „juokų skyrelį", jo supratimu,

(tęsinys 14 p.)

ENCYCLOPEDIA LITUANICA

IŠEIVIJOS „KAS YRA KAS" ANGLIŠKAI

Juozo Kapočiaus pionieriškos pastangos išleidžiant *Lietuvių enciklopediją* buvo ir yra plačiai įvertintos. Nors galima LE kai kuriais atvejais ir kritikuoti, bendrai paėmus — tai nepaneigiamas lietuvių kultūros atsiekimas. Todėl jam priklauso visos lietuvių tautos, nevien išeivijos, padėka ir pagarba.

Užbaigęs lietuviškąją, J. Kapočius nutarė, kad lietuvių tautos kultūrinis, mokslinis ir visuomeninis įnašas į pasaulio kultūrinį aruodą žinotinas ir lietuvių kalbos nemokančiam. Ir, štai, jau kuris laikas ant stalo guli pirmas iš užplanuotų šešių angliškos lietuvių enciklopedijos tomų — *Encyclopedia Lituanica*. Todėl šio darbo pradžioje yra svarbu pažvelgti, kokį lietuvių tautos vaizdą ši kitataučiui skirta faktinė, pristatomoji medžiaga gali sudaryti. Pirmas tomas kritikų buvo aplamai gana teigiamai įvertintas, pasitaikė tik keletas specifinių kontroversijų (pvz. ką vartoti — „duke" ar „prince"), bet išsamesnių recenzijų lyg ir prisibijota, kad už kritiką kas nors ko nors neapšauktų nepatriotu. . .

Aplamai, šis leidinys yra pozityvus ir reikalingas darbas. Pabrėžę to užmojo teigiamumą, pasižiūrėkim į leidinį daugiau ir iš kritiškų pozicijų, ne su kokiais piktais motyvais, bet su nuoširdžiu noru, kad dar išeisią tomai ko daugiau priartėtų prie akademinės enciklopedijos lygio.

MEDŽIAGOS POBŪDIS

Pradžioje reikia pastebėti, jog angliškoji enciklopedijos medžiaga yra daugumoje lietuviškosios enciklopedijos atranka ir vertimas. Tai savaime sudaro visą eilę problemų. Pirmoje vietoje kiekvienam redaktoriui turėtų būti aišku, jog lietuviui skirta informacija nėra tiek pat prasminga ir suprantama kitataučiui. Straipsniai rašomi vienaip lietuviui, kitaip kitataučiui. Pvz. lietuviui skirti straipsniai gali prileisti jau bendrų žinių turėjimą ir pristatyti kalbamą objektą su mažiau detalių ar paaiškinimų. Kitatautis skaitytojas jau kitus reikalavimus turi. Visa eilė straipsnių galėjo būti pakreipti šia linkme.

Antra problema, kurią angliškoji enciklopedijos versija perėmė iš lietuviškosios, yra — gana ryškiai jaučiamas supolitintas tonas. Lietuviškojoje enciklopedijoje tai nerėžė ausies, nes esame persisėmę politinės terminologijos. Bet kitataučiui, kuris nėra įpratęs taip supolitintai visko matyti, agitacinis tonas labai greitai pajuntamas ir kelia neobjektyvumo įspūdį. Beveik kiekviename straipsnyje apie sovietinį periodą nepajėgta į padėtį šaltai pasižiūrėti ir apsieiti be kokio nors negatyvaus propagandinio epiteto. Sudaromas įspūdis, jog Lietuvoje sovietiniame periode nieko nebuvo atsiekta. Toks supolitintas žvilgsnis į dabartinę Lietuvą atsispindi taip pat fakte, kad šiandieninė Lietuva tik prabėgom pristatoma. Lietuviškoje enciklopedijoje to dalinai ir nebuvo galima išvengti, nes jos ruošimo metu dar egzistavo „geležinė uždanga", nors ir tada jau gaunama medžiaga buvo labai menkai panaudota. Dėl to buvo atsakingas ir išeivijos politinis klimatas, kuris prieštaravo žvilgsniui į Lietuvą atvirom akim. Buvo juk plačiai įsitikinta, jog bet kokie lietuvių tautos teigiami atsiekimai sovietinėje santvarkoje yra neįmanomi ir kad tie, kurie ką nors geresnio rasdavo, buvo apšaukiami sovietų propagandos suklaidintais. Reikia pasakyti, kad ir šiandien toks politinis klimatas yra gana „gaivus" ir tai, deja, atsispindi ir angliškoje enciklopedijos versijoje. O tai nėra pateisinama, ypač kad turime ir naujų specialistų, kurie gerai nusimano Lietuvos reikaluose ir kad informacija apie dabartį jau užtektina gana objektyviam padėties įvertinimui. Angliškoji enciklopedija nėra toli nuo lietuviškosios pažengusi šioje srityje ir todėl įgauna supolitintos ir subjektyvios „išeivijos" enciklopedijos pobūdį.

Trečioji problema, kurią sudaro *senos* medžiagos naudojimas, yra pačių straipsnių aktualumo stoka. Iš pateiktų bibliografijų po straipsniu visai aišku, jog nebuvo teikta tinkamo dėmesio straipsnius paremti ir pratęsti su naujausiais duomenimis. Štai tik vienas iš daugelio pavyzdžių — straipsnis apie Alytų. Alytaus istorija, pagal enciklopediją, baigiasi maždaug su II-ju Pasauliniu karu. Nieko nėra apie jo šiandieninę rolę, jo intensyvų industrializavimą ir augimą, jo pramatomą ateitį. O medžiagos apie Alytų šiandien ir rytoj yra labai apstu, kad ir *Mažojoje Lietuviškoje Tarybinėje Enciklopedijoje*. O atsitiko tai, turbūt, dėl to, kad Bendorius apie Alytų rašė dar ankstyvais 1950-tais metais ir jam mirus nebuvo siekta šį pasenusį straipsnį papildyti naujomis žiniomis. Toks senos LE medžiagos naudojimas negali būti pateisinamas ir suprastinas tik kaip siekimas pigiai ir greitai angliškąją enciklopediją išleisti. Išdavoje, — pateiktos medžiagos kokybė ir apimtis didele dalimi neatitinka akademinės enciklopedijos standartų.

APIE SUSTOJUSĮ LAIKRODĮ

Išeivija Lietuvą vis dar mato prieškariniais žiūronais, tokią ją ir kitataučiui pristato. Tai, kaip minėta, yra perdaug supolitintos išeivijos galvosenos išdava. Netik kad dauguma straipsnių užbaigiama su 1940 metais, bet ir vokiečių okupacija, pokaris ir dabartis nėra prideramai peržvelgti. Jei ir sovietinis periodas pristatomas, tai su emocine terminologija ir absoliučiai iš negatyvaus taško. Svetimtautis, norįs faktinių žinių apie Lietuvą šiandien, jų neras šiame leidinyje. Ir to pasėkoje jis norom nenorom turės ieškoti jų sovietiniuose šaltiniuose, kurių objektyvumas irgi yra labai problematiškas. Pasižiūrėję, pvz., į biografijas, mažai rasime dabar Lietuvoje vadovaujančių asmenų pristatymo. Vieninteliai rašytojai yra kiek padoriau pristatyti, atrodo, — Lituanistikos instituto Literatūros sekcijos dėka. O jei nori sužinoti apie iškilius mokslininkus, kultūrininkus, visuomenės darbuotojus bei politinius personažus — jų beveik nėra. Jei nori sužinoti kas dabar Lietuvoje diriguoja gyvenimą, t. y. sakysim, LKP Politinio biuro sudėtį, jo narių biografijas, — šioje enciklopedijoje jų nerasi. Bet kas vadovauja kokiai išeivijos partijėlei, gyvai ar negyvai, ar klubeliui, — tokių biografijų žymiai perdaug. Panašiai galima pasakyti ir apie kitų Lietuvos gyvenimo sričių pristatymą.

Krinta į akis ir tai, kad nesistengta plėsti bendradarbių sąrašo, nuo senosios lietuviškos enciklopedijos laikų, nesimato visos eilės vidurinės ir jaunosios kartos specialistų, kurie netik Lietuvą gerai pažįsta, bet dažnai ir savo mokslinius darbus tomis temomis rašo. Čia turbūt, dalinai del to, kad skubotai siekiama panaudoti senąją LE medžiagą, vietoj siekus kiek įmanoma ją naujai perdirbti, naujus bendradarbius į darbą įtraukti. Taigi, laikrodžio sustojimas su Antruoju pasauliniu karu yra didžiausias šio labai reikalingo leidinio trūkumas.

PERDĖTAS DĖMESYS IŠEIVIJAI

Gal ir visiškai neišvengiama, kad žmogus savo galvosenoje neatspindėtų savo gyvenamosios aplinkos, gal ir nenuostabu, kad išeivijoje išleista enciklopedija pabrėžia išeiviją taip, kaip Lietuvoje išleistoji pabrėžia Lietuvą ir beveik pamiršta išeiviją. Kitatautis skaitytojas neišvengiamai šį *Encyclopedia Lituanica* pobūdį turės pastebėti. Smulkmeniškai ir net naiviai aprašomos kad ir mažiausios lietuvių kolonijėlės, kad ir žemiausi išeivijos veikėjėliai. Bendrai, biografijų skyriuje dominuoja išeivių aprašymai, mažiausių politinių funkcionierių panegyrikų apstu („He was one of the secretaries of the Republican Convention in 1960") neapleistas nei vienas kunigėlis. Biografijų atveju, atrodo, nebuvo taikyti jokie kriterijai ir sudėti visi, kas tik galėtų enciklopedijos prenumeratorių skaičių pakelti. . . Prarandamas svarbos supratimas, pirmaeiliai tautos veikėjai sudedami gretimai su visiškai nereikšmingais asmenimis. Nėra jokių standartų, kiek kokiam asmeniui skirti vietos. Biografijose trečiaeilis veikėjas traktuojamas lygiai su tikrai tautai svarbiais. Taip ir nėra skirtumo tarp Basanavičiaus ir Bistro, iš vienos pusės, ir Blinstrubo bei Bartkaus, iš kitos pusės. Bet netik kad nėra daroma skirtumo tarp įvairios svarbos veikėjų, kad sudėta labai daug išeivijos veikėjėlių biografijų, kaip minėta, praeinama tylomis pro dabartinės Lietuvos veikėjus. Ar jie patinka mums ar ne — nėra klausimas. Ar jie yra ar ne — tai yra klausimas. Rašyti pagal pirmąjį klausimą yra — redaguoti enciklopediją pagal sovietinius standartus. . .

Trumpai, *Encyclopedia Lituanica* savo I-ju tomu yra išeiviškas leidinys, nepajėgiąs atsipalaiduoti nuo tipiškų išeiviškų tendencijų (pvz. savo svarbos pervertinimo ir supolitinto žvilgsnio), duodąs kreivą lietuvių tautos vaizdą ir neišlaikąs elementarių enciklopedinio objektyvumo reikalavimų.

TRUMPAI APIE PAVEIKSLĖLIUS

Didelė dauguma iliustracijų, atrodo, irgi imta iš senosios LE. Aplamai jų kokybė yra pasibaisėtina. Tik viena kita nuotrauka yra padoriau atspausdinta. Tai ir vėl senos medžiagos naudojimo problema. Žinoma, daug pigiau yra panaudoti senas klišes, bet reikia neužmiršti, jog leidinys siekia reprezentuoti lietuvių tautą. O nesiekta surasti naujos iliustracinės medžiagos ar netgi senų iliustracijų naujas klišes pasigaminti. Ar nebus ekonominis faktorius dėl to atsakingas?

Iš kitos pusės, iliustracijų atranka taip pat kelia susirūpinimo. Dalis nuotraukų turi mažai ką bendro su svarstomais dalykais (pvz. Jaunimo centro salės vaizdas) ar, iš viso, mažai ką sakančios (pvz. vaikų grupė po televizijos pasirodymo). Pasitaiko ta pati nuotrauka keletą kartų (pyz. Kauno Karo muziejaus, net nepažymint kas su juo atsitiko sovietiniame periode). Tačiau nuotraukų yra tiek daug, jog žmogus pradedi įtarti, ar nesiekiama enciklopedijos „ištęsti" iki šešių tomų bent tokiu būdu.

PASIŪLYMAI PABAIGAI

Pateikėme apibendrintas pastabas, iškilusias *Encyclopedia Lituanica* pirmąjį tomą skaitant. Pateikėm tik minimumą pavyzdžių pastaboms iliustruoti, bet kviečiame patį skaitytoją patikrinti mūsų išvadas, perskaitant tą leidinį. Gi leidėją ir redaktorius kviečiame atkreipti bent šiokį tokį dėmesį į čia išreikštas kritiškas mintis, kurios buvo pateiktos ne veikiai visiškai pasmerkti, bet jo ateities tomų kokybei pakelti. To reikalauja mūsų tautos interesai.

GARBĖS NARIO IR ŽURNALISTO SĄVOKOS

(atkelta iš 13 p.)

išmesti, bet jis to nepadarė ir kažkodėl tą „įkyrų klausimą" atsiminė, kai šaukštai jau seniai popiet. Jei spaudos veteranų ir šiaipjau nusipelniusių vyrų išrinkimas garbės nariais, anot Rastenio, yra „klaida" „dviprasmės garbės" suteikimas ir jų degradavimas iš „tikrų žurnalistų" tik į „garbės žurnalistus", tai tada iš tikrųjų lenda galvon „įkyrus klausimas", kam tas garbės narių skyrius yra įrašytas įstatuose? Jei detroitiškė Centro valdyba aukščiau paminėtus kolegas išrinko garbės nariais per „klaidą" ir „neapsižiūrėjimą", tai tada ir anksčiau išrinkti garbės nariai buvo išrinkti irgi per „klaidą" ir „neapsižiūrėjimą". Kodėl Rastenis „gina" garbę tik detroitiškės Centro valdybos išrinktų garbės narių, o užmiršta pakovoti už anksčiau išrinktųjų Vaižganto, Dr. J. Griniaus, Vydūno, prel. M. Krupavičiaus ir prof. M. Biržiškos garbę? Juk, anot Rastenio, ir jiems buvo suteikta garbė podlejszego gatunku.

Savo straipsnyje Rastenis pakalba ir apie tai, kaip 1922 m. įsikūrusi Kaune Neolithuanų korporacija „suskato susitelkti keletą garbės narių", bet tos klaidos nepadariusi, „kaip mūsų čionykštė žurnalistų valdyba". Kodėl nepadarė? Ogi todėl, kad korporacija atsiklaususi numatytus vyrus, ar jie sutiksią būti korporacijos garbės nariais. O tie vyrai buvo: Jonas Basanavičius, Petras Vileišis, Antanas Smetona, Maironis ir Vaižgantas. Tas atsiklausimas, anot Rastenio, buvęs reikalingas tam, kad ne korporacija dariusi jiems garbę suteikdama garbės nario titulą, o tie vyrai darę garbę korporacijai sutikdami būti jos garbės nariais.

Atseit, Rastenio nuomone, neolithuanai teisingai padarę, o mes, detroitiškė Centro Valdyba, padarėme „klaidą". Bet čia tuojau kyla klausimas: kaip tie neolithuanų numatyti į garbės narius vyrai *sutiko* priimti, anot Rastenio, „prastesnės rūšies", „dviprasmės vertės", žodžiu, „podlejszego gatunku" titulą? Juk pagal Rastenio logiką jie turėjo tik įsižeisti ir be atodairos atmesti jiems siūlomą kažkokį neaiškų, juos žeminantį titulą!

Kita vertus, iš kur Rastenis ištraukė, kad mes, detroitiškė Centro valdyba, išrinkdami aukščiau paminėtus kolegas garbės nariais, norėjome suteikti jiems garbę? Išrinkdami juos garbės nariais, mes buvome toli nuo minties darą jiems garbę, mes tik norėjome atkreipti visuomenės dėmesį ir pabrėžti tą faktą, kad mūsų organizacija turi ir didžiuojasi turėdama tokius nusipelniusius ir garbingus mūsų spaudos vyrus. Kap laikraštininkai, jie patys susidarė sau vardą savo plunksna, savo gabumais bei kompetencija ir jų garbės, kaipo tokios, niekas negali jiems nei sumažinti, nei padidinti, tačiau atžymėti ir jų nuopelnus, iškelti juos aikštėn yra organizacijos pareiga, ir štai kodėl visų organizacijų įstatuose yra įrašomas garbės nario skyrius. Mūsų nuomone, garbės titulas nėra koks „prastesnės rūšies" titulas, joks „nesusipratimas", jokia „dviprasmė garbė", ar „klaida", tai yra tik nusipelniusių vyrų atžymėjimas, organizacijos noras su pasididžiavimu priminti visuomenei, kad ji tokių vyrų turi savo tarpe, žodžiu, iškeldami ir pabrėždami jų autoritetą, mes kartu iškeliame ir savo organizacijos autoritetą.

Pasinaudodamas šia proga noriu Rastenį pasveikinti. Jis buvo LŽS Centro valdybos pirmininkas 1953-1957 m. ir vykdomasis vicepirmininkas 1957-1962 m., atseit, vadovybėje išbuvo maždaug 10 m. Per tą laiką jis nepadarė jokios „klaidos" ir niekam nesuteikė „dviprasmės garbės", kitaip sakant, „žemesnės rūšies" garbės nario titulo. Tiesa, reikia ir tai pastebėti, kad per tą dešimtmetį ir pačios Lietuvių Žurnalistų Sąjungos vardas buvo taip dingęs iš visuomenės akių, kad net ir apie jos egzistenciją beveik niekas nebežinojo. . .

Vyt. Alantas

V. SIDZIKAUSKAS

DAR APIE „ISTORIJĄ NUO IEVOS“

Straipsnyje „Visuomenei žinot nereikia“ (AKIRAČIAI, 1971 balandis, nr. 4/28) buvo pateiktas kiek atviresnis, intymesnis išeivijos veiksnių atstovų pasitarimo, įvykusio 1971 balandžio 24 d. New Yorke, reportažas. Tame pasitarimo aprašyme tarp kitko buvo pasakyta: „. . .Posėdį, pilstydamas iš tuščio į kiaurą, atidarė VLIKo pirmininkas dr. Valiūnas ir pakvietė V. Sidzikauską padaryti įvądą į diskusijas. Sidzikausko kalba — istorija nuo Ievos — Lietuvos okupacija, jos užsitęsimas, VLIKas, ALTa, Krupavičius, Kudirka ir visa kita, ko tik norite, bet niekо ko reikia. . .“

Pacituotoji ištrauka sujudino p. Sidzikauską protestui, kuris AKIRAČIUS pasiekė per tarpininkus. Drauge buvo gautas ir pilnas „įvado į diskusijas“ tekstas su pageidavimu jį patalpinti AKIRAČIUOSE kaip pageidavimą, jog tai nebuvusi „istorija nuo Ievos“.

Tenkindami p. Sidzikausko pilnai pagrįstą pageidavimą, nes jam jo paties kalba galėjo sudaryti visai kitokį įspūdį negu klausytojui, talpiname žemiau pilną p. V. Sidzikausko pasisakymo tekstą, palikdami skaitytojui galutinai nuspręsti, ar tai yra „istorija nuo Ievos“, bendrybės, kartojamos savo esmėje beveik visose veiksnių konferencijose „kaip įvadas į diskusijas“ jau nuo 1945 m., ar kas nors naujo, konkretaus, skatinančio kritiškai peržvelgti savąją laikyseną naujose aplinkybėse nedaug ką vėliau — tik ketvirčiui šimtmečio praėjus. (k.d.)

VLIKo pirmininkas prašė mane pateikti mūsų pasitarimui išeities bazę, tariant, pristatyti klausimus, kurie galėtų arba turėtų būti šio pasitarimo objektas, taip pat pristatyti ir tų klausimų svarstymo metodą, kuris būtų svarstymų atžvilgiu tikslingiausias, o rezultatų atžvilgiu — vaisingiausias.

Pasitarimų objektą, be abejo, visi mes gerai apčiuopiame, tik jo įvairių atžvilgių įrėminimas į tam tikras formules nėra taip jau paprastas reikalas, ir tur būt kiekvienas iš čia esančiųjų tas formules vis kitaip konkretizuotų. Todėl, kad mūsų pasitarimai nevirstų savo rūšies babeliu, atseit, kad pasitarimo objekto įvairius atžvilgius visi mes vienaip suvoktume, manau, teisingai VLIKo pirmininkas galvojo, kad tam reikalui pasitarimo pradžioje būtų pateiktas pasitarimo objekto įvairių atžvilgių įvedamasis aparatas ar komentaras.

Manau neklysiu tardamas, kad mūsų pasitarimo objektas yra *mūsų tautinių principų reikalavimai ir tų reikalavimų vykdymas*, kitaip sakant, pasitarimo objektas yra *lietuvių išeivijos uždaviniai okupuotai Lietuvai ir tų uždavinių praktinis vykdymas.*

Manau, kad neaktualu ir nereikalinga pasitarimui svarstyti patys mūsų tautinių principų reikalavimai arba patys išeivijos uždaviniai okupuotai Lietuvai. Šiuo atžvilgiu išeivijoje yra tik dvi aiškios stovyklos. Prosovietinė, prorusiškoji, prookupacinė, negausi, bet atkakli lietuvių tautos renegatų grupės stovykla. Jos poveikis visai išeivijai praktiškai yra nereikšmingas. Tur būt apie 99% visos išeivijos priklauso patriotinei išeivijos stovyklai, kuri stovi už lietuvių tautos laisvę ir valstybinę nepriklausomybę, *taigi vieningai už tautinių principų reikalavimus.*

Tačiau ir patriotinė išeivija susiduria su neaiškumais, sunkumais ir kontroversomis dėl savo uždavinių praktinio vykdymo, nes tą vykdymą sąlygoja pačios išeivijos padėtis ar gal tiksliau — padėtis išeivijoje; sąlygoja (1) tautos padėtis okupanto vergijoje; ir sąlygoja (2) tarptautinė padėtis. Visi tie veiksniai nėra pastovūs. Jie nuolat kinta ir jų kitimas nuosekliai diktuoja išeivijos uždavinių okupuotai Lietuvai praktinį vykdymą vis iš naujo pritaikyti, nes, kas į tiko prieš 30 metų, ar prieš 20 metų, ar prieš 10 metų, ar net prieš penkerius metus, — jau gali nebetikti šiandien ir rytoj. Todėl trumpai mūsų pasitarimo objektas ar tikslas tur būt būtų taiklu aptarti kaip *„adjornamentas“*, atseit, kaip išeivijos uždavinių okupuotai Lietuvai vykdymo *sušiandieninimas*, tai yra tų uždavinių vykdymo institucijų, organų, priemonių, metodų ir planų pritaikymas šios dienos, šio momento sąlygoms pačioje išeivijoje, okupuotoje Lietuvoje ir tarptautinėje padėtyje.

Pasitarimo objekto ar tikslo įvairius atžvilgius įrėminant į konkrečią darbotvarkę, atrodo, tikslinga būtų pradėti nuo *išeivijos institucijų bei organų apžvalgos.* Ar ir kiek jie atitinka aukščiau minėtų veiksnių šio meto sąlygas. Konkreti formulė gal galėtų būti tokia:

— Išeivijos institucijos bei organai, jų struktūra, veiksmingumas, tarpusavio santykiai — 1971 metais.

Toliau, pasiaiškinus struktūrą, veiksmingumą ir tarpusavio santykius, nuosekliai derėtų pasiaiškinti šio meto ir artimiausios ateities veiklos priemones, metodus ir planus. Čia konkrečiai įeitų ne tik veiklos finansavimas, bet ir konkrečių darbų sutarimas ir jų vykdytojų bei vykdymo būdų numatymas. Konkreti formulė pasitarimo darbotvarkei čia gal galėtų būti tokia:

— *Veiksnių veikla, jos finansavimas ir koordinavimas.*

Manau, kad tokių dviejų kompleksinių klausimų aptarimas sine ira et studio visiškai pateisintų šio pasitarimo organizatorių intencijas ir pastangas. O kad pasitarimai būtų tikrai rezultatyvūs, svarbu yra ir svarstymų metodas, kurį apsprendžia paties pasitarimo pobūdis. Jis gali būti dvejopas. Vienas bus, jei čia susės išeivijos veiksnių atstovai su savo veiksnių nusistatymais ir tuos nusistatymus čia aiškins ir argumentuos. Tokia yra kiekvieno veiksnio lojalaus atstovo pareiga. Ji saisto ir tokį atstovą, kurio asmeninis nusistatymas kartais gali būti ir skirtingas nuo jo atstovaujamo veiksnio nusistatymo vienu ar kitu klausimu.

Kitas svarstymų metodas ir paties pasitarimo pobūdis būtų, jei čia susėdę bus ne veiksnių prezidentai ar viceprezidentai, o individai, turį, tiesa, atsakingas pareigas veiksniuose ir praktiškai kasdien patirią savo veikloje įvairių sunkumų ir klausimų, kuriuos tik visų veiksnių bendromis jėgomis gali būti galima išspręsti, betgi kurių praktiškam sprendimui dirva, atmosfera, sąlygos, ar kaip norit tatai vadinkit, pirmiau turėtų būti aptartos ir išsiaiškintos privačioj plotmėj, neangažuojant veiksnių autoriteto. Kai veiksnių atstovų svarstymų laisvę riboja veiksnių nusistatymai, tai atsakingų veikėjų privatus pasikeitimas nuomonėmis, formaliai nieku atitinkamų veiksnių neangažuodamas, faktiškai laisvoj minties kaitoj kaip tiktai gali iškelti ir išryškinti svarstomo dalyko esminius aspektus ir sudaryt bazę visų vieningam nusistatymui, esminę bazę, ne formalinę.

Juk kas iš to, kad jau gal net keliolikoj veiksnių atstovų konferencijų daug gražių dalykų buvo tarta ir formaliai sutarta, bet gyvenime iš visų tų formalių sutarimų galima sakyti tebuvo mažai kas įgyvendinta. Todėl ar nebūtų tikslingiau, kad šis pasitarimas būtų ne veiksnių atstovų susitikimas, siekiąs tuo ar kitu klausimu formalios vienybės, bet tik atsakingų veikėjų pokalbis aktualiais klausimais, kuris bandytų ieškoti ne pagal savo atitinkamo veiksnio mandatą, o pagal savo paties sąžinę, išmintį ir patyrimą tam ar kitam klausimui tikslingiausio sprendimo, nors nebūtinai savo vieksniui palankiausio sprendimo. Ir tada, jei šiokiu pasitarimo metodu, šiokio pobūdžio pasitarimas prieis vieningus sprendimus, tik tada, sakyčiau, aiškėtų pagrindas ir veiksnių atstovų konferencijai, kuri čia prieitą esminį vieningumą apiformintų, suteiktų oficialų veiksnių mandato svorį. Tokiu keliu paprastai paruošiama dirva ir tarptautinių problemų oficialiam sprendimui. Pvz., kad ir Jungtinių Valstybių-Kinijos santykių pavyzdys.

Buvęs VLIKo pirmininkas a.a. prelatas Mykolas Krupavičius, 1954 gegužės 18 New Yorke savo įvedamajame žodyje į veiksnių konferenciją, kurioj dalyvavo ALTo, diplomatų, Laisvės Komiteto atstovai, ir Mažosios Lietuvos Tarybos ir VLIKo bei jo Vykdomosios Tarybos pirmininkai, PLB atstovavimas tada dar priklausė Vykdomajai Tarybai, taigi tai konferencijai tuometinis VLIKo pirmininkas ypatingai pabrėžė uždavinį — sujungti veiksnius ir visą patriotinę išeiviją; patobulinti išeivijos pastangas padėti okupuotai Lietuvai nusimesti okupanto jungą; duoti impulsą dirbantiesiems ir paskatinti į darbą nedirbančiuosius.

Ar ne tie patys uždavinai šiandieną ir šiam pasitarimui prieš akis?

DAUGUMOJE MĖGĖJIŠKI PASIREIŠKIMAI

(atkelta iš 16 p.)

pakanka sudaryti tvirtai bazei, į kurią „svečiams-žvaigždėms“ beliktų tik „įsilieti“?

Suklijuoti nors pakenčiamai vientisą spektaklį iš tokios nelygios medžiagos debiutantei režisorei M. Smilgaitei nebuvo lengvas uždavinys. Jeigu jau ji parodė pakankamai drąsos ar išradingumo (sakysim, kad ir sukurdama įspūdingą ir itin praktiškai išspręstą scenovaizdį, parodė pakankamai energijos „išspausti“ nors minimalinei bendravimo dvasiai iš taip mišriai nelygaus vaidintojų kolektyvo, jeigu ji sugebėjo apšlifuoti kampus iki tiek, kad pastatymas netik paviršutiniškai gana sklandžiai praėjo, bet vietomis davė progos blykstelėti autentiško talento prošvaistėmis — M. Smilgaitė be abejonės nusipelno tolimesnio mūsų publikos dėmesio ir paskatos.

SIDABRINES ŠLIURES NUSIPELNO ZITA

Jeigu nuopelnais dėl blykstерėjimų „Metuose“ režisorė Marija Smilgaitė galėtų maždaug lygiomis dalimis dalintis su savo vaidintojais, operetę „Sidabrinė diena“ režisavusiai Zitai Kevalaitytei-Visockienei tektų atiduoti didžiausią dalį tų nuopelnų, nežiūrint kaip ji to besikratytų, nes tiktai tvirta, autoritetinga, pasitikinti savo ranka, sumanumas ir profesnis dalyko supratimas šį veikalą padarė iš viso sceniniai įmanomu. O šitai padaryti jai buvo nepalyginamai sunkiau negu visoms kitoms čia minėtoms režisorėms, kai veikalo turinys vedė vienu keliu, arijų ir dainuškų tekstai — kitu, gi muzika — vėl kitu. . . Kada beveik visi vaidintojai buvo didesnių ar mažesnių pretenzijų solistai, kuriems, kaip anas sakė, labiau rūpi „nepagauti gaiduko“, negu išgyventi situaciją ar reaguoti į partnerio emocijas logiškai ir psichologiškai.

Visos štampinės frazės, kaip „išgyventi situaciją“, „logiškai“, „psichologiškai“ „Sidabrinės dienos“ vertinime, žinoma, mažiausiai tinka. Mat, tas Anatolijaus Kairio libretas taip jau dirbtinai sufarsintas, dialogai tokie lėkšti ir pigūs, charakteriai taip graudžiai suklouninti, kad apie betkokius išgyvenimus čia nebegali būti nė kalbos. Z. Kevalaitytei reikėjo daryti viską, kad teksto duobės ir seklumos scenoje būtų mažiausiai pastebimos. Ji sugebėjo iš kiekvieno vaidintojo išspausti maksimumą, sugebėjo visus įjungti į darnų, akiai malonų reginį, į kurį, be abejonės įėjo ir J. Daugvilos dekoracijos), nevien spalvos, bet ir judėsio prasme.

Solistų (ir choro) vokalinius atsiekimus, manau, įvertins srities specialistai. Vaidybiniai išskirtini M. Gelažius ir M. Momkienė. Dėl muzikos B. (B. Budriūnas) eiliniam žiūrovui, mačiusiam daugiau šiame krašte šiandien itin populiarių muzikinių komedijų, šios operetės muzika rodėsi perdaug sunki, tiršta, dramatiška, niūri. Toji rimtis, operiškas „susikaupimas“ jautėsi ir išpildyme.

REZOLIUCIJA

1971-ji metai buvo užbaigti eile nekasdieniškų sceninių įvykių. Jų paliktus bendruosius įspūdžius būtų galima susumuoti taipgi bendromis ir seniai visiems žinomomis tiesomis:

nors geras veikalas pats kalba už save,

nors geras režisorius su gerais vaidintojais gali padaryti neblogą spektaklį ir iš prasto veikalo,

nors geras aktorius savo talento prasiveržimams gali rasti progų ir prastame veikale, nors jo talento neužslopins nė bloga režisūra,

nėra geresnių priemonių užtikrinti geram spektakliui, negu geras veikalas, geras režisorius ir geras vaidintojų sąstatas.

titas guopis

MŪSŲ SCENOSE

DAUGUMOJE MĖGĖJIŠKI PASIREIŠKIMAI

Čikagiškiam scenos meno mėgėjui šių metų lapkričio mėnesio antroji ir gruodžio pirmoji pusė turėjo būti perkrautos neeiliniais išgyvenimais, kurių viršūnę, be abejonės, žadėjo ilgai ruoštas Antrasis teatro festivalis, gi iškilmingą užbaigą — *Dainavos* ansamblio 25 metų sukaktį atžymintis, specialiai tai progai sukurtos operetės „Sidabrinė diena“ spektaklis. Į šią scenos įvykių grandinę patogiai jungiasi ir ateitininkų meno draugijos „Šatrija“ suruoštas poeto Henriko Radausko kūrybos vakaras (kartu su solistės Violetos Čižauskaitės-Balčiūnienės rečitaliu), įvykęs festivalio išvakarėse (1971.XI.20 Jaunimo centre), kuris netik buvo savotiškas preliudas tolimesniems pasirodymams, bet taipgi reprezentavo, tegul ir šykštoką, įnašą bene pajėgiausios ir dar gana gausios Čikagos lietuviškos scenos menininkų kartos ar grupės, kuri sunkiausiai duodasi suburiama stambesnio masto užsimojimams.

DAUGIAUSIAI PASIGEDAU RADAUSKO

H. Radausko kūrybos vakaras techniškai turėjo viską, ko geram panašaus pobūdžio parengimui reikia. Pirmiausia, žinoma, pačią poeto H. Radausko kūrybą: turtingą, turiningą, įvairiaspalvę, nekasdienišką, taip dar mažai mūsų scenoje tepristatytą. Turėjo gerą tos kūrybos apibūdintoją poetą Kazį Bradūną, sugebantį įvykiui duoti reikiamą dozę orumo jau vien savo pasirodymu, jautrų netik poezijai, bet ir lietuviškam žodžiui. Turėjo ir du jokiu būdu neeilinius interpretatorius, ar tai praktiško ar teoretiško pasiruošimo prasme: Laima Rastenytė-Lapinskienė publiką intrigavo kaip naujas vardas poezijos rečitavime, o Jonas Kelečius daugeliui jį girdėjusiųjų jau iš anksto žadėjo kokybę. Pagaliau reikia pridėti ir gerai techniškai paruoštą sceną, įskaitant apšvietimą, užkulisio personalą ar muzikinę palydą, o taipgi nepamiršti ir gausaus būrio šventiškai ataidančios publikos. Žodžiu, atrodo, jog rengėjai padarė viską, kad brandūs H. Radausko kūrybos grūdai, įgudusių sėjikų beriami, kristų savęs verton dirvon.

Nežiūrint visapusiškų ir nuoširdžių pastangų, šį vakarą laikyčiau nepasisekusiu. Daugiausia jame pasigedau... Henriko Radausko. Visas vakaro pobūdis priminė vienokio greičio plokštelę, grojamą kitokiu greičiu. Gera muzika, gerai įgrota plokštelė, geras patefonas, bet... trūksta vieno „klik“, vieno mygtuko paspaudimo, be kurio skambi ir elegantiška fūga virsta nejaukiai nuteikiančiu gedulo maršu...

Pirmiausia, man atrodo, jog kiekvieno poeto kūryba turi savo skirtingą charakterį. H. Radausko poezija, be kitako, pasižymi grakštumu, išorine ir vidine elegancija, sofistikuota ironija. Ji kaupia savyje ir melancholijos, ir prislopintos rezignacijos, ir santūraus gyvenimo tragikos pajutimo, bet jai žymiai būdingesni žemiško džiaugsmo ir nuoširdžios nuostabos prasiveržimai. Esu didžiai priešingas perdėtam ir patosiškam deklamavimui ir sutinku, kad toksai interpretacijos pobūdis rafinuotai H. Radausko kūrybai būtų pats svetimiausias, tačiau taipgi manau, kad tarp „Fleitos“ ar „Senelės darbų“ — iš vienos pusės, ir „Žiemos pasakos“ ar „Homero jaunystės“ — iš kitos, yra didžiulis skirtumas, kurio nė iš tolo nesijautė J. Kelečiaus ar L. Rastenytės interpretacijose. Vyravo slegianti monotonija, kurios nepajėgė išblaškyti nė (dažnai bereikalingas) prožektorių šviesų permetinėjimas nuo vieno aktoriaus ant kito, vienam teleidžiant išstarti eilėraščio pavadinimus (žiūrovui žinomus iš programos), nė muzikinės įtarpos ar palydos, savo minorinėmis nuotaikomis ir disonansais visai kontrastingos rečituojamai poezijai.

JANKUS GALI PARAŠYTI PRASTĄ DRAMĄ

Teatro festivalyje žiūrovą, stebėjusį visus pastatymus (o tokių žiūrovų, manau, buvo gana daug), gerokai „šokiravo“ nelogiška jų eilė: turiniu, forma ir išpildymu avangardiškiausią veikalą statant pačiu pirmuoju. Suprantama, kad rengėjai čia gal mažiausiai kalti, nes jie turėjo programą derinti taip, kaip to pageidavo iš toliau atvažiuojančios grupės, tačiau esu tikras, jog Kosto Ostrausko „Metai“ būtų padarę žymiai geresnį įspūdį, jei šis veikalas būtų buvęs duotas paskutiniuoju. Tatgi, bent veikalus apžvelgdamas, laikysiuosi eilės, kurioje jie, mano supratimu, turėjo būti rodomi.

Spaudoje skelbtas ir festivalio programos įžangoje rengimo komiteto pirmininko Anatolijaus Kairio daromas teigimas, kad „šiame festivalyje rodyti veikalai yra šviežiai parašyti“, kiek teko patirti, nėra tikslus. Čikagiškės Scenos darbuotojų sąjungos pirmininkė S. Adomaitienė pasakojo, kad jos vadovaujama grupė J. Jankaus veikalo prašiusi jau prieš keliolika metų. Tada rašytojas sakėsi turįs vieną parašęs, bet rankraštis likęs Lietuvoje. Po kurio laiko jis tą rankraštį gavęs ir scenos darbuotojams atsiuntęs, bet šie veikalo statyti nesiryžę... Pasirodo, kad tai ir buvusi hamiltoniškio „Aukuro“ festivalin atsivežtoji trijų veiksmų drama „Audronė“.

Scena iš Hamiltono „Aukuro“ pastatytos dramos „Audronė“

Jeigu ne vietomis gerokai ausį rėžianti antraeilės roles vaidinusių jaunuolių tarsena, atmiešta gyvenamo krašto akcentu, stebėdamas „Audronę“ galėjai pasijusti nukeltas praeitin, atsidūręs Sidabravo parapijos pavasarininkų ar šaulių suruoštame vakarėlyje. Į tolimą praeitį žiūrovą kėlė netiek vaizduojamasis laikotarpis, kiek patsai dramos sukirpimas ir jos pstatymo pobūdis. Tiesa, provincijos mėgėjms šis vaidinimas gal būtų buvęs ir gerokai perilgas, tačiau praprūsęs miestelio mokytojas ar kunigėlis būtų sugebėjęs jį pakopiuruoti, apkarpydamas lėkštokai sentimentalių dialogų lašinius, nė kiek nerizikuodamas pažeisti kiaurai banalaus šio veikalo turinio ar minties. Nes, jeigu šiek tiek su mūsų literatūra susipažinęs žiūrovas, stebėdamas vaidinimą, pačiu veikalu buvo kada ar kur nors nustebintas, sudomintas ar užintriguotas, tai nebent dėl fakto, kad toks užtikrintai stiprus novelistas ar romanistas, kaip J. Jankus gali parašyti ir tokias prastas dramas...Pasirodo, kad kiekvienas žanras turi savo reikalavimus, prie kurių netaip lengva prisitaikinti.

Tradicinio sukirpimo veikalą E. Dauguvietytė-Kudabienė statė tradiciškai: dar jo nematęs, ar jau primiršęs, žiūrovas turėjo progos pamatyti *scenini* kaimą, su stereotipiniais tėvais ar motinomis, geraširdėmis tetulėmis ir štukoriais dėdėmis, naivokomis mergelėmis ir kvailokais bernaliais... Į šį paveikslą darniai jungėsi ir saldžiai „čigoniškos“ Algirdo Trumpicko dekoracijos.

Hamiltonas turi talentingų vaidintojų, iš kurių daugiausia išsiskiria Lina Verbickaitė (Skirmutė) ir Alina Žilvytienė (titulinėje rolėje), nekalbant apie pačią režisorę E. Dauguvietytę, turinčią scenai ir profesninį pasiruošimą. Hamiltonas turi ir bene didžiausią vaidintojų kolektyvą, kurio nuoširdžiomis pastangomis negalima nesidžiaugti, ypač kada norėtų rezultatų nepasiekimas nevien nuo jų priklauso.

PAPROČIŲ KOMEDIJA

Daugelio žiūrovų atsiliepimais vadovaujantis, Los Angeles dramos sambūris, suvaidinęs Algirdo Landsbergio 3 veiksmų melotragikomediją „Paskutinis piknikas“ laimėjusią pirmąją vietą to paties sambūrio skelbtame konkurse, nulėmė šio festivalio pasisekimą ar pateisino rengėjų pastangas. Žymenų skirstymo komisija, šį pastatymą pripažndama geriausiu, manau, irgi neturėjo perdidelio galvosūkio. (Žymenimis dar buvo išskirti hamiltoniškiai už kostiumus, kurių eskyzus darė Aldona Matulienė ir čikagiečiai už režisorės M. Smilgaitės sukurtą scenovaizdį).

A. Landsbergio veikalas yra itin aktualus, liečiąs įvairius tarpgeneracinių konfliktų aspektus šiandieninės mūsų buities rėmuose. Veikalas pasižymi nuoširdumu, atvirumu, o taipgi — polemine drąsa, nevengiant konvencionalesnį žiūrovą pašokiruoti madingesnėmis kontroversijomis. Esmėje — tai papročių komedija, siekianti laiko dvasios atskleidimo, tačiau daugumoje tepastebinti jos paviršutiniškąsias apraiškas. Tatgi savybės, kurios šiandien kaip sykis laiduoja veikalui pasisekimą, gali būti ir jo pergreito užmiršimo priežastimi. Pastangos „užgriebti giliau“, jaučiamos Kunigo (A. Giedraitis) ar tavernos savininkės Anėlės (V. Vaičiūnaitė) ilgokuose ir nuobodokuose monologuose (kad ir gana gerai šiame pastatyme išpildytuose), skamba tuštoka retorika, iškrintančia iš žaismingo ir dinamiško komedijos konteksto.

Režisorė D. Mackialienė turi pakankamai skonio, vaizduotės, išradingumo ir sugeba nenuslysti į plokščias farsines sėklumas, nors veikalas tokių progų pakankamai duoda. Tačiau svarbiausia — ji turi geriausiai išbalansuotą vaidintojų grupę, taip, kad jai nėra reikalo pasikliauti ar bazuotis „žvaigždėmis“, kas nėra išvengiama kitų sambūrių atvejais. Net ir jaunųjų vaidintojų amerikietiška tarsena čia lieka pateisinta, nes gi to reikalauja pats tekstas. (Jei nepakankamas kalbos žinojimas, šalia scenines rutinos trūkumo, taipgi buvo ir jaunųjų vaidintojų sceninio varžymosi priežastimi, tai nepakeičia fakto, jog jie bent veikalo kontekste tiko).

Iš vaidintojų daugiau išsiskyrė Mėta (R. Urbanienė), publikos simpatijas laimėjusi savo antrojo veiksmo scenoje su „hipiais“, ir piknikų karalius Baltramiejus (V. Dovydaitis), nors pastarasis savo nelengvą rolę atliko kiek perdaug vienodai, viską ištisai perduodamas „aukštomis gaidomis“.

MARYTĖ GELBĖJA KOSTĄ

Kosto Ostrausko keturių dalių divertismentas „Metai“ nėra vientisas veikalas jokia prasme. Žinant, kad paskutiniąja dalimi („Žiema“) pateikiamas mažai tepakeistas, pieš keletą metų parašytas ir savyje pilnai užbaigtas vienaveiksmis „Gyveno kartą senelis ir senelė“ ir kad antrosios („Vasara“) pagrinde tėra tiktai autoriaus sugestijos „happening“ tipo improvizacijai, kurias autorius leidžia ir kitaip interpretuoti, ar šią dalį iš viso praleisti, nesunku įsivaizduoti, kad ir likusios dalys po vienu stogu buvo sutalpintos pripuolamai. Veikalą skaitant perdažnai, susidaro įspūdis, jog ir pats autorius, gerai susipažinęs su naujomis šiandieninio teatro apraiškomis ir kartais vienos, kartais kitos jų stipriai veikiamas, nėra visai tikras, ką jis šiuo veikalu norėjo pasakyti. Tas autoriaus netikrumas negali neveikti režisoriaus, o per jį — aktorių ir pagaliau — žiūrovą. Nenuostabu, jog publika, kurioje matėsi daug nuoširdžių ir aktyvių mūsiškio ir amerikiečių teatro mylėtojų, netiek pastatymu, kiek veikalu buvo gerokai nusivylusi.

Kalbant apie pastatymą, pirmiausia galvon ateina režisoriaus Juozo Miltinio viena proga tartas labai vaizdingas palyginimas: kaip arabiška miniatiūra „Žalgirio mūšio“ paveikslo rėmuose. „Metus“ skaitant nevien itin smulkūs ir daug vietos užimantys veikėjų aprangos, scenines butaforijos ir pavienių mizanscenų aprašymai tiesiog įtaigoja, jog kūrinys yra skirtas kamerinei scenai, mažai auditorijai ir yra vaidintinas jaukiai intymioje atmosferoje. Nesistebėtina, jog daug kas prapuolė jaunai režisorei bandant paveikslą nenatūraliai padidinti ir ištempti, besibijant, kad jis neiškristų iš Jaunimo centro scenos rūmų. Visos pirmosios dalies subtilesnės detalės tiesiog ištirpo tos scenos erdvėje be pėdsako. Trečiajam paveikslui (apie antrąjį, grynai pačios režisorės sukurtą ir labai jau dirbtinai įterptą, iš viso netiktų kalbėti, nes tai, kaip amerikietis pasakytų, yra arklys visai kitoniškos spalvos) prireikė didžiulės, trečdalį scenos „okupuojančios“ lovos, gi ketvirtajame — tarp senelės (Rima Gailiūtė) ir Senelio (Romas Stakauskas) atsirado tokios distancijos, kad jų taip tampriai suaustą dialogą, sekant net ir balkone, žiūrovas turėjo jaustis lyg lauko teniso rungtynėse...

Tiek festivalio reklamoje, tiek ir jo programoje Čikagos Jaunimo teatrą bandoma publikai įpiršti jau nusistovėjusiu vienetu. Jeigu kas iš tikro gali į tokį vienetą rimtai pretenduoti, tai nebent jaunųjų vaidintojų būrys, dirbęs D. Lapinsko pastatymuose. Kiti režisoriai (metų pradžioje — Juozas Valentinas, festivalyje — Marytė Smilgaitė) susimedžiojo sau vaidintojus, kur tik jų rado, gi tas sumedžiojimas visada ir buvo pati didžiausia pastatymo problema. „Metų“ atveju svarbiausią vaidmenį išpildžiusi Dalia Juknevičiūtė tikrumoje, amerikietiškąjį terminą parafrazuojant, tėra „viešnia — žvaigždė“, šiame sambūryje droviai, Rimos Gailiūtės slapyvardžio priedangoje, pasirodanti pirmą kartą. Jos partneris Romas Stakauskas, „Antrojo kaimo“ grupės šulas, sąstate atsirado tik porą savaičių prieš premjerą, L. Barauskui dėl kažkurių priežasčių pasitraukus. Bernardas Prapuolenis, matyt, M. Smilgaitės ir D. Juknevičiūtės prisišnekėtas Apvesdintojo rolei, beruošiant A. Škėmos „Ataraxia“. (Beje, „Metuose“ jis ir pakartojo savo „Ataraxijai“ sukurtą personažą, tepakeisdamas tekstą ir aprangą). Kas dar lieka? L. Regio vaidintas Amūras? Dievaičių būrys? Ar to jau ir

(pabaiga 15 p.)